

Sociaal minimum in economisch perspectief

Economische effecten van voorstellen van de commissie sociaal minimum Caribisch Nederland

Eindrapport

3-10-2023

Koert van Buijen en Daniël van Vuuren

Sociaal minimum in economisch perspectief

Economische effecten van voorstellen van de commissie sociaal minimum Caribisch Nederland

Auteurs: Koert van Buiren en Daniël van Vuuren

Met medewerking van: Sjoerd Boerdijk, Aram Klijn, Jellien Knol, Tim Schwartz en Tom Smits

Amsterdam, Economisch Bureau Amsterdam, oktober 2023

Herengracht 514, 1017 CC Amsterdam

In opdracht van:

Ministerie van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid

Economisch Bureau Amsterdam staat voor een integrale aanpak: gedegen economische analyses, doelgerichte oplossingen en effectieve implementatie. Economisch Bureau Amsterdam helpt organisaties bij het nemen en implementeren van beslissingen. Met onderzoek, advies en interim-opdrachten.

Economisch Bureau Amsterdam streeft ernaar een verantwoordelijk bedrijf te zijn dat een maatschappelijke bijdrage levert. Dat doen we door sponsoring van maatschappelijke en sociale activiteiten, door CO2-compensatie en door het delen van kennis en informatie. Zie onze data-tool [Caribbean Analytics and Statistics](#).

Conclusies en overwegingen

Dit rapport bevat de resultaten van onderzoek en advies van Economisch Bureau Amsterdam en SEO Economisch Onderzoek ter ondersteuning van de commissie sociaal minimum Caribisch Nederland. Op verzoek van de commissie is onderzocht c.q. is advies gegeven over: de beleidsontwikkelingen sinds de vaststelling van het ijkpunt sociaal minimum (hoofdstuk 2), de sociaaleconomische context van Bonaire, Sint Eustatius en Saba (hoofdstuk 3), de verwachte effecten van verhoging van het sociaal minimum (hoofdstukken 4 en 5), aandachtspunten voor het ontwerp (hoofdstuk 6) en structurele maatregelen gericht op verlaging van de kosten van private consumptie en van publieke voorzieningen (hoofdstuk 7).

Beleidsontwikkelingen sinds het IJkpunt sociaal minimum

- Sinds de berekening (in 2018) en de vaststelling (in 2019) van het ijkpunt voor het sociaal minimum voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba, heeft het kabinet verschillende maatregelen genomen om de inkomenspositie en de koopkracht van huishoudens te verbeteren. De maatregelen hebben betrekking op inkomens en op de kosten van levensonderhoud.

Inkomensverhogende maatregelen

- De inkomensverhogende maatregelen die sinds de berekening en vaststelling van het ijkpunt voor het sociaal minimum zijn genomen, zijn als volgt samengevat.

Tabel 1 Inkomensverhogende maatregelen sinds de berekening en vaststelling van het ijkpunt voor het sociaal minimum.

Bedragen in USD		Bonaire			Sint Eustatius			Saba			
		2018	2023	'18-'23	2018	2023	'18-'23	2018	2023	'18-'23	
Wettelijk minimumloon per maand		825	1.236	+50%	1.056	1.446	+37%	985	1.434	+46%	
Belastingvrije som per jaar		11.920	17.353	+46%	11.920	17.353	+46%	11.920	17.353	+46%	
AOV	Uitkering per maand	593	1.047	+77%	759	1.113	+47%	707	1.175	+66%	
	Toeslag: getrouwd met iemand jonger dan 65 jaar	406	578	+42%	520	679	+31%	485	674	+39%	
	Inkomensgrens partner toeslag	12.999	18.486	+42%	16.619	21.713	+31%	15.503	21.551	+39%	
Kinderbijslag per maand		40	131	+228%	42	128	+205%	42	129	+207%	
Onderstand	Basisbedrag per 2 weken	152	216	+42%	194	254	+31%	181	252	+39%	
	Toeslagen per 2 weken:										
	- Zelfstandig wonen	22	197	+795%	28	233	+732%	26	231	+788%	
	- Gehuwd/samenwonenden	54	158	+193%	69	181	+162%	65	179	+175%	
	- Eerste kind	27	41	+52%	34	48	+41%	32	48	+50%	
	- Tweede en derde kind	14	21	+50%	18	25	+39%	17	25	+47%	
	- Volledig en duurzaam arbeidsongeschikt	101	265	+162%	128	312	+144%	120	309	+158%	
	- AOV-toeslag	-	326	+65%	-	382	+61	-	380	+62%	
AWW	Weduwen/weduwnaars t/m 39 jaar	274	425	+55%	351	500	+42%	327	496	+52%	
	Weduwen/weduwnaars 40 t/m 48 jaar	360	557	+55%	460	656	+43%	429	650	+52%	
	Weduwen/weduwnaars 49 t/m 57 jaar	450	697	+55%	576	821	+43%	537	814	+52%	
	Weduwen/weduwnaars vanaf 58 jaar	593	919	+55%	759	1.082	+43%	707	1.073	+52%	
	Invalide weduwen/weduwnaars of met 1 of meer kinderen	593	919	+55%	759	1.082	+43%	707	1.073	+52%	
	Halfwezen 0 t/m 9 jaar	199	308	+55%	254	363	+43%	237	359	+51%	
	Halfwezen 10 t/m 14 jaar	217	335	+54%	277	395	+43%	258	392	+52%	
	Halfwezen 15 t/m 24 jaar die schoolgaand en/of invalide zijn	237	368	+55%	303	433	+43%	283	429	+52%	
	Wezen 0 t/m 9 jaar	217	335	+54%	277	395	+43%	258	392	+52%	
	Wezen 10 t/m 14 jaar	237	368	+55%	303	433	+43%	283	429	+52%	
Wezen 15 t/m 24 jaar die schoolgaand en/of invalide zijn	274	424	+55%	350	499	+43%	326	495	+52%		

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2023) o.b.v. de Staatscourant.

Kostenverlagende maatregelen

- De kostenverlagende maatregelen die sinds de berekening en vaststelling van het ijkpunt voor het sociaal minimum zijn genomen, zijn als volgt samengevat.
 - **Verlagen kosten kinderopvang:** De ouderbijdrage is stapsgewijs naar beneden gebracht en bedraagt op Bonaire per 1 januari 2023 minimaal 75 dollar en maximaal 100 dollar voor de dagopvang, en minimaal 40 dollar en maximaal 100 dollar voor de buitenschoolse opvang. Op Sint Eustatius en Saba bedraagt de ouderbijdrage voor dagopvang en buitenschoolse opvang respectievelijk 75 dollar en 40 dollar. De kosten van kinderopvang zijn daarmee ruwweg gehalveerd ten opzichte van 2019.
 - **Verlagen woonlasten:** Op Bonaire is gestart met een *pilot* voor een verhuurderssubsidie in de particuliere sector op Bonaire, de Bijdrage Particuliere Verhuur (BPV). De subsidie wordt verstrekt aan verhuurders die verhuren aan sociale minima. De verhuurder verlaagt de huur met de ontvangen subsidie en ontvangt een premie. Daarnaast worden op Bonaire, Saba en Sint Eustatius respectievelijk 390, 50 en 18 sociale huurwoningen gebouwd met middelen van het ministerie van BZK.
 - **Verlagen energiekosten:** Huishoudens met inkomens tot 130 procent van het wettelijk minimumloon hebben recht op een energietoeslag. In 2022 bedroeg deze toeslag 850 dollar en in 2023 1.300 dollar. Daarnaast betaalt het kabinet per 1 januari 2023 de helft van het variabele tarief voor elektriciteit als dat boven de 0,38 dollar per kWh komt. Tot slot zijn de vaste kosten voor netbeheer, gemiddeld circa 390 dollar per jaar, in 2023 tijdelijk teruggebracht naar nul.
 - **Verlagen kosten drinkwater:** Als gevolg van een subsidie van het ministerie van I&W betalen inwoners van Bonaire en Sint Eustatius verlaagde vaste drinkwatertarieven. Voor Saba heeft het ministerie van I&W middelen vrijgemaakt voor de bouw van een drinkwaterproductie- en bottelfabriek.
 - **Verlagen kosten telecommunicatie:** Vanaf 2020 geldt voor Bonaire een subsidie per aansluiting op vast internet per maand, met als doel de negatieve effecten van de coronapandemie voor huishoudens en bedrijven te verzachten. Voor Bonaire bedraagt deze subsidie 25 dollar; voor Sint Eustatius en Saba 35 dollar. Het ministerie van EZK heeft besloten deze tijdelijke subsidieregeling per 2023 om te zetten in een structurele subsidieregeling.

Sociaaleconomische context Bonaire, Sint Eustatius en Saba

- Er is sprake van omvangrijke armoede op Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Een substantieel deel van de huishoudens, personen en kinderen moet rondkomen van een inkomen onder het huidige (ijkpunt voor het) sociaal minimum. Daarbij daalt de armoede niet of nauwelijks, ondanks de verschillende maatregelen die het kabinet heeft genomen.
- De sociaaleconomische omstandigheden bieden in algemene zin ruimte voor bijstelling van het niveau en van de vormgeving van het sociaal minimum:
 - Ondanks de hoge en gestegen welvaart sinds 2010, en de sterk verbeterde sociale voorzieningen, is de armoede niet of nauwelijks afgenomen.
 - De inkomensverdeling is scheef in vergelijking met Europees Nederland en is - ondanks de verhogingen van het wettelijk minimumloon en van de onderstand - niet verbeterd sinds 2010, met uitzondering van Saba.
 - Het niveau en de ontwikkeling van de lonen in belangrijke delen van de marktsector blijven achter bij de loonontwikkeling in de publieke sector.
 - De werkloosheid op Bonaire, Sint Eustatius en Saba is laag en de participatiegraad is hoog; de verhogingen van het minimumloon en van de onderstand die sinds 2010 hebben plaatsgevonden, hebben niet geleid tot hogere werkloosheid.
 - Sectoren waarvan het aannemelijk is dat er relatief vaak minimumloon wordt betaald (horeca, handel, bouw, zakelijke diensten (beveiliging)) zijn niet of in beperkte mate aan internationale concurrentie onderhevig, waardoor een verandering van het wettelijk minimumloon beperkt invloed heeft op de concurrentiepositie. Toerisme gerelateerde sectoren (handel, horeca) concurreren wel internationaal, maar het aandeel van de loonkosten de kosten van het toeristisch product is beperkt.
 - De migratie tussen 2010 en nu had voornamelijk betrekking op inwoners van het Koninkrijk (Europese Nederlanders, Curaçaose en Sint Maartenaren) en in mindere mate op inwoners uit andere Caribische landen.
- De minimumlonen op Bonaire, Sint Eustatius en Saba zijn sinds 2010 met respectievelijk 77, 151 en 131 procent gestegen. In dezelfde periode bedroeg de inflatie 28, 32 en 29 procent wat met name op

Sint Eustatius en Saba een sterke stijging van de koopkracht van het minimumloon impliceert. De inflatie was bovengemiddeld hoog in bestedingscategorieën die tot de eerste levensbehoeften behoren.

- Onbekend is hoeveel werknemers een inkomen verdienen op of rond het wettelijk minimumloon. Dit is een majeure omissie in de beschikbare gegevens, omdat daardoor de effectiviteit van verhoging van het minimumloon voor de bestrijding van armoede niet nauwkeurig beoordeeld kan worden. Om de effectiviteit van toekomstig beleid te kunnen beoordelen (ex ante en ex post), is het essentieel dat deze cijfers beschikbaar komen.
- De sociaaleconomische ontwikkelingen op Bonaire, Sint Eustatius en Saba laten een (deels) paradoxaal beeld zien. De welvaartsniveaus en de koopkracht zijn gestegen. Tegelijkertijd blijft de ontwikkeling van de besteedbare inkomens van verschillende groepen achter, is er geen sprake van een verbetering van de inkomensverdeling, en daalt de omvangrijke armoede niet of nauwelijks. Duidelijk is dat niet iedereen bereikt wordt met de maatregelen die reeds zijn genomen. Daarvoor kunnen verschillende redenen zijn, waaronder een beperkte *take-up* van beschikbare regelingen, en armoede onder huishoudens en personen die (deels) buiten de reikwijdte van de ingezette beleidsinstrumenten vallen, zoals (in deeltijd) werkenden boven het wettelijk minimumloonniveau en zelfstandigen.

Potentiële effecten verhoging sociaal minimum

Arbeidsmarkt

- Een beperkte verhoging van het wettelijk minimumloon leidt naar verwachting niet of nauwelijks tot meer werkloosheid. Door de economische structuur (plaatsgebonden diensten, beperkte concurrentie, weinig export) is er in Caribisch Nederland minder risico op een negatief werkgelegenheidseffect dan in veel andere landen. Uiteraard zijn hier wel grenzen aan: bij een forse verhoging van het wettelijk minimumloon stijgt het risico op negatieve werkgelegenheidseffecten.
- Op korte termijn kan sprake zijn van frictiewerkloosheid. Aanpassingen in de economie leiden tot verschuivingen in vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Baanwisselingen kosten tijd. Naarmate de verhoging van het wettelijk minimumloon sterker is, kunnen er meer baanwisselingen noodzakelijk zijn en kan er dus ook sprake zijn van tijdelijk hoge frictiewerkloosheid.
- Een hoger wettelijk minimumloon leidt tot een hoger inkomen per baan op en net boven het wettelijk minimumloon. Doordat werkenden per baan meer verdienen, hebben zij naar verwachting minder banen nodig om rond te komen.
- Het belang van informeel werk kan toenemen door een hoger wettelijk minimumloon. Vanuit de vraagkant wordt informeel aantrekkelijker omdat dit voor werkgevers goedkoper is. Anderzijds, wordt vanuit de aanbodkant formeel werk juist aantrekkelijker omdat het inkomen toeneemt. In veel landen hebben werkgevers onderhandelingsmacht waar het arbeid tegen lagere lonen betreft, waardoor het effect aan de vraagkant sterker is. Als dit in Caribisch Nederland ook het geval is, dan is er bij een hoger wettelijk minimumloon een risico op substitutie naar informeel werk. Sommige werkgevers kunnen dan hun werknemers onder druk zetten om hun werkzaamheden informeel uit te voeren.
- Een hogere onderstand kan betaald werk ontmoedigen. Als het verschil tussen het wettelijk minimumloon en de onderstand gering is, dan loont het te weinig om betaald werk te accepteren (armoedeval).
- Een hoger wettelijk minimumloon kan ertoe leiden dat jongeren sneller de arbeidsmarkt betreden en hun opleiding niet afronden. Op korte termijn verdienen jongeren meer (als ze werk vinden), maar op langere termijn juist (aanzienlijk) minder en nemen ook hun baankansen af. Dit blijkt uit internationaal onderzoek in landen met een deels vergelijkbare leerplicht als Caribisch Nederland. In Caribisch Nederland geldt de leerplicht tot 18 jaar of tot een startkwalificatie, waardoor voornamelijk jongeren tussen de 18 en 24 jaar in de risicogroep vallen. Daarbij wordt opgemerkt dat de mogelijkheden voor de jongeren tussen de 18 en de 24 jaar om een opleiding te volgen in Caribisch Nederland beperkt zijn; de meesten verlaten hiervoor het eiland. Een mogelijk mitigerend effect is dat er voor jongeren minder aanleiding is om het huishouden financieel te ondersteunen als het sociaal minimum wordt verhoogd.

Armoede en ongelijkheid

- Een hogere onderstand en een hoger wettelijk minimumloon zijn in beginsel effectieve instrumenten tegen armoede.
- In de praktijk blijkt een hogere onderstand echter vaak niet voor alle huishoudens afdoende. De effectiviteit is beperkt door onvolledige *take-up* en de heterogeniteit van huishoudens (bijvoorbeeld hoge woonlasten of incidentele zorgkosten). Lage *take-up* wordt onder andere veroorzaakt door gevoelens van schaamte, een gebrek aan informatie en te ingewikkelde procedures.
- De toeslagen in de onderstand zijn in de afgelopen jaren relatief sterk verhoogd, wat de armoede effectief heeft verminderd. Vanaf 2018 is het basisbedrag van de onderstand verhoogd. De verhouding

tussen het basisbedrag en het wettelijk minimumloon is sindsdien nagenoeg gelijk gebleven (rond de 40 procent). De toeslagen in de onderstand zijn wel relatief sterk verhoogd, waardoor het totale inkomen voor een alleenstaande in de onderstand is toegenomen van 40 naar 80 procent van het wettelijk minimumloon. Hierdoor is er minder absolute armoede bij onderstandsgerechtigden.

- Een hoger wettelijk minimumloon is niet voor iedereen effectief voor het verminderen van armoede. De armste huishoudens zijn vaak niet afhankelijk van een inkomen op wettelijk minimumloonniveau, maar zitten hieronder. Er zijn hiervoor in Caribisch Nederland echter geen betrouwbare cijfers beschikbaar.
- Een hoger wettelijk minimumloon kan leiden tot prijsstijgingen, met name in de sectoren Horeca en Handel (waaronder de detailhandel valt), waardoor een deel van de koopkrachtverbetering weglekt.
- Als informeel werk aan belang wint, dan kan dit de effectiviteit van een hoger wettelijk minimumloon verminderen. De ongelijkheid kan toenemen bij een hoger wettelijk minimumloon, omdat het voor bijvoorbeeld langdurig werklozen en gedeeltelijk arbeidsongeschikten moeilijker kan worden om de (formele) arbeidsmarkt te betreden.
- Een hoger wettelijk minimumloon werkt ook door in de loonverdeling. Werkgevers verhogen ook de lonen boven het minimumloon om de betreffende werknemers tevreden te houden en hun productiviteit te stimuleren. Hierdoor is niet per definitie sprake van een daling van de inkomensongelijkheid.

Migratie

- Baankansen zijn de grote *driver* van migratiestromen. Het motief om betaald werk te vinden is zowel relevant voor legale als illegale migratie. De geregistreerde migratie betreft in recente jaren voornamelijk mensen vanuit Europees Nederland of tussen BES-eilanden (of Curaçao).
- Een hogere onderstand leidt waarschijnlijk niet tot veel extra instroom van migranten. Migranten in Caribisch Nederland komen immers pas na vijf jaar in aanmerking voor een onderstandsuitkering. Bovendien is sociale zekerheid een minder belangrijke drijfveer voor migratie dan betaald werk.
- Verhoging van het wettelijk minimumloon kan mogelijk tot extra arbeidsmigratie leiden. Werk is een dominant migratiemotief. Als de beloning hiervoor toeneemt, dan kan dus ook de arbeidsmigratie toenemen. De ontwikkelingen tussen 2010 en nu laten zien dat de migratie vooral Nederlanders (inwoners van het Koninkrijk) betreft. Er is geen data bekend over migratie per leeftijdsgroep.

Economie

- Gegeven de economische structuur zijn de mogelijkheden om productiviteitsgroei te realiseren in Caribisch Nederland naar verwachting beperkt. Een potentieel gunstig effect van een hoger wettelijk minimumloon wordt hiermee niet, of slechts beperkt, gerealiseerd.
- De mogelijkheid bestaat dat (laagproductieve) bedrijven moeten stoppen bij een hoger wettelijk minimumloon. Dit heeft enerzijds als gevolg dat bedrijven gaan innoveren en productiever worden en anderzijds dat werknemers van baan moeten wisselen (frictiewerkloosheid). Dit effect zal vooral op de korte termijn plaatsvinden.
- Loonverhoging kan leiden tot hogere consumptie-uitgaven, maar ook tot hogere prijzen. De doorwerking van loonverhogingen in de prijzen in met name de sectoren Horeca en Handel kan in Caribisch Nederland relevant zijn, wat de koopkracht van huishoudens uitholt. Doorwerking in de prijzen kan plaatsvinden via het *cost push* effect doordat bedrijven de gestegen loonkosten (deels) verwerken in hun afzetprijzen (het *pass-through* effect), en via het *demand pull* effect doordat de gestegen inkomens de geaggregeerde vraag doen toenemen waardoor bedrijven met marktmacht hun prijzen kunnen verhogen (het *rent seeking* effect).
- Het is van belang om een eventuele doorwerking van hogere lonen in hogere prijzen te onderscheiden van het reeds hoge uitgangsniveau van de prijzen. Dit hoge uitgangsniveau is in Caribisch Nederland het gevolg van de beperkte schaal, de hoge importafhankelijkheid van de economieën, en van marktmacht van een beperkt aantal bedrijven. Het risico van bovenmatige prijsverhogingen als gevolg van een hoger wettelijk minimumloon wordt echter niet versterkt door schaalnadelen en marktmacht. In geconcentreerde markten absorberen bedrijven een groter deel van de gestegen loonkosten zelf, in vergelijking met concurrerende markten¹.
- Door een hoger wettelijk minimumloon worden de loonverschillen tussen de private en de publieke sector kleiner. Op dit moment zijn de lonen in de publieke sector aanzienlijk hoger dan in de private sector. Een verhoging van het wettelijk minimumloon heeft daarom hoofdzakelijk invloed op banen in de private sector.

¹ Bedrijven in competitieve markten hebben een dusdanig lage winstmarge dat ze genoodzaakt zijn de loonstijgingen geheel door te berekenen in hun prijzen terwijl bij geconcentreerde markten bedrijven meer ruimte hebben om de loonstijgingen op te vangen met hun winstmarge. Bedrijven met marktmacht zullen deze loonstijgingen echter niet geheel doorberekenen omdat de prijsstijgingen de vraag naar hun producten zal doen afnemen.

- De publieke uitgaven stijgen, doordat de sociale zekerheidsuitgaven stijgen. Bij een verlaging van de werkgeverslasten dalen bovendien de belasting- en premie-inkomsten. Bij ongewijzigd beleid ontstaat dus een negatief effect op de overheidsbegroting.
- De herallocatie van economische activiteit, die ontstaat doordat de loonkosten stijgen en bedrijven gaan reorganiseren of zelfs hun activiteiten staken, gaat mogelijk schoksgewijs. Als bijvoorbeeld op Saba of Sint Eustatius een bedrijf besluit om de deuren te sluiten dan heeft dit al snel impact op de gehele economie en kan er sprake zijn van substantiële frictiewerkloosheid.

Inkomenseffecten voorstellen commissie

- De commissie adviseert het sociaal minimum voor verschillende huishoudens gelijk te stellen aan de bedragen die volgen uit de voorbeeldbegrotingen van het Nibud vermeerderd met 6 procent. Voorts adviseert de commissie de onderstand te verhogen naar dit sociaal minimum en het wettelijk minimumloon te verhogen naar een niveau dat 17,7 procent boven de onderstand voor een alleenstaande ligt. De commissie adviseert het wettelijk minimumloon per 1 januari 2024 te verhogen naar 1.750 dollar per maand. Naast inkomstensisstijging (onderstand en wettelijk minimumloon) wordt het sociaal minimum in de voorstellen van de commissie bereikt met verlaging van de kosten van wonen, het uitbreiden van kindregelingen (korte termijn) en de invoering van openbaar vervoer (middellange termijn). Voor de langere termijn kunnen verdere kostenverlagingen worden gerealiseerd door de invoering van markttoezicht en de integratie in de Nederlandse economische infrastructuur.
- Het hogere sociaal minimum impliceert majeure stijgingen van de onderstand en van het wettelijk minimumloon wanneer niet tegelijkertijd iets wordt gedaan aan verlaging van de kosten van levensonderhoud. De onderstand en het wettelijk minimumloon stijgen naar niveaus ruim boven het niveau in Europees Nederland.
- De voorbeeldbegrotingen van het Nibud kennen aan gezinnen met kinderen circa twee keer zo hoge kosten van levensonderhoud toe dan aan alleenstaanden. Als gevolg hiervan, en het gelijkstellen van het sociaal minimum aan de bedragen in de voorbeeldbegrotingen inclusief 6 procent, verandert de verhouding van de onderstand voor gezinnen met kinderen en die voor alleenstaanden, sterk ten faveure van gezinnen met kinderen. Het sociaal minimum voor gezinnen met kinderen is van een dusdanig hoog niveau dat het niet mogelijk is dit met generieke inkomstensisstijgingen (onderstand en wettelijk minimumloon) te bereiken zonder dat dat gepaard gaat met forse averechtse economische effecten (armoedeval, kostenverhogingen voor werkgevers, doorwerking in prijzen).
- Wanneer de kosten van levensonderhoud volgens de voorbeeldbegrotingen van het Nibud op alle drie de eilanden kunnen worden verlaagd met de verhuurderssubsidie zoals ontworpen en getest in de pilot op Bonaire, dan kan met de door de commissie voorgestelde verhoging van het wettelijk minimumloon naar 1.750 dollar en de daaraan gerelateerde verhoging van de onderstand, het sociaal minimum voor alleenstaanden op korte termijn worden bereikt. Voor gezinnen met kinderen is dit niet het geval; de kosten van levensonderhoud voor deze huishoudens zijn volgens de voorbeeldbegrotingen van het Nibud dusdanig hoog dat het sociaal minimum voor deze groep redelijkerwijs alleen kan worden bereikt met gerichte bijdragen zoals het kindgebonden budget of *in-kind benefits*.
- De inschatting is dat verhoging van de onderstand en het wettelijk minimumloon naar de niveaus van de voorbeeldbegrotingen van het Nibud, en zonder maatregelen gericht op verlaging van de kosten van levensonderhoud, majeure averechtse economische effecten met zich mee zal brengen. Verlaging van de woonlasten met de verhuurderssubsidie impliceert een aanzienlijk minder sterke verhoging van de onderstand en het wettelijk minimumloon om het sociaal minimum te bereiken. Hoewel ook deze verhoging significant is, is de inschatting dat de averechtse economische effecten beheersbaar zijn. Dat wil niet zeggen dat werkgevers niet geraakt zullen worden; negatieve effecten van verhoging van het wettelijk minimumloon voor werkgevers kunnen gemitigeerd worden met het verlagen van werkgeverspremies.
- Met gratis openbaar vervoer voor sociale minima worden de kosten van levensonderhoud verder verlaagd. Daardoor is een significant kleinere verhoging van de onderstand en het wettelijk minimumloon nodig om het sociaal minimum te bereiken, hoewel het effect minder groot is dan bij de verhuurderssubsidie.
- Openbaar vervoer is – in tegenstelling tot de verhuurderssubsidie – niet op korte termijn georganiseerd. Met gratis openbaar vervoer voor sociale minima kunnen in de toekomstige dusdanige verlagingen van de kosten van levensonderhoud worden gerealiseerd, dat minder sterke stijgingen van de onderstand en het wettelijk minimumloon nodig zijn om het sociaal minimum te bereiken en te behouden. Daarmee kunnen negatieve effecten van toekomstige verhogingen van het wettelijk minimumloon voor werkgevers worden vermeden.

Overwegingen bij ontwerp sociaal minimum

- Verhoging van de onderstand en het wettelijk minimumloon is in de regel niet voldoende om armoede effectief te bestrijden. Deze les is internationaal consistent. Om deze reden kennen de meeste landen naast een onderstandsuitkering en een wettelijk minimumloon ook inkomensafhankelijke toeslagen en bieden zij in natura hulp aan arme huishoudens.
- Een al te forse verhoging van de onderstand en het wettelijk minimumloon kan significante nadelige gevolgen hebben voor de economie, de overheidsuitgaven en het bedrijfsleven. Hierom is naast een verhoging van het wettelijk minimumloon en de onderstand de exploratie van alternatieve maatregelen van belang.
- Door een stapsgewijze verhoging van het wettelijk minimumloon kunnen bedrijven en werknemers zich aanpassen aan de schokken in de kosten en de eventuele herallocatie van arbeid. In een keer het minimumloon verhogen kan meerdere gelijktijdige reorganisaties of zelfs faillissementen teweegbrengen, waardoor de werkloosheid stijgt.
- Werken moet lonen. Op dit moment loont werken voor veel inwoners van Caribisch Nederland niet en hebben zij meerdere banen nodig om rond te kunnen komen. Van belang is zorg te dragen voor voldoende verschil tussen het effectieve bedrag dat iemand in de onderstand ontvangt en de netto beloning die een werknemer met wettelijk minimumloon ontvangt. Het moet voor uitkeringsgerechtigden lonen om te werken, want werk kan een belangrijke uitweg zijn vanuit armoede (voorkomen van armoedeval). Dit betekent dat voor sommige groepen het wettelijk minimumloon relatief sterk moet stijgen ten opzichte van de onderstand.
- De uitvoering dient eenvoudig te zijn, zowel vanuit het oogpunt van uitvoerbaarheid door de overheidsorganisatie als vanuit het oogpunt van huishoudens. Voor alle maatregelen is belangrijk om zoveel mogelijk het doenvermogen van de inwoner in gedachten te houden. Ingewikkelde administratieve procedures worden vaak genoemd als een reden voor hoog niet-gebruik. De uitvoeringskracht van overheidsorganisaties kent bovendien beperkingen (zoals recentelijk bleek bij schandalen rond inkomensafhankelijke toeslagen in Australië en Nederland).
- Omdat een hoger wettelijk minimumloon tot meer informeel werk kan leiden is en blijft het van belang om dit te bestrijden en er op toe te zien dat betaald werk legaal wordt verricht.
- Omdat een hoger wettelijk minimumloon tot meer schooluitval kan leiden is het van belang om jongeren te stimuleren en te verplichten om hun opleiding af te maken. Het gaat hierbij om handhaving van de leerplicht en het bevorderen van het afronden van een goede opleiding, bijvoorbeeld door lage opleidingskosten, financiële tegemoetkoming voor scholieren en studenten vanaf 18 jaar en afspraken tussen werkgevers, werknemers en de overheid. Hierbij kunnen lerend werken-contracten (BBL-model) worden gestimuleerd voor jongeren zonder startkwalificatie. De maatschappelijke lange termijnkosten van schooluitval zijn enorm. Effectieve bestrijding hiervan vergroot de maatschappelijke welvaart en voorkomt armoede in de toekomst.
- Voor effectieve armoedebestrijding is aanvulling van de onderstand met toeslagen of hulp in natura noodzakelijk. Dergelijke instrumenten kunnen beter worden gericht op specifieke groepen, zoals kinderen, of op bepaalde kostenposten, zoals huur en zorg. In-natura regelingen zijn effectief bij armoedebestrijding. Mensen in armoede hebben door stapeling van problematiek soms moeite met het maken van de juiste keuzes. Het bieden van houvast en zekerheid via bijvoorbeeld voeding, gezondheidszorg en onderdak kan dan effectiever zijn dan het verhogen van inkomens. Daarnaast kan ook worden gedacht ook verzekeringen voor begrafenissen en specifieke regelingen bij natuurrampen om grote schokken in het inkomen op te vangen.
- Binnen de huidige systematiek in Caribisch Nederland zijn er drie aanvullende instrumenten die effectief kunnen worden ingezet: de kindertoeslag binnen de bijstand, de kinderbijslag en de verhuurdersubsidie. Deze drie instrumenten kunnen worden uitgebreid om armoede effectief te bestrijden, terwijl hier vaak minder nadelige gevolgen aan vast zitten dan aan verhoging van de onderstand en/of het wettelijk minimumloon.
- Het sociaal-minimumsysteem van Saint-Martin en Saint-Barthélemy biedt inspiratie voor Caribisch Nederland. Het is een afgeslankte versie van het Europees-Franse systeem, met specifieke en gerichte ondersteuning die beter aansluit bij de regionale problematiek. Dit systeem is hoogstwaarschijnlijk doeltreffender in het bereiken van een bestaansminimum dan de algemeen geldende Franse wet- en regelgeving die bijvoorbeeld van toepassing is in de overzeese departementen Guadeloupe en Martinique. De ondersteuning omvat kledingbonnen, in natura vergoedingen voor begrafeniskosten, microkredieten voor het orkaanbestendig maken van huizen, gratis vervoerskaarten, een vergoeding voor medische kosten voor gehandicapten en een overbruggingsuitkering in afwachting van een onderstandsuitkering.

- Het hoge prijsniveau in relatie tot vaak gebrekkige concurrentie kan aanleiding geven tot maatregelen gericht op verlaging van kosten van levensonderhoud (bijvoorbeeld bij energie en water, waar vanwege schaalnadelen niet tegen lagere kosten kan worden geproduceerd) en voor ander flankerend beleid (bijvoorbeeld door het inzetten van prijsbeleid en het invoeren van mededingingsbeleid).
- Het verlagen van de werkgeverlasten rond wettelijk minimumloonniveau kan helpen om eventuele negatieve werkgelegenheidseffecten te voorkomen. Dergelijk beleid is in 2019 eerder gevoerd. Een rechtstreekse verlaging van de werkgeverspremies is mogelijk. Deze maatregel is echter vrij ongegericht. Om deze reden is een alternatief te overwegen dat meer wordt gericht op werknemers met een laag loon. Dit kan bijvoorbeeld door een franchise te introduceren voor de werkgeverspremies. Die leidt tot een effectieve premiedaling voor werknemers met lagere lonen, maar niet voor werknemers met hogere lonen.

Kosten private consumptie en publieke voorzieningen

- Bonaire, Sint Eustatius en Saba zijn vooralsnog de enige delen van het Koninkrijk waar geen sprake is van (voornemens tot) bescherming van consumenten en bedrijven tegen oneerlijke concurrentie, kartelvorming of economische machtsmisbruik.
- In het algemeen is het proces van eerlijke concurrentie kwetsbaarder in kleine economieën, zoals die van Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Markten zijn klein waardoor er vaak ruimte is voor slechts één of enkele aanbieders en er snel sprake is van economische machtsposities. Het is een taak van de overheid om de concurrentie tegen spelbederf te beschermen. Om 'spelregels' voor concurrentie vast te leggen waaraan ondernemers en bedrijven zich moeten houden, en om die spelregels te handhaven door middel van effectief mededingingstoezicht.
- Er zijn geen inhoudelijke redenen om Bonaire, Sint Eustatius en Saba uit te zonderen van mededingingsbeleid; de kleine schaal van de eilanden noopt er juist toe. Hoewel de effecten van mededingingsbeleid zich moeilijk laten meten – en zich voor een deel pas op lange termijn manifesteren – kan invoering van mededingingswetgeving en -toezicht een belangrijke bijdrage leveren aan het structureel verlagen van de kosten van levensonderhoud in Caribisch Nederland. Van belang is om naast mededingingsbeleid ook consumentenbeschermingsrecht en economische regulering te ontwikkelen en onder te brengen bij de toezichthouder, zoals dat in Europees Nederland en veel andere landen ook het geval is.
- De kleine schaal van markten in Caribisch Nederland geeft eerder aanleiding tot een rol voor de overheid om publieke belangen te borgen. De volgende terreinen worden onderscheiden waar met alternatieve ordeningen en gericht beleid sprake kan zijn van verlaging van kosten en daarmee verlaging van kosten van levensonderhoud.
 - Realiseren van openbaar vervoer op Bonaire, Sint Eustatius en Saba en het gratis toegankelijk maken ervan voor sociale minima (korte, middellange termijn).
 - Realiseren van een *public service obligation* voor luchttransport tussen de eilanden (middellange termijn).
 - Structurele oplossingen in plaats van subsidies in de vorm van verduurzaming en integratie van (delen van) de energievoorziening in Nederlandse energiebedrijven (lange termijn).
 - Uitbreiding voorraad sociale huurwoningen (middellange, lange termijn).
 - Toepassing bijdrage particuliere verhuur op Sint Eustatius en Saba en verhoging huurgrens (korte termijn).
 - Aanbod bancaire diensten in Caribisch Nederland door Nederlandse banken (middellange, lange termijn).

Overige opmerkingen

- Eerdere verhogingen van de onderstand en het wettelijk minimumloon in Caribisch Nederland lijken beperkt effectief te zijn geweest tegen armoede en lijken geen nadelige gevolgen te hebben gehad voor de economie en werkgelegenheid.
- Van belang is vast te stellen wat armoede is, en wanneer huishoudens in armoede leven, zodat duidelijk wordt op wie maatregelen gericht zijn en wat het beoogde doel is.
- Het volledig uitbannen van armoede met beleid is in de praktijk niet mogelijk. Ook in de landen met het meest effectieve armoedebeleid ter wereld is nog steeds sprake van een zekere armoede.
- Het accommoderen van verhoging van het wettelijk minimumloon met verlaging van werkgeverlasten heeft de voorkeur boven loonkostensubsidies. Daarnaast zijn er ook mogelijkheden aan de huishoudenskant, zoals het laten meegroeien van de belastingvrije som.

Conclusies en overwegingen

- Subsidies gericht op verlaging van kosten van levensonderhoud kunnen op korte termijn een uitkomst bieden, maar zouden uiteindelijk moeten worden vervangen door structurele oplossingen.
- Van belang is te zorgen voor verbetering van de verhouding tussen het wettelijk minimumloon en de onderstand, zodat de prikkel om te werken wordt versterkt.
- Verhoging van het sociaal minimum leidt hoe dan ook tot aanpassingen in gedrag en in de economie. Niet alle aanpassingen kunnen worden voorkomen met flankerend beleid.
- De reeds hoge kosten van levensonderhoud kennen verschillende oorzaken: kleine schaal, gebrek aan concurrentie, inefficiënties in de aanvoer van producten, suboptimale handels- en fiscale relaties met omringende eilanden, etc. Deze problemen kunnen niet (allemaal) worden opgelost door verhoging van het sociaal minimum en met flankerend beleid. Voor een aantal oorzaken is een fundamentele aanpak nodig waarbij Bonaire, Sint Eustatius en Saba meer als onderdeel van Nederland en van het (Caribische deel van het) Koninkrijk worden beschouwd. Belangrijke terreinen hierin zijn energie, telecommunicatie, fiscaliteit, handel, en zee- en luchttransport waar met andere ordeningen mogelijk substantiële (schaal)voordelen kunnen worden gerealiseerd die bijdragen aan het verlagen van de kosten van levensonderhoud.
- De economische structuur, de ontwikkeling van economische activiteiten en sectoren, laat zich niet makkelijk sturen door de overheid. De kans op ontwikkeling van hoogwaardige sectoren en dito banen is groter wanneer de juiste condities worden geschapen, zoals een goed opgeleide bevolking, een goed functionerende arbeidsmarkt, een goed functionerende kapitaalmarkt, een gunstig ondernemingsklimaat (inclusief mededingingsregels), etc.

Inhoudsopgave

Conclusies en overwegingen	3
1. Inleiding	12
2. Beleidsontwikkelingen sinds het IJkpunt sociaal minimum	13
3. Sociaaleconomische context Bonaire, Sint Eustatius en Saba	20
4. Potentiële effecten verhoging sociaal minimum	34
5. Inkomenseffecten voorstellen commissie	46
6. Overwegingen bij vormgeving sociaal minimum	53
7. Kosten private consumptie en publieke voorzieningen	58
Bijlage A. Bronnen	61
Bijlage B. Aanvullende tabellen	65
Bijlage C. Effecten van maatregelen die in 2023 zijn genomen	73

1. Inleiding

Aanleiding

Minister Schouten voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen heeft de commissie sociaal minimum Caribisch Nederland (de commissie) opdracht gegeven advies uit te brengen over het sociaal minimum op Bonaire, Saba en Sint Eustatius. De commissie is op 1 maart 2023 van start gegaan en wordt ondersteund door een secretariaat bestaande uit experts van de ministeries van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). De commissie is gevraagd om als onderdeel van haar advies ook te kijken naar de draagkracht van de lokale economieën en de implicaties van een sociaal minimum in de bredere economische context.

Met betrekking tot de economische draagkracht en de implicaties van een sociaal minimum in de bredere economische context, heeft de commissie aan Economisch Bureau Amsterdam (EBA) en SEO Economisch Onderzoek (SEO) gevraagd om haar met onderzoek en advies te ondersteunen.

Centrale onderzoeksvraag

Het onderzoek en advies is erop gericht om de volgende centrale onderzoeksvraag te beantwoorden:

Wat is de economische context waarbinnen een sociaal minimum moet worden gezien en wat zijn de economische effecten van (verschillende scenario's voor) het door de commissie voorgestelde sociaal minimum?

Doelstelling

Het onderzoek heeft tot doel de commissie te voorzien van concrete en vanuit beschikbare data, onderzoek en wetenschappelijke literatuur onderbouwde handvatten voor het bepalen van het sociaal minimum en van een systematiek die effectief in een sociaal minimum voorziet.

Het ontwerpen van een effectieve systematiek voor een sociaal minimum betreft een complex vraagstuk. Een perfect stelsel bestaat niet – verschillende systemen kennen verschillende voor- en tegens – en verschillende landen maken verschillende keuzes en (af)wegingen. Economische analyse brengt de voor- en nadelen en de effecten van verschillende keuzes in kaart, maar leidt niet naar één ideale oplossing. De vaststelling van een (systematiek voor een) sociaal minimum vereist uiteindelijk een weging van deze verschillende voor- en nadelen.

Het onderzoek differentieert naar de drie verschillende openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba. De analyse van de sociaaleconomische context gebeurt zo veel als mogelijk per afzonderlijk eiland. Ook in de analyse van effecten is voor zover dat mogelijk en relevant is, onderscheid gemaakt tussen de drie eilanden.

Het rapport bevat de resultaten van onderzoek en advies van EBA en SEO ter ondersteuning van de commissie sociaal minimum Caribisch Nederland. Op verzoek van de commissie is onderzocht c.q. is advies gegeven over: de beleidsontwikkelingen sinds de vaststelling van het ijkpunt sociaal minimum (hoofdstuk 2), de sociaaleconomische context van Bonaire, Sint Eustatius en Saba (hoofdstuk 3), de verwachte effecten van verhoging van het sociaal minimum (hoofdstukken 4 en 5), aandachtspunten voor het ontwerp (hoofdstuk 6) en structurele maatregelen gericht op verlaging van de kosten van private consumptie en van publieke voorzieningen (hoofdstuk 7).

2. Beleidsontwikkelingen sinds het IJkpunt sociaal minimum

Inleiding

Het kabinet heeft sinds de berekening en de vaststelling van het ijkpunt sociaal minimum verschillende beleidsmaatregelen genomen om de koopkracht van huishoudens in Caribisch Nederland te verbeteren. Dit hoofdstuk bevat de belangrijkste maatregelen. Het beleid om de financiële positie van huishoudens te verbeteren is onder te verdelen in (i) beleid om het inkomen van huishoudens te verbeteren; en (ii) beleid om de kosten van huishoudens te verminderen.

Naast specifieke beleidsmaatregelen om de koopkracht van huishoudens te verbeteren, zijn ook de middelen voor de openbare lichamen middels het BES-fonds structureel verhoogd. Dit gaat om een totaalbedrag van circa \$10 miljoen per jaar, waarbij een deel van dit bedrag voor de periode 2022-2024 is bedoeld om eilandelijke achterstanden weg te werken.

Inkomens van huishoudens

- Er zijn verschillende maatregelen genomen in om de inkomenspositie van huishoudens te verbeteren. De belangrijkste maatregelen zijn:
 1. De verhogingen van het wettelijk minimumloon;
 2. De verhogingen van de onderstand;
 3. De verhogingen van de AOV;
 4. De verhogingen van de AWW;
 5. De verhogingen van de kinderbijslag;
 6. De verhogingen van de belastingvrije som.
- Tabellen 2 tot en met 4 bevatten bovengenoemde maatregelen voor de periode 2018 tot en met 2023 voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba. De tabellen laten zien dat sinds 2018 alle bedragen in het sociaal stelsel van Caribisch Nederland met enkele tientallen procenten tot in sommige gevallen, zoals de kinderbijslag en enkele toeslagen in de onderstand, met meer dan 100 procent zijn gestegen. Deze stijgingen overtreffen daarmee de inflatie in diezelfde periode, die op Bonaire, Sint Eustatius en Saba in de periode 2018 tot en met 2022 respectievelijk 14, 8 en 13 procent bedroeg.
- Voor Bonaire zijn de bedragen lager dan voor Sint Eustatius en Saba, maar is de toename in relatieve zin wel het grootst. Sinds 2018 zijn de bedragen voor het wettelijk minimumloon, de AOV, de AWW en de onderstand (basisbedrag) met grofweg de helft toegenomen. Op Sint Eustatius is de relatieve toename het laagst van alle eilanden, maar liggen de bedragen nog steeds op een hoger niveau dan op Saba en Bonaire.
- Op alle drie de eilanden zijn in de periode juli 2022 tot en met 2023 enkele forse stijgingen doorgevoerd. De belastingvrije som is dusdanig verhoogd dat er bij een inkomen op het niveau van het minimumloon geen belasting hoeft te worden betaald.² Andere stijgingen betreffen de AOV, kinderbijslag, toeslagen voor zelfstandig wonen en gehuwden/samenwonenden in de onderstand.
- Tabel 2 bevat de bedragen tussen 2018 en 2023 voor Bonaire.

² En tevens – anders dan in Europees Nederland – geen belastingaangifte gedaan hoeft te worden.

Beleidsontwikkelingen sinds het IJkpunt sociaal minimum

Tabel 2 Maatregelen om de inkomens van huishoudens op Bonaire te verbeteren voor de periode 2018 - 2023.

Bonaire (bedragen in \$)		2018	2019	2020	2021	2022 ^a	2023 ^b	'18-'23 ^c	
Wettelijk minimumloon per maand		825	895	951	951	1.046	1.236	+50%	
Belastingvrije som per jaar		11.920	12.242	12.475	12.575	12.198	17.353	+46%	
AOV	Uitkering per maand	593	644	684	684	752	1.047	+77%	
	Toeslag: getrouwd met iemand jonger dan 65 jaar	406	441	468	468	515	578	+42%	
	Inkomensgrens partner toeslag	12.999	14.103	14.978	14.978	16.476	18.486	+42%	
Kinderbijslag per maand		40	62	83	85	89 (99)	131	+228%	
Onderstand	Basisbedrag per 2 weken	152	165	175	175	193	216	+42%	
	Toeslagen per 2 weken:								
	- Zelfstandig wonen	22	62	66	66	73 (109)	197 (260)	+795%	
	- Gehuwden/samenwonenden	54	59	63	63	69 (109)	158	+193%	
	- Eerste kind	27	29	31	31	34	41	+52%	
	- Tweede en derde kind	14	15	16	16	18	21	+50%	
	- Volledig en duurzaam arbeidsongeschikt	101	109	197	197	217	265	+162%	
	- AOV-toeslag	-	-	197	263	290	326	+65%	
AWW	Weduwen/weduwenaars t/m 39 jaar		274	298	316	316	348 (476)	425	+55%
	Weduwen/weduwenaars 40 t/m 48 jaar		360	390	414	414	456 (624)	557	+55%
	Weduwen/weduwenaars 49 t/m 57 jaar		450	488	518	518	570 (782)	697	+55%
	Weduwen/weduwenaars vanaf 58 jaar		593	644	684	684	752 (1.030)	919	+55%
	Invalide weduwen/weduwenaars of met 1 of meer kinderen		593	644	684	684	752 (1.030)	919	+55%
	Halfwezen 0 t/m 9 jaar		199	216	229	229	252 (345)	308	+55%
	Halfwezen 10 t/m 14 jaar		217	235	249	249	274 (376)	335	+54%
	Halfwezen 15 t/m 24 jaar die schoolgaand en/of invalide zijn		237	257	273	273	301 (412)	368	+55%
	Wezen 0 t/m 9 jaar		217	235	249	249	274 (376)	335	+54%
	Wezen 10 t/m 14 jaar		237	257	273	273	301 (412)	368	+55%
	Wezen 15 t/m 24 jaar die schoolgaand en/of invalide zijn		274	297	315	315	347 (475)	424	+55%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2023) o.b.v. de Staatscourant.

- In 2022 zijn per 1 juli de kinderbijslag, de toeslag zelfstandig wonen (onderstand) en de toeslag gezamenlijke huishouding (onderstand) tussentijds verhoogd. Deze verhogingen staan tussen haakjes weergegeven.
- In 2023 worden per 1 oktober de toeslag zelfstandig wonen (onderstand) en de AWW-bedragen verhoogd. Deze verhogingen staan tussen haakjes weergegeven.
- Betreft de toename tussen 1 januari 2018 en 1 januari 2023. De verhogingen per 1 oktober 2023 (zie noot b) zijn hier niet in meegenomen.

Tabel 3 bevat de bedragen tussen 2018 en 2023 voor Sint Eustatius.

Tabel 3 Maatregelen om de inkomens van huishoudens op Sint Eustatius te verbeteren voor de periode 2018 – 2023.

St. Eustatius (bedragen in \$)		2018	2019	2020	2021	2022 ^a	2023 ^b	'18-'23 ^c
Wettelijk minimumloon per maand		1.055	1.119	1.150	1.150	1.265	1.446	+37%
Belastingvrije som per jaar		11.920	12.242	12.475	12.575	12.198	17.353	+46%
AOV	Uitkering per maand	801	850	875	875	962	1.113	+39%
	Toeslag: getrouwd met iemand jonger dan 65 jaar	520	551	566	566	623	679	+31%
	Inkomensgrens partner toeslag	16.619	17.633	18.109	18.109	19.920	21.713	+31%
Kinderbijslag per maand		42	64	85	87	89 (99)	128	+205%
Onderstand	Basisbedrag per 2 weken	194	206	212	212	233	254	+31%
	Toeslagen per 2 weken							
	- Zelfstandig wonen	28	78	80	80	88 (132)	233 (255)	+732%
	- Gehuwden/samenwonenden	69	74	76	76	83 (132)	181	+162%
	- Eerste kind	34	36	37	37	41	48	+41%
	- Tweede en derde kind	18	19	19	19	21	25	+39%
	- Volledig en duurzaam arbeidsongeschikt	128	136	238	238	262	312	+144%
	- AOV-toeslag	-	-	238	318	351	382	+61%
AWW	Weduwen/weduwnaars t/m 39 jaar	351	372	382	382	421	500 (509)	+42%
	Weduwen/weduwnaars 40 t/m 48 jaar	460	488	501	501	551	656 (667)	+43%
	Weduwen/weduwnaars 49 t/m 57 jaar	576	611	627	627	690	821 (835)	+43%
	Weduwen/weduwnaars vanaf 58 jaar	759	805	827	827	909	1.082 (1.101)	+43%
	Invalide weduwen/weduwnaars of met 1 of meer kinderen	759	805	827	827	909	1.082 (1.101)	+43%
	Halfwezen 0 t/m 9 jaar	254	270	277	277	305	363 (369)	+43%
	Halfwezen 10 t/m 14 jaar	277	294	302	302	332	395 (402)	+43%
	Halfwezen 15 t/m 24 jaar die schoolgaand en/of invalide zijn	303	322	331	331	364	433 (440)	+43%
	Wezen 0 t/m 9 jaar	277	294	302	302	332	395 (402)	+43%
	Wezen 10 t/m 14 jaar	303	322	331	331	364	433 (440)	+43%
	Wezen 15 t/m 24 jaar die schoolgaand en/of invalide zijn	350	371	381	381	419	499 (508)	+43%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2023)o.b.v. de Staatscourant.

- In 2022 zijn per 1 juli de kinderbijslag, de toeslag zelfstandig wonen (onderstand) en de toeslag gezamenlijke huishouding (onderstand) tussentijds verhoogd. Deze verhogingen staan tussen haakjes weergegeven.
- In 2023 worden per 1 oktober de toeslag zelfstandig wonen (onderstand) en de AWW-bedragen verhoogd. Deze verhogingen staan tussen haakjes weergegeven.
- Betreft de toename tussen 1 januari 2018 en 1 januari 2023. De verhogingen per 1 oktober 2023 (zie noot b) zijn hier niet in meegenomen.

- Tabel 4 bevat de bedragen tussen 2018 en 2023 voor Saba.

Tabel 4 Maatregelen om de inkomens van huishoudens op Saba te verbeteren voor de periode 2018 – 2023.

Saba (bedragen in \$)		2018	2019	2020	2021	2022 ^a	2023 ^b	'18-'23 ^c
Wettelijk minimumloon per maand		984	1.076	1.133	1.133	1.247	1.434	+46%
Belastingvrije som per jaar		11.920	12.242	12.475	12.575	12.198	17.353	+46%
AOV	Uitkering per maand	776	838	883	883	971	1.175	+51%
	Toeslag: getrouwd met iemand jonger dan 65 jaar	485	530	558	558	614	674	+39%
	Inkomensgrens partner toeslag	15.503	16.960	17.859	17.859	19.645	21.551	+39%
Kinderbijslag per maand		42	64	84	86	(89) 99	129	+207%
Onderstand	Basisbedrag per 2 weken	181	198	209	209	230	252	+39%
	Toeslagen per 2 weken							
	- Zelfstandig wonen	26	75	79	79	(87) 130	231 (289)	+788%
	- Gehuwden/samenwonenden	65	71	75	75	(82) 130	179	+175%
	- Eerste kind	32	35	36	36	40	48	+50%
	- Tweede en derde kind	17	18	19	19	21	25	+47%
	- Volledig en duurzaam arbeidsongeschikt	120	131	235	235	259	309	+158%
	- AOV-toeslag	-	-	235	314	346	380	+62%
AWW	Weduwen/weduwnaars t/m 39 jaar	327	358	377	377	415	496 (542)	+52%
	Weduwen/weduwnaars 40 t/m 48 jaar	429	469	494	494	543	650 (710)	+52%
	Weduwen/weduwnaars 49 t/m 57 jaar	537	587	618	618	680	814 (888)	+52%
	Weduwen/weduwnaars vanaf 58 jaar	707	774	815	815	896	1.073 (1.171)	+52%
	Invalide weduwen/weduwnaars of met 1 of meer kinderen	707	774	815	815	896	1.073 (1.171)	+52%
	Halfwezen 0 t/m 9 jaar	237	259	273	273	300	359 (392)	+51%
	Halfwezen 10 t/m 14 jaar	258	282	297	297	327	392 (427)	+52%
	Halfwezen 15 t/m 24 jaar die schoolgaand en/of invalide zijn	283	310	326	326	359	429 (468)	+52%
	Wezen 0 t/m 9 jaar	258	282	297	297	327	392 (427)	+52%
	Wezen 10 t/m 14 jaar	283	310	326	326	359	429 (468)	+52%
	Wezen 15 t/m 24 jaar die schoolgaand en/of invalide zijn	326	357	376	376	413	495 (540)	+52%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2023)o.b.v. de Staatscourant.

- In 2022 zijn per 1 juli de kinderbijslag, de toeslag zelfstandig wonen (onderstand) en de toeslag gezamenlijke huishouding (onderstand) tussentijds verhoogd. Deze verhogingen staan tussen haakjes weergegeven.
- In 2023 worden per 1 oktober de toeslag zelfstandig wonen (onderstand) en de AWW-bedragen verhoogd. Deze verhogingen staan tussen haakjes weergegeven.
- Betreft de toename tussen 1 januari 2018 en 1 januari 2023. De verhogingen per 1 oktober 2023 (zie noot b) zijn hier niet in meegenomen.

Uitgaven van huishoudens

- Er zijn sinds 2018 verschillende maatregelen genomen om de kosten voor huishoudens te verlagen op het terrein van:
 1. Kinderopvang
 2. Wonen
 3. Energie
 4. Drinkwater
 5. Telecom

Kinderopvang

- In juli 2020 werd de tijdelijke subsidieregeling kinderopvang van kracht om de kosten voor kinderopvang in Caribisch Nederland te verlagen. Ouders betalen een vaste ouderbijdrage, terwijl kinderopvangorganisaties een subsidie ontvangen voor elk dagdeel dat een kind naar de opvang gaat (zie tabel

5). De ouderbijdrage is stapsgewijs naar beneden gebracht en bedraagt op Bonaire per 1 januari 2023 minimaal 75 dollar en maximaal 100 dollar voor de dagopvang, en minimaal 40 dollar en maximaal 100 dollar voor de buitenschoolse opvang. Kinderopvangorganisaties kunnen zelf kiezen of zij het minimale of maximale tarief hanteren (of een tarief daartussenin). Over het algemeen hanteren organisaties het maximale tarief. Op Sint Eustatius en Saba bedraagt de ouderbijdrage voor dagopvang en buitenschoolse opvang respectievelijk 75 dollar en 40 dollar.

- Ouders die de maandelijkse ouderbijdrage niet kunnen betalen kunnen in aanmerking komen voor kindplaatssubsidie. Toekenning van kindplaatssubsidie vindt plaats na advies vanuit het openbaar lichaam. Het openbaar lichaam heeft hierbij de ruimte om zelf (inkomens)criteria vast te stellen.

Tabel 5 De maandelijkse ouderbijdrage voor kinderopvang is de afgelopen jaren stapsgewijs verlaagd.

Maandelijkse ouderbijdrage kinderopvang in \$	Vanaf 1 juli 2021	Vanaf 1 juli 2021	Vanaf 1 jan 2023
Bonaire			
<i>Dagopvang</i>			
Minimaal	150	100	75
Maximaal	200	125	100
<i>Buitenschoolse opvang</i>			
Minimaal	100	50	40
Maximaal	200	125	100
Sint Eustatius			
<i>Dagopvang</i>			
	150	100	75
<i>Buitenschoolse opvang</i>			
	75	50	40
Saba			
<i>Dagopvang</i>			
	75	75	75
<i>Buitenschoolse opvang</i>			
	40	40	40

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2023) o.b.v. Tijdelijke subsidieregeling financiering kinderopvang Caribisch Nederland.

Verhuurderssubsidie

- In 2022 zijn het openbaar lichaam Bonaire en de directie Wonen van het ministerie van BZK gestart met een *pilot* voor een verhuurderssubsidie in de particuliere sector op Bonaire, ook wel de Bijdrage Particuliere Verhuur (BPV) genoemd. De subsidie wordt verstrekt aan verhuurders die verhuren aan sociale minima. Om te bepalen hoeveel subsidie er wordt verstrekt, wordt in de *pilot* een huur-inkomenstabel gehanteerd die door het Nibud voor Bonaire is ontwikkeld (zie tabel 6). De verhuurder ontvangt de verhuurderssubsidie en verlaagt met dat bedrag de huur die aan de huurder in rekening wordt gebracht. De huurder betaalt zelf, afhankelijk van zijn of haar bruto inkomen, de met de verhuurderssubsidie verlaagde huur. Naarmate het bruto inkomen stijgt, neemt de huur toe. De verhuurder ontvangt een premie van 50 dollar voor deelname aan het systeem. Uit een tussentijdse evaluatie is gebleken dat deze verhuurderssubsidie heeft geleid tot een gemiddelde verlaging van de huurkosten met ongeveer 300 dollar¹.
- Het structureel maken van de particuliere verhuurderssubsidie voor Bonaire ligt voor politieke besluitvorming voor. Voor Saba en Statia is er eveneens structurele dekking om een vorm van ondersteuning in de particuliere huursector te bieden. Hier is echter nog geen uitvoeringsstructuur aanwezig zoals op Bonaire (door de pilot) wel het geval is.

Tabel 6 De huur-inkomenstabel voor de Bijdrage Particuliere Verhuur op Bonaire.

Bruto inkomen	Bruto inkomen (\$)	% eigen bijdrage	Eigen bijdrage (\$)
= < 1x wettelijk minimumloom	0 - 1.048	10%	0 - 105
> 1x - 1,5x wettelijk minimumloom	1.049 - 1.572	14%	147 - 220
> 1,5 - 2x wettelijk minimumloom	1.573 - 2.096	17%	267 - 356
> 2x - 2,5x wettelijk minimumloom	2.097 - 2.621	20%	419 - 524
> 2,5x - 3x wettelijk minimumloom	2.622 - 3.144	24%	629 - 755

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2023) o.b.v. openbaar lichaam Bonaire en Nibud.

Voor de pilot BPV op Bonaire is voor 2023 circa 1 miljoen dollar vrijgemaakt door het ministerie van BZK.

- Ook in de sociale huursector wordt verhuurderssubsidie verstrekt. Dit gaat in 2023 om in totaal 2,3 miljoen dollar en geldt voor zowel Bonaire als voor Sint Eustatius en Saba.² Op Bonaire zorgt de verhuurderssubsidie in de sociale huursector voor een gemiddelde huurlastenverlichting van circa 170 dollar tot 190 dollar per huishouden per maand.³

Sociale huurwoningen

- Naast de BPV en de verhuurderssubsidie in de sociale huursector investeert het Rijk in uitbreiding van het aanbod van sociale huurwoningen.
 - Op Bonaire is recent een woondeal ondertekend door de minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en het Openbaar Lichaam Bonaire (met adhesieverklaring van woonstichting FCB). Hierin is vastgelegd dat er tot 2030 meer dan 2100³ nieuwe woningen gebouwd zullen worden, waarvan 66 procent betaalbaar, in tranches. Voor de eerste tranche⁴ van circa 600 woningen stelt BZK/VRO een bedrag van € 10 miljoen beschikbaar om de onrendabele top (inclusief infrastructuur) te financieren. Voor de financiering van de overige woningen spannen het Rijk en het OLB zich de komende periode gezamenlijk in. De totale bijdrage aan de bouw van sociale huurwoningen en betaalbare woningen komt daarmee uit op ca. € 18 miljoen.⁵
 - Op en Sint Eustatius worden 50 sociale huurwoningen gebouwd, conform de afspraken in 2022 getekende *Letter of Intent*. Het Rijk heeft hier € 2,5 miljoen voor beschikbaar gesteld. Er wordt gestreefd naar oplevering van een eerste tranche in 2025.
 - Op Saba worden 18 sociale huurwoningen gebouwd. BZK/VRO heeft hier € 1,2 miljoen voor ter beschikking gesteld. Er wordt gestreefd naar oplevering eind 2023.

Energie

- Om de kosten van energie te verlagen heeft het kabinet de afgelopen jaren verschillende maatregelen getroffen. Een aantal van de energiecompensatiemaatregelen die door het kabinet zijn getroffen in Europees Nederland, gelden ook in Caribisch Nederland. Lagere inkomens tot 130 procent van het ijkpunt sociaal minimum hadden in 2022, en hebben in 2023, recht op een energietoeslag. In zowel 2022 als 2023 bedroeg deze toeslag 1.300 dollar per jaar. Daarnaast betaalt het kabinet voor het jaar 2023 de helft van het variabele tarief voor elektriciteit als dat boven de 0,38 dollar per kWh komt. Als additionele maatregel zijn de vaste kosten voor netbeheer, gemiddeld circa 390 dollar per jaar, in 2023 tijdelijk teruggebracht naar nul.⁴ Ook in de periode van 1 mei 2020 tot en met 31 december 2021 werd deze maatregel genomen in verband met de coronacrisis. Hierbij dient te worden opgemerkt dat het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) al sinds 2014 subsidies verstrekt om de netbeheerkosten terug te brengen naar het niveau van Europees Nederland omdat deze structureel hoger zijn in Caribisch Nederland. Naast de elektriciteitstarieven is per 1 april 2022 de accijns op benzine tijdelijk verlaagd met 16 dollar cent per liter. Op diesel wordt in Caribisch Nederland al geen accijns geheven. Deze maatregel is voor het jaar 2023 verlengd, waarbij de accijns op benzine met 16 dollar cent per liter is verlaagd voor de eerste helft van 2023, en met 8 dollar cent voor de tweede helft van 2023.⁵

Drinkwater

- Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (I&W) verleent financiële steun voor het verlagen van de vaste drinkwatertarieven en voor het investeren in de drinkwatervoorziening in Caribisch Nederland. In juli 2022 werd de Tijdelijke subsidieregeling drinkwater BES en rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI) Bonaire 2018-2024 verlengd.⁶ Tot en met 2024 verstrekt het Rijk daarmee jaarlijkse subsidie om onder andere het drinkwater betaalbaar te houden voor consumenten.
- Als gevolg van de subsidie betaalden inwoners van Bonaire in 2022 7,30 dollar per maand en inwoners van Sint Eustatius 6,85 dollar per maand voor het vaste drinkwatertarief in 2022. Ter vergelijking: de door de ACM vastgestelde maximumtarieven voor 2022 bedroegen 41,26 dollar per maand op Bonaire en 93,76 dollar per maand op Sint Eustatius.⁷ Voor Saba is er geen vastrecht voor het drinkwater. Hier heeft het ministerie van I&W 120.000 dollar geïnvesteerd om het openbaar lichaam te ondersteunen met de bouw van een drinkwaterproductie- en bottelfabriek. Deze fabriek is eind 2021 geopend waarmee het eiland nu zelf gebotteld drinkwater produceert.⁸ Verder investeerde het ministerie van I&W in 2022 1 miljoen euro voor de verbetering en vergroting van de capaciteit voor *reverse osmosis*

³ In dit getal zijn ook de al lopende (of in voorbereiding zijnde) bouwprojecten van FCB tot 2025 meegenomen, waaronder 390 sociale huurwoningen.

⁴ Onder betaalbare woningen wordt verstaan:

- Sociale huurwoning: een woning met een kale huurprijs van maximaal de liberalisatiegrens (nu USD 937)
- Middenklasse huurwoning: een woning met een kale huurprijs van maximaal 125% van de liberalisatiegrens (nu USD 1170)
- Betaalbare koopwoning: een woning met een verkoopprijs van maximaal de grens van de hypotheekgarantie Bonaire (nu USD 225.000)

⁵ In een eerder stadium is €8 miljoen aan woonstichting FCB verstrekt voor de versnelling van de bouw van ca. 390 sociale huurwoningen.

water. Daarnaast subsidieert het ministerie van I&W de tarieven van het gebottelde water van circa 6 dollar naar 3,50 dollar per 3 gallon en van circa 7 dollar naar 4,50 dollar per 5 gallon.

Telecom

- Vanaf mei 2020 heeft het kabinet in Caribisch Nederland een tijdelijke aftrekpost van 25 dollar geïntroduceerd om de per aansluiting op vast internet per maand tot het einde van 2020, met als doel de negatieve effecten van de coronapandemie voor huishoudens en bedrijven te verzachten. De tijdelijke subsidieregeling is vervolgens twee keer met een jaar verlengd, tot eind 2022. Daarbij is de subsidie per 1 januari 2021 tevens voor Saba en St. Eustatius, waar de kosten voor vast internet hoger zijn dan op Bonaire, verhoogd naar 35 dollar.
- Uit onderzoek van de ACM over de kosten van vast internet op Saba en St. Eustatius in 2020 is gebleken dat de hoge kosten van het aanleggen en onderhouden van een telecommunicatienetwerk op de eilanden met name worden gedreven door de kleine schaal en de geografie, topografie en weersomstandigheden op de eilanden. Deze kosten zorgen er naar inschatting van de ACM voor dat, ook wanneer er enkele kostenbesparende maatregelen zouden worden genomen, de tarieven altijd structureel hoger zullen blijven dan die in Europees Nederland. Het ministerie van EZK heeft mede daarop besloten de tijdelijke subsidieregeling per 2023 om te zetten in een structurele subsidieregeling. Hiermee blijft de subsidie voor huishoudens op Bonaire 25 dollar per aansluiting per maand en op de Bovenwinden 35 dollar per aansluiting per maand.

Kostenverlagingen van energie, drinkwater en telecom zijn niet meegenomen in het ijkpunt sociaal minimum

- In het ijkpunt sociaal minimum is het kabinet voor de kostenposten energie, drinkwater en telecom uitgegaan van de werkelijke kosten. Dit, omdat het niet mogelijk was om de inspanningen vanuit het Rijk te vertalen in lagere bedragen waarin het effect van ingezet beleid is meegenomen.
- De effecten van het beleid zijn wel zichtbaar in de inflatiecijfers, waar in de jaren 2019, 2020 en 2021 dalingen zichtbaar zijn in de consumentenprijsindex in de bestedingscategorieën 'Huisvesting, water en energie' en 'Communicatie'.

3. Sociaaleconomische context Bonaire, Sint Eustatius en Saba

Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de sociaaleconomische context waarbinnen het sociaal minimum – de effecten en het ontwerp – dienen te worden gezien. Hiertoe worden de volgende aspecten zoveel mogelijk feitelijk beschreven: economie; demografie en migratie; arbeidsmarkt, werkgelegenheid en werkloosheid; inkomens, inkomensverdeling en koopkracht; en armoede. Waar mogelijk en relevant worden Bonaire, Sint Eustatius en Saba vergeleken met Nederland en met de Caribische regio.

Figuur 7 De sociaaleconomische context voor een sociaal minimum voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

Economie

Welvaart en welvaartsgroei

- **Relatief arm en rijk:** het welvaartsniveau van Bonaire, Sint Eustatius en Saba uitgedrukt in het bruto binnenlands product (bbp) bedraagt minder dan de helft van dat van Europees Nederland. De drie eilanden zijn daarmee arm in vergelijking met Europees Nederland⁶. In Caribisch perspectief zijn de drie eilanden relatief rijk. De bbp's van Bonaire, Sint Eustatius en Saba zijn twee tot drie keer zo hoog als het Caribisch gemiddelde; de drie eilanden behoren tot de rijkste eilanden van de regio (zie tabel 8).
- **Gunstige economische prestaties:** de reële economie van Bonaire groeide in de periode voor corona gemiddeld met 2,4 procent per jaar. De reële economie van Sint Eustatius kromp, maar dit is volledig het gevolg van de krimpende bevolking en van de schade van de orkanen; het bbp per capita groeide wel tussen 2012 en 2019. Ook op Saba kromp de economie, maar groeide het bbp per capita. De werkloosheid is op alle drie de eilanden laag en vergelijking met de regio en de arbeidsparticipatie hoog.

⁶ De bbp's van Bonaire, Sint Eustatius en Saba zijn voorts lager dan de bbp's per hoofd van alle 40 COROP-gebieden (clusters van gemeenten) in Nederland.

Tabel 8 Economische kerncijfers van Bonaire, Sint Eustatius en Saba in perspectief.

	BBP per capita, 2019 (pre-covid)	Gemiddelde reële BBP groei, 2013-2019 (pre-covid)	Werkloosheid, 2020	Arbeidsparticipatie (bruto)
Nederland	\$57.700	2,4%	3,80%	75%
Bonaire	\$23.700	2,6%	4,60%	73%
Sint Eustatius	\$28.200	-2,5%	2,30%	73%
Saba	\$22.800	-1,2%	3,10%	76%
Curacao	\$19.000	-0,9%	19,00%	56%
Aruba	\$31.600	1,6%	8,60%	67%
Sint Maarten	\$29.700	0,3%	17%	71%
Caribische regio	\$9.900	0,7%	15,00%	62%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. diverse bronnen.

Tabel 9 Economische ontwikkeling Bonaire.

Bonaire	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
BBP, miljoen USD	-	417	434	452	466	487	480	505	553	505	-	-
BBP per capita, USD	-	24.600	24.300	24.200	24.300	25.300	24.800	25.400	27.000	23.700	-	-
BBB-groei (%), reëel	-	-	2,40	1,60	3,40	2,20	-1,30	3,90	6,30	-8,40	-	-

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 10 Economische ontwikkeling Sint Eustatius.

Sint Eustatius	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
BBP, miljoen USD	-	133	137	131	134	131	142	128	120	89	-	-
BBP per capita, USD	-	34.500	34.600	33.100	37.800	40.600	43.000	39.500	38.400	28.200	-	-
BBB-groei (%), reëel	-	-	0,80	-6,80	3,20	-1,00	6,60	-11,8	-8,6	-25,9	-	-

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 11 Economische ontwikkeling Saba.

Saba	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
BBP, miljoen USD	-	43	46	47	47	48	48	48	47	44	-	-
BBP per capita, USD	-	21.600	23.800	25.400	25.100	24.500	22.900	23.500	24.300	22.800	-	-
BBB-groei (%), reëel	-	-	5,50	-0,20	1,20	-0,50	-1,40	-2,50	-5,30	-6,30	-	-

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Sectorale structuur

- **Bonaire voornamelijk toerisme, zakelijke diensten, en (semi)publieke sector:** de handel, de zakelijke diensten, de overheid en de gezondheidszorg dragen het meeste bij aan het bbp van Bonaire. Als het gaat om werkgelegenheid zijn het de handel, de horeca, de zakelijke diensten, de overheid en de gezondheidszorg met het grootste economische belang.
- **Sint Eustatius voornamelijk olie opslag en (semi)publieke sector:** de sectoren vervoer (waarin de olieopslag is opgenomen), de overheid en de gezondheidszorg zorgen voor de meeste banen op Sint Eustatius⁷.
- **Saba voornamelijk (semi)publieke sector:** ook op Saba is de werkgelegenheid sterk afhankelijk van de publieke sector: de overheid en het onderwijs zorgen voor respectievelijk 27 en 16 procent van alle banen op het eiland⁸.
- **Geen wezenlijk risico voor concurrentiepositie en verplaatsing van productie:** de sectorale structuur van Bonaire, Sint Eustatius en Saba geeft geen aanleiding tot grote zorg over de internationale concurrentiepositie en de verplaatsing van productie en werkgelegenheid naar het buitenland bij verhoging van het sociaal minimum. Daar waar er sprake is van internationale concurrentie – in het toerisme en olieopslag – is sprake van locatie gebonden en arbeidsextensieve productie, waardoor verhoging van loonkosten niet snel zal leiden tot verplaatsing van productie en werkgelegenheid naar het buitenland.

⁷ Voor Sint Eustatius publiceert het CBS geen sectorale bbp cijfers.

⁸ Voor Saba publiceert het CBS geen sectorale bbp cijfers.

Tabel 12 Sectorale structuur economie Bonaire, BBP naar sector⁹.

Bonaire	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020
	Miljoen USD				% van totaal			
A Landbouw, bosbouw en visserij	-	-	-	-				
B Delfstoffenwinning	-	-	-	-				
C Industrie	9	10	10	10	2,0%	2,2%	2,0%	2,1%
D-E Energie, water, afvalbeheer	15	20	26	23	3,4%	4,3%	5,1%	4,8%
F Bouwnijverheid	24	27	37	44	5,5%	5,8%	7,3%	9,1%
G Handel	55	57	65	63	12,5%	12,3%	12,8%	13,1%
H+J Vervoer, informatie en communicatie	46	38	38	40	10,5%	8,2%	7,5%	8,3%
I Horeca	44	50	56	28	10,0%	10,8%	11,0%	5,8%
K Financiële dienstverlening	24	27	28	28	5,5%	5,8%	5,5%	5,8%
L Verhuur en handel van onroerend goed	22	25	26	25	5,0%	5,4%	5,1%	5,2%
M-N Zakelijke dienstverlening	44	52	55	53	10,0%	11,2%	10,8%	11,0%
O Openbaar bestuur en overheidsdiensten	52	53	57	61	11,8%	11,4%	11,2%	12,7%
P Onderwijs	29	28	29	32	6,6%	6,0%	5,7%	6,7%
Q Gezondheids- en welzijnszorg	51	50	54	56	11,6%	10,8%	10,6%	11,6%
R-U Cultuur, recreatie, overige diensten	25	26	28	18	5,7%	5,6%	5,5%	3,7%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 13 Sectorale structuur Bonaire, Sint Eustatius en Saba, banen naar sector, meest recente jaren (2016-2021).

	Bonaire		Sint Eustatius		Saba	
	banen	% van totaal	banen	% van totaal	banen	% van totaal
A Landbouw, bosbouw en visserij	10	0,1%	10	0,7%	10	1,1%
B Delfstoffenwinning	40	0,3%		0,0%		0,0%
C Industrie	200	1,7%	20	1,4%	20	2,2%
D-E Energie, water, afvalbeheer	270	2,3%	30	2,1%	20	2,2%
F Bouwnijverheid	960	8,2%	120	8,3%	60	6,5%
G Handel	1.410	12,1%	120	8,3%	60	6,5%
H+J Vervoer, informatie en communicatie	560	4,8%	170	11,7%	20	2,2%
I Horeca	1.440	12,4%	50	3,4%	60	6,5%
K Financiële dienstverlening	250	2,1%	10	0,7%	10	1,1%
L Verhuur en handel van onroerend goed	360	3,1%	90	6,2%	10	1,1%
M-N Zakelijke dienstverlening	1.670	14,3%	120	8,3%	40	4,3%
O Openbaar bestuur en overheidsdiensten	1.290	11,1%	260	17,9%	250	26,9%
P Onderwijs	650	5,6%	120	8,3%	150	16,1%
Q Gezondheids- en welzijnszorg	1.530	13,1%	190	13,1%	90	9,7%
R-U Cultuur, recreatie, overige diensten	760	6,5%	60	4,1%	40	4,3%
Onbekend	240	2,1%	80	5,5%	90	9,7%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Handel

- **Afgezien van toerisme, nauwelijks export:** afgezien van toerisme, exporteren Bonaire, Sint Eustatius en Saba nauwelijks. De exporten van Bonaire bedragen slechts enkele procenten van de handelsbalans en dit percentage is gedaald als gevolg van de sterk gestegen importen. Ook de exporten van Sint Eustatius zijn gedaald en bedragen slechts enkele procenten van de handelsbalans. De uitvoer van Saba is verwaarloosbaar.
- **Export is arbeidsextensief:** hetgeen Bonaire en Sint Eustatius aan goederen exporteren (olie, zout, machines), is arbeidsextensief in productie.
- **Rol arbeidskosten in prijs van toeristisch product is beperkt:** de arbeidskosten als percentage van de totale productiekosten van het toeristisch product bedraagt circa 20 procent¹⁰. Hogere loonkosten werken daarmee in beperkte mate door in de prijs van het toeristisch product. Voor zover deze doorwerking er is, is de verwachte afname van de vraag beperkt vanwege de lage prijselasticiteit van de vraag naar *high-end* toerisme, waar Bonaire, Sint Eustatius en Saba zich op richten.

Tabel 14 Invoerwaarde, uitvoerwaarde en handelsbalans Bonaire (1.000 USD).

Bonaire	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Invoerwaarde	168.732	165.286	163.774	193.932	200.633	212.827	223.198	252.566	243.818
Uitvoerwaarde	11.557	14.024	13.834	9.496	8.704	10.914	9.302	11.966	8.044
Handelsbalans	-157.175	-151.262	-149.940	-184.436	-191.929	-201.913	-213.896	-240.600	-235.774
Uitvoerwaarde als % van de handelsbalans	-7%	-9%	-9%	-5%	-5%	-5%	-4%	-5%	-3%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

⁹ Het BBP per sector wordt door het CBS wel voor Bonaire, maar niet voor Sint Eustatius en Saba.

¹⁰ Dit percentage is berekend op basis van cijfers voor Curacao; aangenomen wordt dat de kostenstructuur op Bonaire niet wezenlijk anders is.

Tabel 15 Invoerwaarde, uitvoerwaarde en handelsbalans Sint Eustatius (1.000 USD).

Sint Eustatius	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Invoerwaarde	33.128	40.940	35.070	40.756	36.455	54.777	50.754	45.307	40.600
Uitvoerwaarde		5.775	1.083	1.064	1.560	2.461	3.907	1.269	1.433
Handelsbalans		-35.165	-33.987	-39.692	-34.895	-52.316	-46.847	-44.038	-39.167
Uitvoerwaarde als % van de handelsbalans		-16%	-3%	-3%	-4%	-5%	-8%	-3%	-4%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 16 Invoerwaarde, uitvoerwaarde en handelsbalans Saba (1.000 USD).

Saba	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Invoerwaarde	14.599	16.662	19.166	22.317	16.233	17.237	20.894	21.026	21.038
Uitvoerwaarde		30	160	368	423	264	501	202	357
Handelsbalans		-16.632	-19.006	-21.949	-15.810	-16.973	-20.393	-20.824	-20.681
Uitvoerwaarde als % van de handelsbalans		0%	-1%	-2%	-3%	-2%	-2%	-1%	-2%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 17 Handelsbalans naar sector, Bonaire¹¹ (1.000 USD).

Bonaire	Invoerwaarde		Uitvoerwaarde		Handelsbalans	
	2012	2021	2012	2021	2012	2021
0 Voeding en levende dieren	28.766	55.165	3	64	-28.763	-55.101
1 Dranken en tabak	12.879	22.950	50	34	-12.829	-22.916
2 Grondstoffen, niet eetbaar	3.133	7.972	624	400	-2.509	-7.572
3 Minerale brandstoffen, smeermiddelen	10.399	1.983	2	22	-10.397	-1.961
4 Dierlijke en plantaardige oliën	600	728	0	43	-600	-685
5 Chemische producten	14.811	27.708	171	81	-14.640	-27.627
6 Fabricaten	26.460	47.585	2.059	3.277	-24.401	-44.308
7 Machines en vervoermaterieel	40.893	80.008	5.693	3.027	-35.200	-76.981
8 Diverse gefabriceerde goederen	26.812	46.248	1.731	1.614	-25.081	-44.634
9 Niet afzonderlijk genoemde goederen	3.979	1.158	1.224	1.112	-2.755	-46
Totaal goederen	168.732	291.505	11.557	9.673	-157.175	-281.832

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Demografie en migratie

- **Verschillen in bevolkingsontwikkeling tussen Bonaire, Sint Eustatius en Saba:** gedurende de periode 2011-2023 – een periode waarin publieke voorzieningen sterk verbeterden – groeide de bevolking van Bonaire met 54 procent en die van Saba met 13 procent. De bevolking van Sint Eustatius krimpt in dezelfde periode met 9 procent.

Tabel 18 Bevolkingsontwikkeling, Bonaire.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Omvang	15.679	16.541	17.408	18.413	18.905	19.408	19.179	19.549	20.104	20.915	21.745	22.573	24.090
Groei	-	5,5%	5,2%	5,8%	2,7%	2,7%	-1,2%	1,9%	2,8%	4,0%	4,0%	3,8%	6,7%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 19 Bevolkingsontwikkeling, Sint Eustatius.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Omvang	3.611	3.792	3.897	4.020	3.877	3.193	3.250	3.348	3.138	3.139	3.142	3.242	3.293
Groei		5,0%	2,8%	3,2%	-3,6%	-17,6%	1,8%	3,0%	-6,3%	0,0%	0,1%	3,2%	1,6%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 20 Bevolkingsontwikkeling, Saba.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Omvang	1.797	1.971	1.991	1.846	1.811	1.947	2.010	2.155	1.915	1.933	1.918	1.911	2.035
Groei		9,7%	1,0%	-7,3%	-1,9%	7,5%	3,2%	7,2%	-11,1%	0,9%	-0,8%	-0,4%	6,5%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

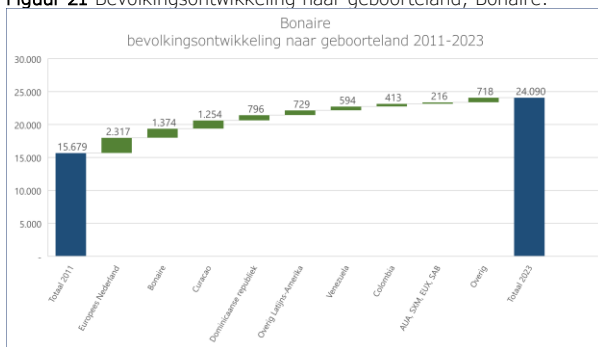
- **Sterke bevolkingsaanwas Bonaire betreft voornamelijk Nederlanders:** de bevolking van Bonaire nam met 8.411 personen toe tussen 2011 en 2023; twee derde hiervan betrof Nederlanders. De Nederlandse bevolkingsaanwas op Bonaire betreft hoofdzakelijk Europese Nederlanders, Bonairianen en Curaçaoënaars. De bevolkingsaanwas uit de regio, maar van buiten het Koninkrijk, bedraagt circa 30 procent (zie figuren 21 en 22).
- **Krimp bevolking Sint Eustatius, maar immigratie vanuit het Koninkrijk:** de bevolking van Sint Eustatius is met 318 personen (9 procent) gekrompen tussen 2011 en 2023. Het waren voornamelijk Noord-

¹¹ Deze gegevens zijn niet beschikbaar voor Sint Eustatius en Saba.

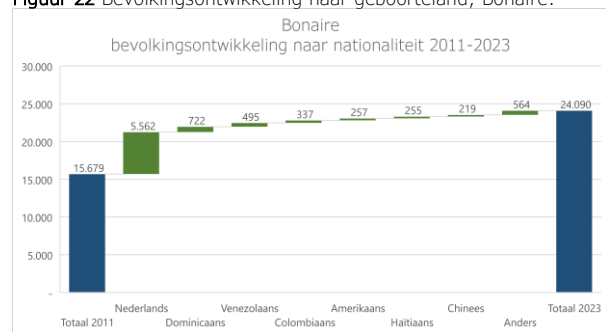
Amerikanen die het eiland verlieten. De immigratie naar Sint Eustatius, betrof inwoners van het Koninkrijk en dan met name uit Sint Maarten (zie figuren 22 en 23).

- **Groei bevolking Saba, voornamelijk door immigratie vanuit het Koninkrijk:** de bevolking van Saba is met 238 personen (13 procent) gegroeid. De bevolkingsaanwas werd voornamelijk veroorzaakt door inwoners van het Koninkrijk, in het bijzonder uit Sint Maarten en Europees Nederland. Ook was er immigratie vanuit Noord-Amerika (zie figuren 25 en 26).
- **Migratie:** in een periode waarin de publieke voorzieningen flink verbeterden - minimumlonen stegen in Bonaire, Sint Eustatius en Saba met respectievelijk 76, 151 en 131 procent - was er beperkte immigratie van buiten het Koninkrijk. Immigratie betrof voornamelijk inwoners van het Koninkrijk.

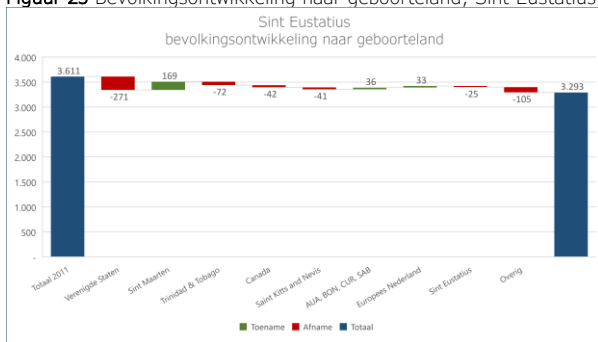
Figuur 21 Bevolkingsontwikkeling naar geboorteland, Bonaire.

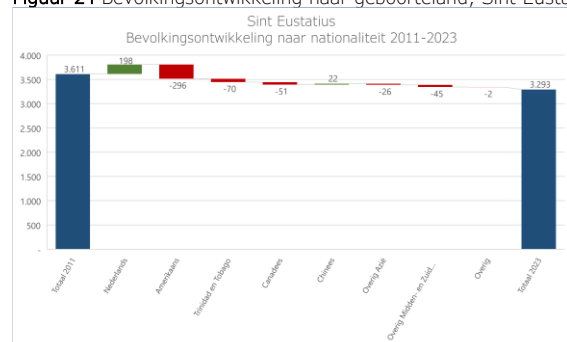
Figuur 22 Bevolkingsontwikkeling naar geboorteland, Bonaire.

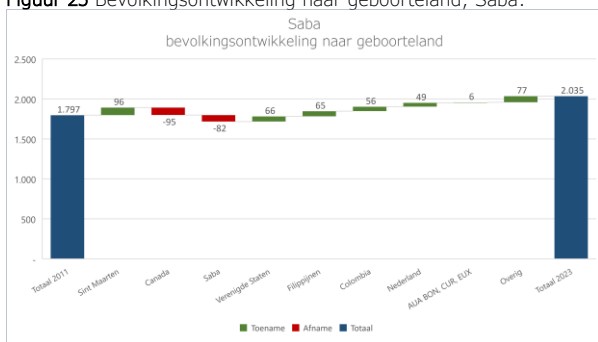
Figuur 23 Bevolkingsontwikkeling naar geboorteland, Sint Eustatius.

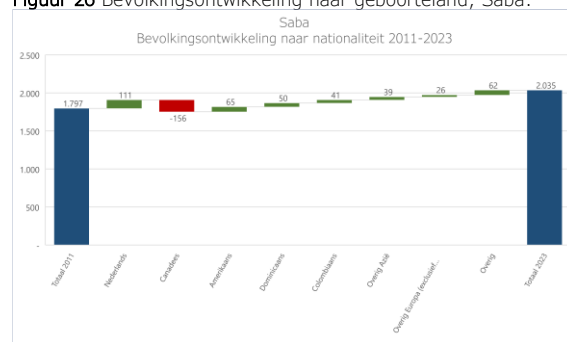
Figuur 24 Bevolkingsontwikkeling naar geboorteland, Sint Eustatius.

Figuur 25 Bevolkingsontwikkeling naar geboorteland, Saba.

Figuur 26 Bevolkingsontwikkeling naar geboorteland, Saba.

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Arbeidsmarkt, werkgelegenheid en werkloosheid

- **Lage werkloosheid, hoge participatie:** de arbeidsmarktprestaties van Bonaire, Sint Eustatius en Saba zijn gunstig: de werkloosheid op de drie eilanden daalde tot aan de coronacrisis naar respectievelijk 3,2, 4,2 en 2,4 procent; werkloosheidspercentages die in de buurt liggen van de natuurlijke werkloosheid. Dit uit zich tevens in hoge participatiecijfers.
- **Arbeidsmarktprestaties vergelijkbaar met Europees Nederland, beter dan de regio:** de werkloosheidspercentages en de participatiegraden zijn vergelijkbaar met Europees Nederland, maar beter dan de Caribische regio en zuster-eilanden Curaçao, Aruba en Sint Maarten.
- **Arbeidsmarktomstandigheden bieden in relatie tot sociaal minimum:** de gunstige arbeidsmarktomstandigheden - de lage werkloosheid en de hoge participatie - lijken ruimte te bieden voor een

verhoging van het sociaal minimum, verhoging van het minimumloon en van de onderstand. In de periode waarin het minimumloon op alle drie de eilanden flink stegen – met respectievelijk 77, 151 en 131 procent op Bonaire, Sint Eustatius en Saba – was er sprake van een daling van de werkloosheid en stijging van de arbeidsparticipatie (zie ook volgende hoofdstuk).

- **Sterke toename zelfstandigen op Bonaire:** het aantal zelfstandigen op Bonaire is meer dan verdubbeld; dit betreft zowel zzp'ers als zelfstandige ondernemers. Voor zover er armoede bestaat onder zelfstandigen, wordt deze niet bestreden met een verhoging van het wettelijk minimumloon.

Tabel 27 Kerncijfers arbeidsmarkt, Bonaire.

Bonaire	2012	2014	2016	2018	2020	2022
Beroepsbevolking	9.360	10.640	11.480	11.610	12.040	13.240
Werkzame beroepsbevolking	8.810	9.960	10.700	11.240	11.490	12.840
Werknemers	7.740	8.840	9.240	9.530	9.360	10.510
Werknemers met tijdelijk dienstverband (% van totaal)	18,1%	19,1%	17,9%	19,3%	19,8%	18,3%
Werknemers in deeltijd (% van totaal)	14,3%	14,1%	13,8%	19,7%	16,7%	22,2%
Zelfstandigen	1.070	1.120	1.460	1.720	2.130	2.330
Werkloze beroepsbevolking	550	680	770	370	550	390
Werkloosheidspercentage	5,8%	6,4%	6,7%	3,2%	4,6%	3,0%
Jeugdwerkloosheidspercentage (15-25 jaar)	12,0%	18,3%	20,2%	7,5%	10,4%	
Bruto arbeidsparticipatie	72,8%	73,6%	75,0%	75,4%	73,2%	74,7%
Netto arbeidsparticipatie	68,5%	68,9%	69,9%	73,1%	69,8%	72,5%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 28 Kerncijfers arbeidsmarkt, Sint Eustatius.

Sint Eustatius	2012	2014	2016	2018	2020	2022
Beroepsbevolking	2.160	2.420	1.730	1.940	1.760	1.810
Werkzame beroepsbevolking	2.090	2.200	1.610	1.860	1.720	1.810
Werknemers	1.760	1.970	1.380	1.630	1.490	1.550
Werknemers met tijdelijk dienstverband (% van totaal)	18,2%	8,6%	16,7%	16,5%	6,1%	16,1%
Werknemers in deeltijd (% van totaal)	27,8%	13,7%	21,7%	12,9%	14,7%	14,8%
Zelfstandigen	330	230	230	230	220	260
Werkloze beroepsbevolking	70	210	120	80	40	70
Werkloosheidspercentage	3,2%	8,8%	7,1%	4,3%	2,3%	3,9%
Jeugdwerkloosheidspercentage (15-25 jaar)	-	-	-	-	-	-
Bruto arbeidsparticipatie	72,4%	74,3%	71,2%	74,7%	72,6%	75,8%
Netto arbeidsparticipatie	70,1%	67,8%	66,2%	71,5%	71,0%	72,9%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 29 Kerncijfers arbeidsmarkt, Saba.

Saba	2012	2014	2016	2018	2020	2022
Beroepsbevolking	1.080	920	1.010	1.200	1.170	1.040
Werkzame beroepsbevolking	1.040	900	970	1.170	1.130	1.010
Werknemers	890	750	850	990	950	870
Werknemers met tijdelijk dienstverband (% van totaal)	20,0%	18,4%	24,7%	26,0%	26,6%	16,1%
Werknemers in deeltijd (% van totaal)	20,2%	21,1%	21,6%	24,1%	25,7%	16,1%
Zelfstandigen	150	150	120	170	180	140
Werkloze beroepsbevolking	40	20	30	30	40	30
Werkloosheidspercentage	3,9%	2,5%	3,3%	2,4%	3,1%	2,5%
Jeugdwerkloosheidspercentage (15-25 jaar)	-	-	-	-	-	-
Bruto arbeidsparticipatie	65,6%	60,8%	63,7%	67,4%	75,8%	68,7%
Netto arbeidsparticipatie	63,1%	59,3%	61,6%	65,8%	73,4%	67,0%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 30 Werkloosheid en arbeidsparticipatie in regionaal perspectief.

	Nederland	Bonaire	Sint Eustatius	Saba	Curacao	Aruba	Sint Maarten	Caribische regio
Werkloosheid, 2020	3,80%	4,60%	2,30%	3,10%	19,00%	8,60%	17%	15%
Arbeidsparticipatie (bruto)	75%	73%	73%	76%	56%	67%	71%	62%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2023) o.b.v. diverse bronnen.

- **Werkgelegenheid op Bonaire voornamelijk in toerisme en (semi)publieke sector:** de werkgelegenheid op Bonaire zit voornamelijk in het toerisme (handel en horeca), in de zakelijke dienstverlening, bij de overheid en in de gezondheidszorg. Hoewel onbekend is hoeveel werknemers op het wettelijk minimumloonniveau zitten en in welke sectoren zij voornamelijk werken, is het aannemelijk dat het minimumloon voornamelijk relevant is in de handel en horeca. De werkgelegenheid in de handel en horeca

is op Bonaire bijna verdubbeld tussen 2011 en 2021; een periode waarin het wettelijk minimumloon met 77 procent steeg.

- **Lonen in de marktsector op Bonaire blijven achter:** Terwijl het wettelijk minimumloon sterk steeg, zijn de gemiddelde lonen in de zakelijke diensten, de handel en de horeca op Bonaire, nauwelijks zijn gestegen tussen 2011 en 2021¹². De lonen in de financiële dienstverlening, bij de overheid, in het onderwijs en in de gezondheidszorg stegen daarentegen fors.
- **Wel banengroei, maar geen loongroei in marktsector van Bonaire:** de cijfers schetsen een beeld van banengroei in de particuliere sector – meer werknemers die in de handel, horeca en de zakelijke diensten zijn gaan werken – maar waar nauwelijks loongroei werd gerealiseerd.

Tabel 31 Banen naar sector, Bonaire.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
A Landbouw, bosbouw en visserij	20	20	20	20	30	40	40	10	10	10	10
B Delfstoffenwinning	50	30	50	50	50	50	50	50	40		
C Industrie	280	260	280	410	380	420	330	270	220	210	200
D-E Energie, water, afvalbeheer	100	100	110	140	160	160	160	210	220	240	270
F Bouwnijverheid	600	560	530	540	680	720	820	800	880	920	960
G Handel	870	870	980	1.090	1.190	1.230	1.370	1.370	1.370	1.390	1.410
H+J Vervoer, informatie en communicatie	460	430	430	420	460	510	560	700	690	680	560
I Horeca	860	880	880	900	1.020	1.070	1.410	1.500	1.650	1.520	1.440
K Financiële dienstverlening	460	430	410	440	510	520	210	280	270	260	250
L Verhuur en handel van onroerend goed	80	90	70	90	90	90	300	270	280	280	360
M-N Zakelijke dienstverlening	680	800	800	830	910	1.020	960	1.320	1.370	1.470	1.670
O Openbaar bestuur en overheidsdiensten	1.120	1.190	1.200	1.050	1.050	1.090	1.100	1.130	1.200	1.240	1.290
P Onderwijs	330	320	450	430	500	520	550	540	570	600	650
Q Gezondheids- en welzijnszorg	550	680	730	840	880	960	1.020	1.090	1.190	1.200	1.530
R-U Cultuur, recreatie, overige diensten	540	660	670	740	840	890	890	720	850	830	760
Onbekend	150	130	130	140	180	240					

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 32 Lonen naar sector, Bonaire.

Bonaire	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
A Landbouw, bosbouw en visserij	11.810	9.950	12.290	12.020	12.930	14.160	9.410	18.720	18.210	15.350	17.940
B Delfstoffenwinning	37.370	70.180	46.040	47.290	50.240	49.320	51.020	49.020	55.310		
C Industrie	22.770	25.220	25.560	22.860	23.310	23.880	26.080	16.830	18.940	19.000	19.890
D-E Energie, water, afvalbeheer	39.080	35.400	37.350	42.100	41.930	41.890	45.240	41.680	43.470	43.020	41.650
F Bouwnijverheid	17.330	17.460	18.360	16.270	16.830	18.220	18.800	19.290	19.730	20.280	20.490
G Handel	17.270	17.120	16.840	16.890	16.650	16.670	17.170	17.730	18.330	18.670	18.900
H+J Vervoer, informatie en communicatie	20.190	22.140	21.450	23.410	22.410	22.790	21.600	26.280	28.250	28.950	25.330
I Horeca	17.320	16.610	16.670	17.200	18.010	16.480	17.270	16.810	17.150	16.840	17.840
K Financiële dienstverlening	26.300	30.470	30.500	29.430	27.990	27.290	45.980	37.470	39.790	38.440	41.610
L Verhuur en handel van onroerend goed	16.790	16.910	16.300	17.490	18.260	18.040	19.110	21.310	21.350	19.430	21.540
M-N Zakelijke dienstverlening	17.880	18.620	19.100	20.010	20.690	19.580	19.790	16.760	17.980	17.590	17.100
O Openbaar bestuur en overheidsdiensten	24.430	27.110	28.120	35.190	36.210	37.930	37.980	39.160	41.270	42.390	44.020
P Onderwijs	30.950	35.100	32.610	36.500	36.710	37.030	37.630	35.010	37.110	37.570	40.310
Q Gezondheids- en welzijnszorg	21.820	25.870	28.040	26.620	28.860	28.640	30.490	31.510	30.830	30.900	28.700
R-U Cultuur, recreatie, overige diensten	17.190	16.410	15.770	15.990	15.990	16.240	16.690	18.770	18.060	20.110	22.440
Onbekend	17.780	19.360	19.660	18.370	16.320	17.210					

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

- **Werkgelegenheid op Sint Eustatius vooral in vervoer en (semi) publieke sector:** de werkgelegenheid op Sint Eustatius zit voornamelijk in het vervoer (olie terminal), bij de overheid en in de gezondheidszorg. De banengroei in de gezondheidszorg is opvallend.

¹² Omdat er in de cijfers over lonen geen rekening is gehouden met hoeveel werknemers deeltijd werken, is niet bekend of deze lage loonstijging wordt veroorzaakt door een toename van deeltijdwerk in deze sectoren.

- **Lonen in de (semi) publieke sector op Sint Eustatius stijgen hard:** de lonen in de sector vervoer, informatie en communicatie stijgen ver uit boven die van andere sectoren, wat te maken heeft met de lonen bij de olie terminal. Ook de lonen bij de overheid en in het onderwijs zijn relatief hoog en fors gestegen. De loonontwikkeling in de horeca is opvallend, met eerst een verdubbeling tussen 2011 en 2015, en daarna een sterke daling tot 2021.

Tabel 33 Banen naar sector, Sint Eustatius.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
A Landbouw, bosbouw en visserij								10			
B Delfstoffenwinning											
C Industrie	80	60	130	100	60	70		10	20		
D-E Energie, water, afvalbeheer	20	20	20		30	30	30	30	30		
F Bouwnijverheid	30	30	30	30	20	30	220	240	150	190	120
G Handel	40	50	30	70	60	50	80	100	100	110	120
H+J Vervoer, informatie en communicatie	180	180	190	200	200	200	180	200	190	160	170
I Horeca	60	60	80	100	130	110	60	70	70	60	50
K Financiële dienstverlening	20	10	20	50	60	70	40	10			
L Verhuur en handel van onroerend goed	10	10	10	10	10			40	20	80	90
M-N Zakelijke dienstverlening	40	50	60	50	80	80	80	140	130	140	120
O Openbaar bestuur en overheidsdiensten	300	310	320	310	310	310	300	250	240	250	260
P Onderwijs	110	120	140	110	120	120	120	110	120	120	120
Q Gezondheids- en welzijnszorg		20	30	70	80	80	110	170	180	180	190
R-U Cultuur, recreatie, overige diensten	30	40	40	40	50	50	120	60	90	70	60
Onbekend	110	100	100	120	90	80					

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 34 Lonen naar sector, Sint Eustatius.

Sint Eustatius	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
A Landbouw, bosbouw en visserij								8.530			
B Delfstoffenwinning											
C Industrie	29.770	28.050	27.360	29.040	57.300	42.640		10.490	12.100		
D-E Energie, water, afvalbeheer	42.770	51.440	51.020		41.310	38.560	42.090	38.510	42.200		
F Bouwnijverheid	18.620	16.140	19.290	19.590	20.150	20.550	46.370	32.950	40.450	22.120	36.420
G Handel	12.520	12.950	13.550	17.450	17.680	21.540	21.360	20.810	22.820	23.020	22.180
H+J Vervoer, informatie en communicatie	54.680	58.920	58.010	60.040	59.860	62.080	62.450	54.210	59.050	63.730	62.180
I Horeca	11.490	20.140	22.350	23.590	24.420	24.090	17.190	11.850	14.700	14.960	13.290
K Financiële dienstverlening	32.150	32.200	29.140	29.340	33.710	24.880	23.160	41.690			
L Verhuur en handel van onroerend goed	13.950	14.140	14.190	18.180	18.440			19.660	19.260	24.500	23.990
M-N Zakelijke dienstverlening	33.680	29.570	30.450	32.260	34.910	32.940	35.290	26.300	26.100	26.670	29.520
O Openbaar bestuur en overheidsdiensten	25.970	29.160	29.820	35.290	35.500	36.360	36.920	38.420	46.250	43.340	43.140
P Onderwijs	35.400	41.450	40.000	38.870	38.770	38.950	36.050	39.770	41.100	41.890	45.390
Q Gezondheids- en welzijnszorg		38.730	33.840	36.320	37.980	36.200	31.490	28.180	27.640	28.490	29.600
R-U Cultuur, recreatie, overige diensten	9.280	9.870	11.790	11.060	12.530	15.800	24.610	26.940	22.620	22.760	25.090
Onbekend	16.510	22.030	17.910	21.350	14.990	14.900					

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

- **Werkgelegenheid op Saba vooral bij de overheid:** een derde van alle banen op Saba worden gegenereerd door de overheid. De overheid, het onderwijs en de gezondheidszorg samen genereren twee derde van alle banen. Wel is de werkgelegenheid in de marktsector sterk toegenomen, en dan met name in de bouw, de handel, de horeca en de zakelijke diensten.
- **Lonen in de marktsector op Saba blijven achter:** ook op Saba zijn de lonen in de marktsector relatief laag in vergelijking met de publieke sector¹³.

¹³ Ook hier speelt dat in de cijfers geen rekening is gehouden met deeltijd werk, waardoor onbekend is in welke mate dit loonverschil door deeltijdwerk wordt verklaard.

Tabel 35 Banen naar sector, Saba.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
A Landbouw, bosbouw en visserij				10	10	10					
B Delfstoffenwinning											
C Industrie						10		20	20		
D-E Energie, water, afvalbeheer	20	20	20	20	20	20	20	20	20		
F Bouwnijverheid	20	10	20	20	50	30	40	60	50	70	60
G Handel	10	20	20	30	50	50	90	70	90	70	60
H+J Vervoer, informatie en communicatie	20	20	10	20	20	20	30	40	30	20	20
I Horeca	30	20	20	30	40	40	60	70	70	70	60
K Financiële dienstverlening	10	10	10	10	10	10			10		
L Verhuur en handel van onroerend goed							10	20	10	10	10
M-N Zakelijke dienstverlening			10		10	10	30	50	40	40	40
O Openbaar bestuur en overheidsdiensten	200	220	220	220	210	230	240	240	240	250	250
P Onderwijs	120	120	120	120	130	150	150	150	150	160	150
Q Gezondheids- en welzijnszorg	50	50	50	90	100	110	90	100	90	90	90
R-U Cultuur, recreatie, overige diensten	120	120	30	60	50	50	80	40	50	50	40
Onbekend	50	40	150	100	60	90					

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 36 Lonen naar sector, Saba.

Saba	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
A Landbouw, bosbouw en visserij				12.280	11.140	15.220					
B Delfstoffenwinning											
C Industrie						16.360		16.920	19.380		
D-E Energie, water, afvalbeheer	33.140	40.090	39.800	38.000	39.770	37.370	38.320	38.280	41.290		
F Bouwnijverheid	19.290	18.800	23.080	23.300	23.980	24.940	20.440	25.670	26.560	26.630	28.100
G Handel	10.140	13.120	13.040	16.360	16.670	18.260	17.060	17.360	17.450	17.710	21.160
H+J Vervoer, informatie en communicatie	34.040	39.520	11.750	31.250	31.700	29.830	27.610	24.240	28.180	30.700	32.410
I Horeca	10.370	11.400	12.810	13.570	15.310	15.820	15.740	13.170	14.190	15.410	14.690
K Financiële dienstverlening	28.590	28.020	30.270	19.410	25.240	27.980			31.500		
L Verhuur en handel van onroerend goed							18.250	19.830	19.140	17.260	20.440
M-N Zakelijke dienstverlening			8.760		15.800	14.450	18.210	16.280	17.800	19.500	19.330
O Openbaar bestuur en overheidsdiensten	29.050	23.900	24.270	26.440	28.210	28.510	29.300	31.410	33.370	34.120	34.000
P Onderwijs	46.000	49.470	50.200	46.340	47.000	48.150	46.870	47.180	47.730	48.730	51.270
Q Gezondheids- en welzijnszorg	24.810	31.310	32.730	29.410	29.640	27.870	31.530	32.160	33.770	35.170	37.750
R-U Cultuur, recreatie, overige diensten	14.970	16.090	14.650	16.690	18.020	18.550	15.000	18.250	18.400	19.150	18.260
Onbekend	12.390	16.670	17.000	17.150	15.810	14.750					

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Inkomens en inkomensverdeling

Minimumlonen

- **Sterke stijging minimumlonen:** de minimumlonen op Bonaire, Sint Eustatius en Saba zijn met respectievelijk 77, 151 en 131 gestegen. In dezelfde periode bedroeg de inflatie 28, 32 en 29 procent wat met name op Sint Eustatius en Saba een sterke stijging van de koopkracht van het minimumloon impliceert.
- **Onder Europees Nederlands niveau:** de minimumlonen op Bonaire, Sint Eustatius en Saba liggen ondanks de sterke stijgingen nog ruim onder het niveau in Europees Nederland. Gelijktrekking tot het Europees Nederlandse niveau van het wettelijk minimumloon zou voor Bonaire een verdere stijging van 69 procent, voor Sint Eustatius 45 procent en voor Saba 46 procent impliceren.
- **Boven regionaal niveau:** anderzijds liggen de minimumlonen van Bonaire, Sint Eustatius en Saba als gevolg van de verhogingen die hebben plaatsgevonden ruim boven die van zustereilanden Aruba, Curacao en Sint Maarten en die van andere Caribische eilanden. Uitzondering vormt Frans Saint Martin waar – evenals in andere Franse overzeese gebieden – het Franse wettelijk minimumloon van toepassing is.

Tabel 37 Minimumlonen Bonaire, Sint Eustatius en Saba in vergelijking met Europees Nederland en de Caribische regio.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	stijging
Nederland	\$8,77	\$8,88	\$9,02	\$9,16	\$9,26	\$9,35	\$9,50	\$9,68	\$9,84	\$10,08	\$10,30	\$10,50	\$10,76	\$12,05	37,4%
Bonaire	\$4,03	\$4,20	\$4,45	\$4,55	\$4,63	\$4,70	\$4,70	\$4,73	\$4,76	\$5,16	\$5,48	\$5,48	\$6,03	\$7,12	76,7%
Sint Eustatius	\$3,32	\$4,20	\$4,67	\$4,89	\$4,97	\$5,14	\$5,32	\$5,80	\$6,09	\$6,46	\$6,63	\$6,63	\$7,30	\$8,34	151,2%
Saba	\$3,58	\$4,20	\$4,48	\$4,61	\$4,96	\$5,09	\$5,37	\$5,68	\$5,68	\$6,21	\$6,54	\$6,54	\$7,19	\$8,27	131,0%
Curacao	\$4,21	\$4,21	\$4,29	\$4,43	\$4,43	\$4,55	\$4,61	\$5,05	\$5,12	\$5,25	\$5,42	\$5,36	\$5,40	\$6,01	43,0%
Aruba	\$4,99	\$5,19	\$5,24	\$5,35	\$5,35	\$5,35	\$5,47	\$5,61	\$5,57	\$5,73	\$5,88	\$5,88		\$6,21	24,5%
Sint Maarten	\$4,45	\$4,45	\$4,45	\$4,65	\$4,65	\$4,89	\$4,96	\$5,05	\$4,93	\$4,95	\$4,97	\$4,92	\$4,97	\$5,40	21,6%
Sint Kitts & Nevis	\$3,05	\$2,98	\$2,98	\$2,98	\$3,35	\$3,35	\$3,35	\$3,33	\$3,35	\$3,35				\$3,33	9,0%
Antigua & Barbuda	\$2,86	\$2,79	\$2,79	\$2,79	\$2,79	\$2,79	\$2,79	\$3,04	\$3,05	\$3,05				\$3,03	6,0%
Grenada	\$0,88	\$1,63	\$1,63	\$1,63	\$1,63	\$1,67	\$1,67	\$1,67	\$1,67	\$1,67				\$1,67	89,0%
Trinidad & Tobago	\$2,01	\$2,00	\$2,00	\$1,99	\$2,00	\$2,39	\$2,29	\$2,22	\$2,25	\$2,26				\$2,63	30,9%
Saint Martin	\$11,79	\$11,66	\$12,20	\$13,02	\$11,59	\$10,51	\$10,23	\$11,71	\$11,30	\$11,26				\$12,17	3,3%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

- **Aantal minimumloners onbekend:** er zijn geen cijfers beschikbaar over het aantal werknemers dat op of rond het minimumloon verdient. Dit is een majeure omissie, omdat daardoor de effectiviteit van verhoging van het minimumloon niet nauwkeurig beoordeeld kan worden.
- **Ruwe schatting geeft indicatie:** op basis van beschikbare statistieken over het aantal personen met een primair inkomen onder het minimumloon, het aantal werknemers dat deeltijd werkt, het aantal personen met een onderstandsuitkering, het aantal zelfstandigen en met enkele aannames, kan een ruwe schatting worden gemaakt van het aantal werknemers dat minimumloon verdient. De resultaten van deze schatting zijn weergegeven in onderstaande tabel. Het hoge scenario veronderstelt dat alle deeltijders en zelfstandigen boven het wettelijk minimumloon verdienen. Het lage scenario gaat veronderstellen dat alle deeltijders en zelfstandigen onder het wettelijk minimumloon verdienen.

Tabel 38 Geschatte aantallen werknemers op wettelijk minimumloon niveau.

	laag		midden		hoog	
	aantal	percentage	aantal	percentage	aantal	percentage
Bonaire	0	0%	1.655	18%	2.439	26,1%
Sint Eustatius	0	0%	235	16%	352	23,6%
Saba	0	0%	107	11%	172	18,1%

Bron: Eigen berekeningen op basis van CBS (2023).

Bonaire

- **Gematigde stijging besteedbare inkomen:** het gemiddelde besteedbare inkomen op Bonaire laat tussen 2011 en 2020 slechts een gematigde stijging zien van 8,5 procent over de gehele periode. In deze zelfde periode bedroeg de inflatie op Bonaire 14 procent, wat een uitholling van de koopkracht van het gemiddelde besteedbare inkomen impliceert.
- **Grote verschillen tussen huishoudens:** het gemiddelde besteedbare inkomen van eenoudergezinnen en van huishoudens waarvan de hoofdkostwinner jonger dan 40 is, stegen met respectievelijk 32 en 41 procent. Het gemiddelde besteedbare inkomen van huishoudens waarvan de hoofdkostwinner ouder dan 60 en van zelfstandigen stegen met respectievelijk 3 en 9 procent. Het gemiddelde besteedbare inkomen van huishoudens afhankelijk van inkomensoverdrachten, daalde met 3 procent (zie tabellen in bijlage onder 'inkomens').

Tabel 39 Huishoudinkomens, Bonaire, alle huishoudens.

Bonaire	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	5.800	6.150	6.550	6.850	7.000	7.450	7.850	8.200	8.550	8.600	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	1,8	1,7	1,7	1,7	1,7	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	29,4	30,1	30,4	31,4	32,2	33,2	33,5	33	33,2	31,9	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	22,4	22,6	23,1	23,7	24,3	25,4	25,1	24,9	25,2	24,3	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	19	19,6	19,8	20,6	21	21,9	22,3	21,9	22,2	21,3	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	15,2	15,6	16,1	16,4	16,8	17,7	17,8	17,6	17,9	17,5	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Sint Eustatius

- **Gematigde stijging besteedbare inkomen:** het gemiddelde besteedbare inkomen op Sint Eustatius laat tussen 2011 en 2020 eveneens een gematigde stijging zien van 10 procent over de gehele periode. In

deze zelfde periode bedroeg de inflatie op Sint Eustatius 23 procent, wat een flinke uitholling van de koopkracht van het gemiddelde besteedbare inkomen impliceert.

- **Grote verschillen tussen huishoudens:** de verschillende tussen huishoudtypen laat een ander beeld zien dan op Bonaire. Hier stijgen juist de gemiddelde besteedbare inkomens van huishoudens waarvan de hoofdkostwinner ouder dan 60 is, en van huishoudens afhankelijk van inkomensoverdrachten, het hardst met respectievelijk 29 en 36 procent. Het gemiddelde besteedbare inkomen van huishoudens waarvan de hoofdkostwinner jonger is dan 40 is daarentegen op Sint Eustatius niet gestegen (zie tabellen in bijlage onder 'inkomens').

Tabel 40 Huishoudinkomens, Sint Eustatius, alle huishoudens.

Sint Eustatius	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	950	1.000	1.100	1.100	1.150	1.250	1.300	1.300	1.350	1.250	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	32,1	34,1	34,1	35,4	36,8	34,2	36,7	36,2	36,5	35,3	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	24,5	26,4	26,3	27,2	28,5	25,4	29,8	26,8	27,3	25,8	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	20,5	21,9	22,3	23	24,9	23,6	25,7	25,3	25,7	24,2	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	15,7	17,7	18	18,5	19,6	18,8	20,9	19,6	19,7	18,4	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Saba

- **Redelijke stijging besteedbare inkomen:** het gemiddelde besteedbare inkomen op Saba steeg harder dan op Bonaire en Sint Eustatius, met 27 procent tussen 2011 en 2020. In deze zelfde periode bedroeg de inflatie op Saba 17 procent, wat een verbetering van de koopkracht van het gemiddelde besteedbare inkomen impliceert.
- **Beperkte verschillen tussen huishoudens:** niet voor alle categorieën huishoudens zijn statistieken beschikbaar vanwege de kleine aantallen. Voor die categorieën waarvoor wel gegevens beschikbaar zijn is het beeld dat er geen grote verschillen zijn in stijging van het gemiddelde besteedbare inkomen (zie tabellen in bijlage onder 'inkomens').

Tabel 41 Huishoudinkomens, Saba, alle huishoudens.

Saba	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	550	600	600	650	700	750	750	750	750	750	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	28,5	30,5	30,1	30,6	31,4	32,2	32,8	33,9	34,6	36,1	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	22,3	24,7	23,8	25,1	25,4	26,3	26,6	27,4	27,6	28,9	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	19,4	21	21	21,3	21,8	22,4	23	23,8	24,4	25,7	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	15,2	17,1	17	17,7	17,8	18,5	19,4	19,9	20,4	21,2	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Inkomensverdeling

- **Inkomensverdeling ongelijk en niet verbeterd op Bonaire en Sint Eustatius, wel op Saba:** ondanks de sterke stijging van het wettelijk minimumloon en van de onderstand in deze periode, is de inkomensverdeling op Bonaire en Sint Eustatius niet gelijk geworden tussen 2011 en 2021. Ook is de inkomensverdeling scheef in vergelijking met Europees Nederland. Op Saba is de inkomensverdeling wel gelijk geworden. Over de verdeling van vermogen zijn geen statistieken bekend.

Tabel 42 Inkomensverdeling volgens de Gini coëfficiënt, Bonaire (Gini=0 is volledig gelijk verdeeld inkomen).

Bonaire	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gini coëfficiënt Bonaire	0,39	0,39	0,39	0,4	0,4	0,39	0,40	0,40	0,39	0,38	0,39
Gini coëfficiënt Nederland	0,28	0,29	0,28	0,30	0,29	0,29	0,30	0,29	0,29	0,30	0,29

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 43 Inkomensverdeling volgens de Gini coëfficiënt, Sint Eustatius (Gini=0 is volledig gelijk verdeeld inkomen).

Sint Eustatius	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gini coëfficiënt Sint Eustatius	0,42	0,41	0,41	0,41	0,43	0,43	0,41	0,42	0,43	0,41	0,41
Gini coëfficiënt Nederland	0,28	0,29	0,28	0,30	0,29	0,29	0,30	0,29	0,29	0,30	0,29

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 44 Inkomensverdeling volgens de Gini coëfficiënt, Saba (Gini=0 is volledig gelijk verdeeld inkomen).

Saba	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gini coëfficiënt Saba	0,41	0,38	0,38	0,36	0,38	0,36	0,36	0,37	0,38	0,36	0,36
Gini coëfficiënt Nederland	0,28	0,29	0,28	0,30	0,29	0,29	0,30	0,29	0,29	0,30	0,29

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Armoede en koopkracht

Armoede

- **Virtuele toename van armoede, met name onder kinderen:** de percentages huishoudens, personen en kinderen die leven van een inkomen onder het ijkpunt sociaal minimum zijn toegenomen tussen 2018 en 2021. Vooral onder huishoudens met kinderen is de armoede toegenomen. De armoede is het hoogst op Sint Eustatius, en het laagst op Saba. Er kan echter sprake zijn van een vertekend en te pessimistisch beeld in de cijfers in tabel 45 omdat deze aantallen en percentages personen, huishoudens en kinderen bevatten die gedurende een jaar zijn in- of uitgestroomd. Voor die gevallen geldt dat het inkomen voor het deel van het jaar waarvoor zij meetellen in de cijfers, onder het ijkpunt sociaal minimum kan liggen, maar dat het inkomen op basis van een volledig jaar erboven kan liggen.
- **Afname van armoede wanneer wordt gecorrigeerd voor in- en uitstroom:** het CBS publiceert dezelfde cijfers ook voor die huishoudens, personen en kinderen die in twee volledige sets van jaren (2019/2020 en 2020/2021) kunnen worden geregistreerd. Hierdoor verdwijnen circa 2.000 huishoudens, 7.000 personen en 1.300 kinderen uit beeld. Het beeld dat dan resteert laat lagere en licht dalende aantallen en percentages huishoudens, personen en kinderen zien dat onder het ijkpunt sociaal minimum leeft. Ook deze cijfers kunnen een vertekend en juist te optimistisch beeld geven, wanneer huishoudens en personen met lagere inkomens van de eilanden zijn vertrokken of naar de eilanden zijn gekomen.

Tabel 45 Huishoudens, personen en kinderen onder het ijkpunt sociaal minimum.

Bonaire, inkomens onder het sociaal minimum				
	2018	2019	2020	2021
Huishoudens, percentage	28%	28%	27%	28%
Huishoudens, aantal	2.100	2.259	2.200	2.300
Personen, percentage	26%	27%	26%	27%
Personen, aantal	4.250	4.550	4.550	4.800
Kinderen, percentage	30%	31%	30%	32%
Kinderen, aantal	1.050	1.150	1.150	1.200
Sint Eustatius, inkomens onder het sociaal minimum				
	2018	2019	2020	2021
Huishoudens, percentage	32%	33%	32%	34%
Huishoudens, aantal	400	450	400	400
Personen, percentage	31%	33%	33%	35%
Personen, aantal	800	850	850	900
Kinderen, percentage	39%	42%	41%	41%
Kinderen, aantal	250	250	250	250
Saba, inkomens onder het sociaal minimum				
	2018	2019	2020	2021
Huishoudens, percentage	27%	27%	24%	23%
Huishoudens, aantal	200	200	150	150
Personen, percentage	24%	24%	23%	25%
Personen, aantal	350	350	350	350
Kinderen, percentage	26%	30%	30%	31%
Kinderen, aantal	100	100	100	100

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 46 Huishoudens, personen en kinderen onder het ijkpunt sociaal minimum, geschoond voor in- en uitstroom.

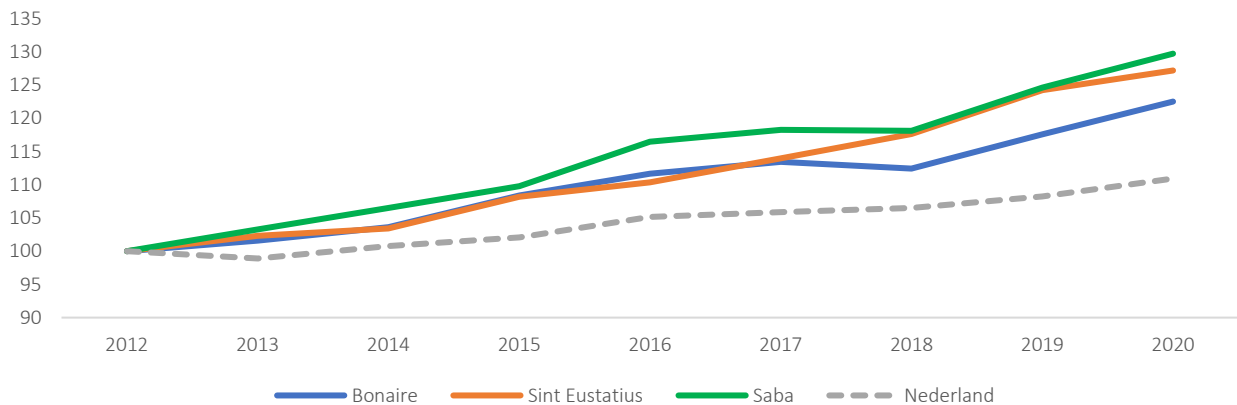
Bonaire, inkomens onder het sociaal minimum			
	2020	2021	
Huishoudens, percentage	26%	25%	
Huishoudens, aantal	1.800	1.700	
Personen, percentage	25%	24%	
Personen, aantal	3.750	3.350	
Kinderen, percentage	29%	29%	
Kinderen, aantal	950	900	
Sint Eustatius, inkomens onder het sociaal minimum			
	2020	2021	
Huishoudens, percentage	30%	30%	
Huishoudens, aantal	350	300	
Personen, percentage	30%	30%	
Personen, aantal	700	700	
Kinderen, percentage	39%	39%	
Kinderen, aantal	250	200	
Saba, inkomens onder het sociaal minimum			
	2020	2021	
Huishoudens, percentage	25%	24%	
Huishoudens, aantal	150	150	
Personen, percentage	23%	21%	
Personen, aantal	300	250	
Kinderen, percentage	26%	25%	
Kinderen, aantal	50	50	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Koopkracht

- **Sterke koopkrachtstijging op alle drie de eilanden:** de mediane koopkrachtontwikkeling tussen 2012 en 2020 is substantieel en hoger dan in Europees Nederland. De koopkracht op Bonaire, Sint Eustatius en Saba steeg in deze periode met respectievelijk 23, 27 en 30 procent. In Europees Nederland steeg de koopkracht met 11 procent.
- **Alle inkomensgroepen kenden een koopkrachtstijging:** alle inkomensgroepen op alle drie de eilanden kenden een koopkrachtstijging in deze periode. Wel nam het aantal personen met een koopkrachtdaling op Bonaire licht toe (zie tabellen in bijlage onder Koopkracht).

Figuur 47 Koopkrachtontwikkeling (mediaan) Bonaire, Sint Eustatius, Saba en Europees Nederland (2012=100).

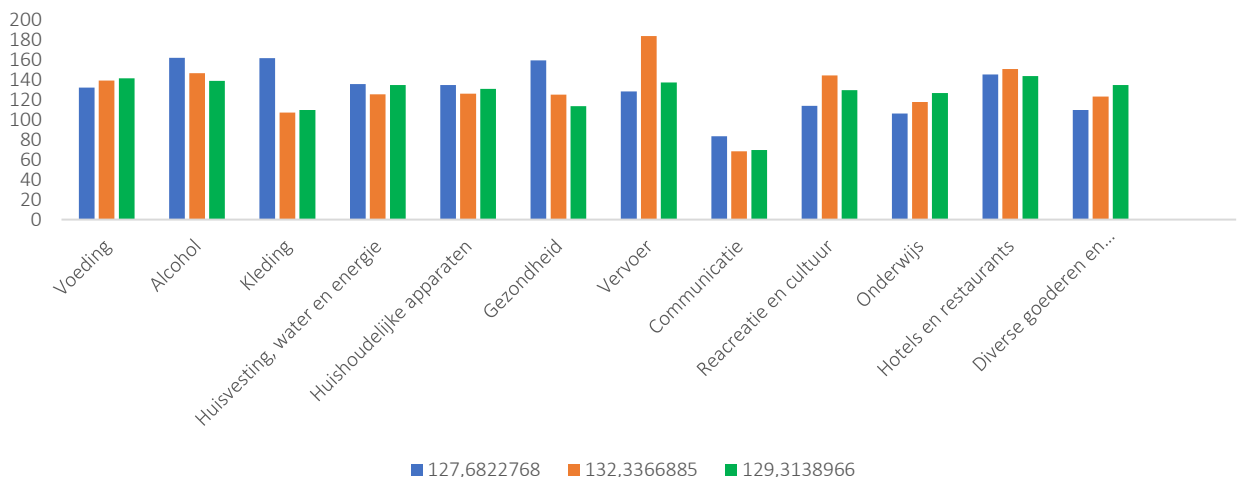

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Inflatie

- **Gematigde inflatie:** de gemiddelde stijging van het consumentenprijsindex cijfer (cpi) op Bonaire, Sint Eustatius en Saba respectievelijk bedroeg 2,1, 2,4 en 2,2 procent per jaar tussen 2010 en 2022. In totaal bedroeg de inflatie in deze periode voor de drie eilanden 28, 32 en 29 procent.
- **Verschillen tussen bestedingscategorieën:** op de drie eilanden stegen vooral de prijzen bovengemiddeld hard van eerste levensbehoeften zoals voeding; kleding; huisvesting water & energie; huishoudelijke apparaten; en gezondheid. Ook de prijzen van hotels en restaurants stegen bovengemiddeld hard. De prijzen van communicatie daalden op alle drie de eilanden.

Figuur 48 Inflatie Bonaire, Sint Eustatius en Saba naar bestedingscategorie (2010=100).

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Figuur 49 Inflatie Bonaire, Sint Eustatius en Saba naar bestedingscategorie (2010=100).

	Bonaire	Sint Eustatius	Saba
Alle bestedingen	128	132	129
Voeding	132	139	141
Alcohol	162	147	139
Kleding	162	107	110
Huisvesting, water en energie	136	126	135
Huishoudelijke apparaten	135	126	131
Gezondheid	159	125	113
Vervoer	128	184	137
Communicatie	83	68	70
Recreatie en cultuur	114	144	130
Onderwijs	106	118	127
Hotels en restaurants	145	151	144
Diverse goederen en diensten	110	123	135

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

4. Potentiële effecten verhoging sociaal minimum

Dit hoofdstuk gaat in op de verwachte gevolgen van een verhoging van de onderstand en het wettelijk minimumloon voor de arbeidsmarkt, armoede en ongelijkheid, migratie en de economie.

Arbeidsmarkt

- Een beperkte verhoging van het wettelijk minimumloon leidt waarschijnlijk niet of nauwelijks tot meer werkloosheid.
- Een forse verhoging van het wettelijk minimumloon leidt tot forse aanpassingen in de economie en tot structureel hogere werkloosheid. Er is dan ook een risico op meer informeel werk en meer schooluitval.
- Een hogere onderstandsuitkering kan ertoe leiden dat betaald werk minder lonend wordt, wat nu al een punt van aandacht is in Caribisch Nederland.

Een beperkte verhoging van het wettelijk minimumloon leidt naar verwachting niet of nauwelijks tot meer werkloosheid

- Een hoger wettelijk minimumloon kan aanleiding geven tot aanpassingen in de werkgelegenheid. Door hogere loonkosten kunnen werkgevers besluiten om minder personeel in te huren, vaker gebruik te maken van informeel werk of zelfs productie te verplaatsen naar het buitenland. Aan de andere kant kunnen werkgevers zoeken naar manieren om de duurdere arbeid productiever in te zetten (bijvoorbeeld door meer scholing en via betere samenwerking met machines of AI). Er kan ook verplaatsing plaatsvinden van werkgelegenheid naar meer productieve bedrijven. Zij zijn immers beter in staat om een hoger wettelijk minimumloon te betalen. De relevantie van de genoemde aanpassingsmechanismen voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba verschilt van geval tot geval.
- Er is in de internationale literatuur geen eenduidig empirisch bewijs voor de effecten van een hoger minimumloon op werkgelegenheid. Sommige studies vinden (beperkte) negatieve effecten op werkgelegenheid en gewerkte uren (Jardim et al. 2017; Neumark and Wascher 1992, 1994, 2000; Neumark, Salas, and Wascher 2014) en andere geen effecten (Allegretto et al. 2017; Card & Krueger 1993; Cengiz et al. 2019; Dube et al. 2010). Het effect is afhankelijk van onder andere de vraagelasticiteit, de conjunctuur, de instituties, de economische structuur, het uitgangsniveau van het wettelijk minimumloon, en de mogelijkheden voor substitutie van arbeid naar kapitaal. Een belangrijk aspect is de onderhandelingsmacht van werknemers en hun belangenbehartigers (vakbonden). Als zij weinig onderhandelingsmacht hebben, dan is een verhoging van het wettelijk minimumloon meestal niet schadelijk voor de werkgelegenheid. Het uitgangsniveau van het wettelijk minimumloon is ook bepalend. Als dit laag is, dan zit er rek in en kan het wettelijk minimumloon zonder veel negatieve bijeffecten worden verhoogd. Maar het minimumloon kan niet eindeloos worden verhoogd. Vanaf een zeker niveau worden de negatieve effecten voor de werkgelegenheid en de armoedebestrijding dermate sterk dat het instrument niet meer voldoende effectief is. Als het wettelijk minimumloon al op een hoog niveau ligt, dan wordt de kans hierop dus groter. Een verdere verhoging van het wettelijk minimumloon is dan ineffectief.
- In Caribisch Nederland zijn de gevolgen van een beperkte verhoging van wettelijk minimumloon voor de werkgelegenheid naar verwachting klein. Hier zijn vier redenen voor. Ten eerste is het goed denkbaar dat werkgevers in Caribisch Nederland over marktmacht beschikken, waarmee zij invloed kunnen uitoefenen op het loon van werknemers. Zij kunnen werknemers relatief weinig betalen als er geen of lage minimumlonen gelden. In deze arbeidsmarktstructuur wordt verwacht dat een verhoging van het wettelijk minimumloon leidt tot een hoger inkomen en geen negatieve werkgelegenheidseffecten (Burkhauser et al., 2023). Ten tweede is de substitutie naar kapitaal naar verwachting relatief beperkt vanwege de sectorale structuur in Caribisch Nederland. In tabel 50 worden voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba voor 2021 de vijf grootste sectoren en hun aandeel in de totale werkgelegenheid weergegeven. Hieruit blijkt dat sectoren zoals Openbaar bestuur en overheidsdiensten, Horeca, Gezondheids- en welzijnzorg en Onderwijs een groot deel van de werkgelegenheid vertegenwoordigen. Deze sectoren zijn arbeidsintensief en plaatsgebonden, waardoor productie niet op grote schaal zal worden vervangen wordt door machines, robots of AI. Ten derde is het effect op de internationale

concurrentiepositie beperkt, aangezien de eilanden afgezien van toerisme weinig exporteren. Voor zover hogere minimumlonen doorwerken in de exportprijzen, zal dit de totale werkgelegenheid niet noemenswaardig aantasten. Ten vierde wordt verwacht dat de effecten kleiner kunnen zijn dan in andere landen, omdat er vaker sprake is van informele arbeid (Hill & Romich, 2018). Bij een grotere informele economie en minder strikte naleving van het wettelijk minimumloon zijn werkgelegenheidseffecten relatief klein, of zelfs afwezig (Broecke et al., 2017).¹⁴

- Een voordeel van een hoger wettelijk minimumloon is dat mensen gemakkelijker kunnen rondkomen met het inkomen uit één baan. Een laag minimumloon leidt er in de praktijk vaak toe dat mensen zich genoodzaakt zien om meerdere banen te hebben om rond te kunnen komen.

Tabel 50 Werkgelegenheid in de vijf grootste sectoren.

Bonaire		Sint Eustatius		Saba	
Zakelijke dienstverlening	15%	Openbaar bestuur en overheidsdiensten	20%	Openbaar bestuur en overheidsdiensten	32%
Gezondheids- en welzijnszorg	13%	Gezondheids- en welzijnszorg	15%	Onderwijs	19%
Horeca	13%	Vervoer, informatie en communicatie	13%	Gezondheids- en welzijnszorg	12%
Handel	12%	Onderwijs	9%	Horeca	8%
Openbaar bestuur en overheidsdiensten	11%	Zakelijke dienstverlening	9%	Handel	8%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam / SEO Economisch Onderzoek o.b.v. CBS (2023).

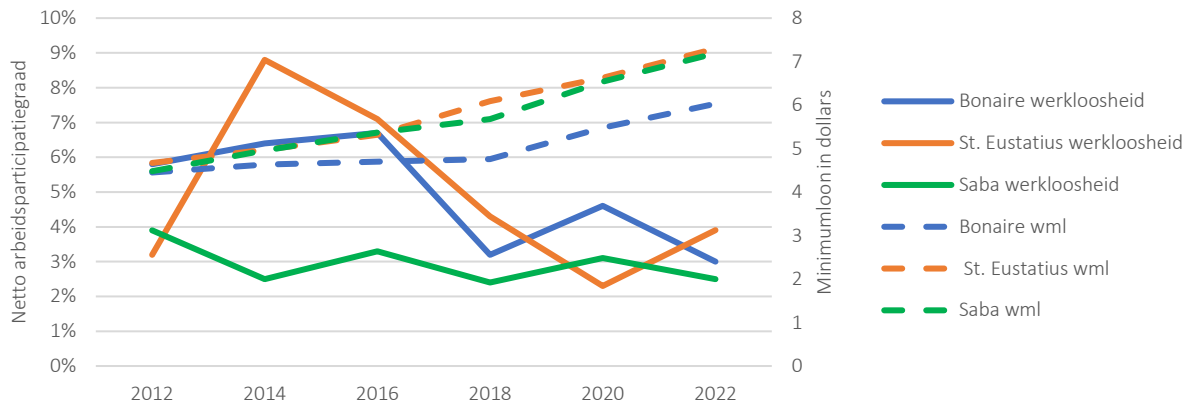
- Een eerdere empirische analyse in de Cariben voor de periode 2008-2019 is consistent met de conclusie dat er weinig of geen negatieve werkgelegenheidseffecten zijn te verwachten bij een hoger wettelijk minimumloon. In een regressieanalyse voor elf Caribische eilanden – waaronder Bonaire, Saba en Sint Eustatius – is de correlatie tussen het wettelijk minimumloon en werkgelegenheid nihil of zelfs positief (Ecorys, 2020).¹⁵
- Ook empirische waarnemingen in Caribisch Nederland zijn consistent met de conclusie dat een hoger minimumloon geen of weinig gevolgen heeft voor de werkgelegenheid. De afgelopen jaren hebben er in Caribisch Nederland regelmatig minimumloonstijgingen plaatsgevonden¹⁶, maar een effect op de werkloosheid is niet waarneembaar in de geaggregeerde data. Figuur 51 laat geen duidelijke samenhang zien tussen de stijging van het minimumloon en de werkloosheid. Op Saba is de werkloosheid stabiel gebleven en op Bonaire en Sint Eustatius is het werkloosheidspercentage de afgelopen jaren zelfs gedaald. Hoewel dit geen causaal bewijs is, zien we deze ontwikkeling als een aanwijzing dat het risico op een schadelijk werkgelegenheidseffect in Caribisch Nederland betrekkelijk klein is.
- Een belangrijke deel van de verklaring ligt waarschijnlijk in de verlaging van de werkgeverslasten. Door werkgeverslasten te verlagen voor (lage) lonen kunnen eventuele negatieve verstoringen van de werkgelegenheid beperkt blijven. Een deel van de verhoging van het minimumloon kan hierdoor gecompenseerd worden, waardoor de totale kosten voor werkgevers niet te veel stijgen. Voor Caribisch Nederland heeft het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid per 1 januari 2019 de werkgeverspremies structureel verlaagd van 18,4 procent naar 13,4 procent. Hierdoor zou loonruimte tussen de 3,4 en 4,4 procent ontstaan. Interessant in dit opzicht is dat het Europees-Nederlandse minimumloon in internationaal opzicht relatief hoog is, maar de werkgeverslasten rond het minimumloon juist relatief laag (OESO, 2020).

¹⁴ In deze studie zijn Argentinië, Brazilië, Chili, China, Colombia, India, Indonesië, Mexico, Polen, de Filipijnen, de Russische Federatie, Zuid-Afrika, Thailand en Turkije meegenomen.

¹⁵ We schrijven hier bewust correlatie, omdat het onderzoeksdesign niet voldoet aan de reguliere eisen van een causale interpretatie. Op basis van deze studie kan dus niet worden geconcludeerd dat een hoger wettelijk minimumloon tot gevolg heeft dat de werkgelegenheid stijgt.

¹⁶ Op Bonaire in 2019 (8 procent) en 2022 (10 procent), op Sint Eustatius 2012 (11 procent) 2017 (9 procent) en 2022 (10 procent) en op Saba in 2014 (8 procent), 2019 (9 procent) en 2022

Figuur 51 Relatie werkloosheid en minimumloon.

Bron: Economisch Bureau Amsterdam / SEO Economisch Onderzoek o.b.v. CBS (2023).

Het belang van informeel werk kan toenemen door hoger wettelijk minimumloon

- Een hoger wettelijk minimumloon kan tot meer informeel werk leiden. In theorie is sprake van tegen elkaar inwerkende effecten. Als werkgevers geen hoger wettelijk minimumloon willen betalen, dan kunnen zij vaker informeel werk aanbieden (vraageffect). Maar voor werknemers wordt formeel werk juist aantrekkelijker als zij hiervoor een hoger loon krijgen (aanbodeffect). Het laatste effect lijkt echter beperkt te zijn. Uit een onderzoek in Latijns-Amerika en de Cariben blijkt dat een hoger wettelijk minimumloon meestal óók leidt tot hogere lonen in het informele circuit (Kristensen en Cunningham, 2006). De belangrijkste reden hiervoor is waarschijnlijk concurrentie op de arbeidsmarkt: werkgevers die informeel werk aanbieden moeten hun lonen ook verhogen, omdat hun werknemers anders overstappen naar de formele sector (Kristensen en Cunningham, 2006). Het vraageffect blijft nog wel relevant als werkgevers bereid zijn om informeel nabij het minimumloon te betalen, maar niet bereid zijn om alle formele arbeidsvoordelen te bieden en de daaraan verbonden kosten te betalen. Hierdoor kan een hoger wettelijk minimumloon toch tot een verschuiving naar de informele sector leiden.
- Een hogere onderstand heeft naar verwachting geen groot effect op informeel werk. Enerzijds is er bij een hogere onderstandsuitkering minder noodzaak om aanvullend informeel inkomen te verwerven om in het levensonderhoud te voorzien. Anderzijds kan een hogere onderstand een aanzuigende werking hebben, juist als er mogelijkheden zijn om hiernaast een aanvullend informeel inkomen te verwerven. In een overzicht van empirische studies voor Latijns-Amerika en de Cariben wordt geen eenduidig effect gevonden van de hoogte van de onderstand op informeel werk. Vaak wordt geen effect gevonden (Bosch en Manacorda, 2012). Hierbij moet echter worden aangetekend dat informeel werk heel moeilijk meetbaar is. De onzekerheid over informeel werk is hierom per definitie groot.

Hogere onderstand kan betaald werk ontmoedigen

- Het is van belang dat mensen met een onderstandsuitkering erop vooruit gaan als zij betaald werk accepteren: werken moet lonen. Als mensen er niet of weinig op vooruit gaan als zij betaald werk accepteren dan is er sprake van een 'armoedeval'. Er is dan geen financiële incentive om de onderstand te verlaten voor betaald werk. Het verschil tussen het wettelijk minimumloon en een onderstandsuitkering is bepalend voor deze armoedeval.
- Het risico van een armoedeval is in de loop van de tijd toegenomen. In 2018 waren de totale inkomsten voor onderstandsgerechtigden voor een alleenstaande gelijk aan 46 procent van het wettelijk minimumloon. In 2023 is dit 83 procent. Er is dus nog wel een financiële incentive voor het accepteren van betaald werk vanuit de onderstand, maar deze is aanzienlijk kleiner geworden.
- De armoedeval is in Caribisch Nederland afhankelijk van het huishoudentype. Het verschil tussen het wettelijk minimumloon en de onderstandsuitkering is met name voor paren klein of zelfs afwezig (Tabel 52). Hierdoor loont het voor hen nauwelijks om betaald werk tegen wettelijk minimumloon te accepteren.¹⁷ Een hogere onderstand kan dit probleem versterken en mensen verder ontmoedigen om betaald werk te accepteren vanuit de onderstand.

¹⁷ Hier moet wel bij worden vermeld dat het wettelijk minimumloon twee keer verdiend kan worden bij huishoudtypes met partners. Als beide partners betaald werk zouden accepteren, dan is dus sprake van een kleinere armoedeval dan de tabel suggereert.

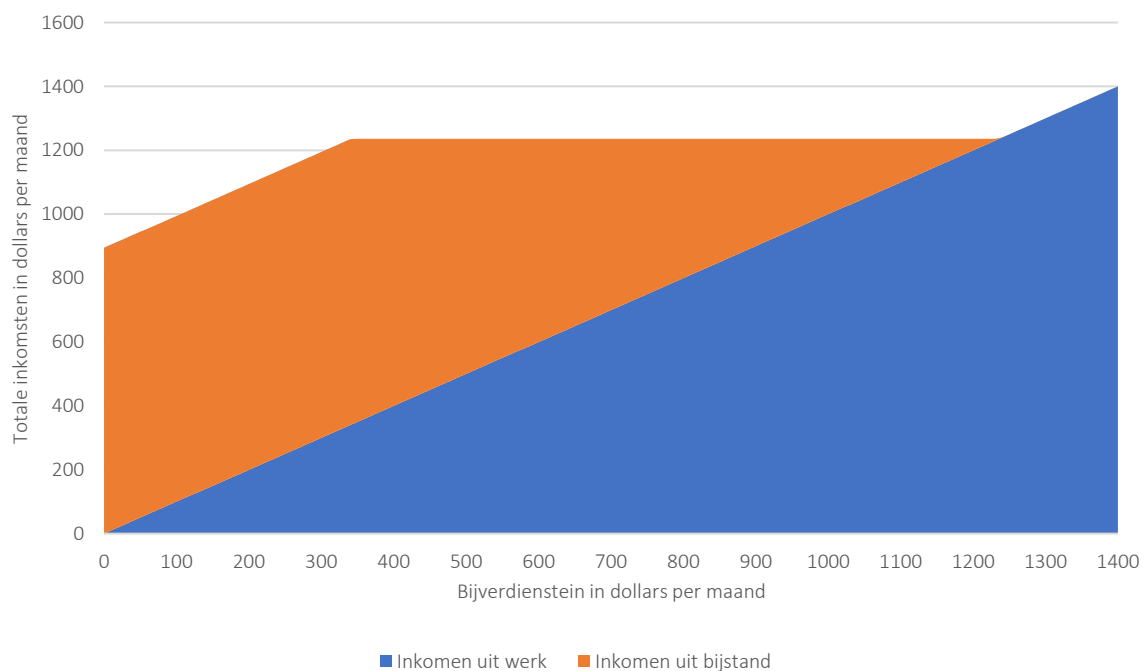
Tabel 52 Onderstand (inclusief toeslagen) voor verschillende huishoudtypes zonder arbeidsongeschiktheid en AOV-toeslag in 2023.

	Bonaire		Sint Eustatius		Saba	
	Onderstand	Verskil met wettelijk minimumloon	Onderstand	Verskil met wettelijk minimumloon	Onderstand	Verskil met wettelijk minimumloon
Alleenstaand zonder kinderen	895	341	1.055	391	1.047	388
Alleenstaand met 1 kind	984	252	1.159	287	1.151	284
Alleenstaand met 2 kinderen	1.029	207	1.213	233	1.205	229
Paar zonder kinderen	1.236	0	1.446	0	1.434	0
Paar met 1 kind	1.236	0	1.446	0	1.434	0
Paar met 2 kinderen	1.236	0	1.446	0	1.434	0

Bron: Economisch Bureau Amsterdam / SEO Economisch Onderzoek o.b.v. RCN (2023).

- De bijverdienregeling verlaagt in veel gevallen de prikkel om betaald werk te accepteren. In Caribisch Nederland is het mogelijk om bij te verdienen zolang de onderstand (plus toegekende toeslagen) en de bijverdiensten samen niet meer bedragen dan het minimumloon. Mocht de som van de onderstand en de bijverdiensten hoger worden dan het minimumloon dan wordt dit één op één verrekend met de onderstandsuitkering. Paren hebben geen baat bij de bijverdienregelingen, omdat hun onderstandsinkomen al gelijk is aan het wettelijk minimumloon. Als zij gaan werken vanuit de onderstand dan daalt hun onderstand met het bijverdiende inkomen; extra inkomsten worden volledig wegbelast. Voor alleenstaanden biedt de bijverdienregeling voor lage maandelijkse inkomens ruimte voor verhoging van het besteedbaar inkomen, maar bij hogere bijverdiensten niet. Zo zijn bijverdiensten tussen 341 en 1.236 dollar niet lonend in Bonaire (zie figuur 53). Volgens de economische theoretische en empirische literatuur hierover stijgt de uitstroom naar werk wanneer dit financieel aantrekkelijk is (Verlaet et al. 2020, Olsthoorn et al. 2020, Taner & Hendirx, 2007).

Figuur 53 Totale inkomsten voor een alleenstaande die gebruik maakt van de bijverdienregeling.

Bron: Economisch Bureau Amsterdam / SEO Economisch Onderzoek o.b.v. RCN (2023).

Hoger wettelijk minimumloon leidt naar verwachting tot schooluitval

- Internationaal onderzoek laat zien dat een hoger minimumloon leidt tot schooluitval. Dit komt doordat jongeren die in de schoolbanken blijven op korte termijn meer inkomen mislopen naarmate het wettelijk minimumloon hoger is. Onderzoeken tonen deze positieve relatie tussen het minimumloon en middelbare schooluitval in OECD-landen (Card, 1992; Neumark & Wascher, 1995; Hyslop & Stillman, 2007). Recentelijk bleek in IJsland dat met name jonge mannen hiervoor vatbaar zijn. Na verhoging van de netto beloning stopten zij vaker met school om te gaan werken. Volgens het onderzoek daalt uiteindelijk hun levensloopinkomen hierdoor met 75 procent (Sigurdsson, 2023; zie ook Kalenkoski,

2016). Voor jonge vrouwen werd geen effect gevonden. Uit verschillende studies blijkt bovendien dat niet alle tieners die de school verlaten een baan vinden, waardoor het aantal schoolverlaters zonder werk toeneemt (Neumark & Wascher, 1995; Hyslop & Stillman, 2007). Dit kan te wijten zijn aan de concurrentie voor banen met een minimumloon of aan het feit dat een hoger minimumloon leidt tot een vraag naar tieners met een hogere productiviteit, waardoor tieners met een lagere productiviteit geen werk kunnen vinden.

- Een recente studie van Alessandrini en Milla (2021) onderzoekt het effect van hogere minimumlonen op de inschrijvingen aan universiteiten in Canada in plaats van op de inschrijvingen aan middelbare scholen. Zij concluderen dat een hoger minimumloon leidt tot een toename van het aantal studenten aan community colleges en een afname van het aantal inschrijvingen aan universiteiten. Er vindt dus een verschuiving plaats naar beroepsopleidingen.
- Het risico op vervroegde middelbare schooluitval is in Caribisch Nederland waarschijnlijk kleiner dan in andere landen. De studies analyseren het effect voor tieners vanaf 16 jaar, waarbij in de onderzochte landen de leerplicht ook tot 16 jaar is. In Caribisch Nederland geldt de leer-en kwalificatieplicht, waardoor het verlaten van de middelbare school zonder diploma wordt tegengegaan. Bovendien kan een hoger wettelijk minimumloon bijdragen aan een hoger huishoudinkomen via de ouders, waardoor jongeren minder de noodzaak hebben om bij te dragen aan het huishoudensinkomen.
- Jongeren kunnen na hun 18^e of het behalen van havo-, vwo- of mbo-diploma wel kiezen om geen vervolgopleiding te gaan doen als het werken tegen wettelijk minimumloon aantrekkelijker wordt gemaakt. De groep tussen, zeg, 18 en 24 jaar is dan ook de grootste risicogroep als het gaat om schooluitval.

Armoede en ongelijkheid

- Een hoger wettelijk minimumloon of een hogere onderstand kan armoede en inkomensongelijkheid verminderen. Toch blijkt uit zowel de literatuur als de praktijk in Caribisch Nederland dat deze verhogingen beperkt effectief zijn. Deze paragraaf beschrijft de bevindingen uit de literatuur en vertaalt deze naar Caribisch Nederland.

Hogere onderstand kan helpen tegen armoede, maar blijkt in de praktijk niet afdoende

- Onderstand is op zichzelf waarschijnlijk niet voldoende effectief voor armoedebestrijding, waardoor aanvullende beleidsinstrumenten nodig zijn. Een eerste reden hiervoor is niet-gebruik. Veel huishoudens die inkomensondersteuning nodig hebben, vragen deze niet aan. Gevoelens van schaamte en gebrek aan informatie zijn gangbare verklaringen hiervoor. Internationaal onderzoek laat zien dat niet-gebruik in de orde van 40 procent gangbaar is; regelmatig worden zelfs hogere percentages vastgesteld (SEO, 2023). Een tweede reden is dat onderstand op zichzelf niet voldoende is gericht op de meest kwetsbare huishoudens. Voor veel huishoudens kan het voldoende zijn, maar voor bijvoorbeeld huishoudens die hoge zorgkosten hebben of hoge woonlasten kan de onderstand niet toereikend zijn. Inkomensafhankelijke toeslagen kunnen helpen om armoedebestrijding te richten op de meest kwetsbare huishoudens, maar andere oplossingen zoals hulp in natura zijn ook mogelijk. Denk hierbij aan gratis schoolmaaltijden, het aanbod van betaalbare woningen en gratis zorg (SEO, 2023).
- De afgelopen jaren zijn de basisonderstand en de toeslagen in de onderstand aanzienlijk toegenomen. Hierdoor is de absolute armoede onder onderstandsgerechtigden afgenomen.

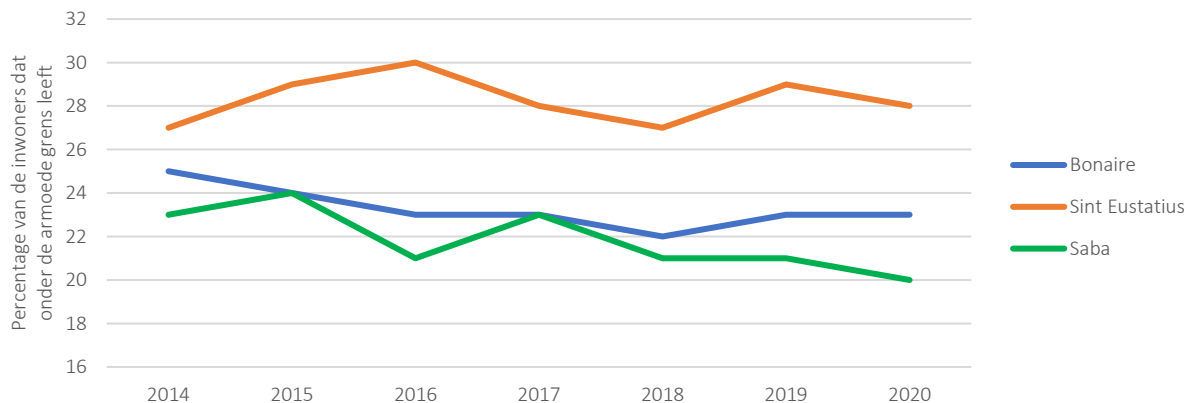
Hoger wettelijk minimumloon is beperkt effectief voor armoedereductie

- De effectiviteit van een hoger wettelijk minimumloon voor armoedebestrijding kent grenzen. De belangrijkste reden hiervoor is dat veel mensen in armoede een inkomen hebben dat lager is dan het wettelijk minimumloon (Card en Krueger 1995, Burkhauser en Sabia 2007, Sabia & Burkhauser 2010, Neumark & Wascher 2002, Burkhauser 2023, Backhaus & Muller 2023). Het gaat hier bijvoorbeeld om mensen met een minimumuitkering, maar ook om 'werkende armen', waaronder zelfstandigen, deeltijdwerkers en informeel werkenden.
- Een deel van de empirische literatuur vindt echter wel positieve effecten van een verhoging op het wettelijk minimumloon op armoedereductie (Dube 2019, Sotomayor 2020). Hierbij is het indirecte effect van het wettelijk minimumloon van belang voor armoedereductie. Als een hoger wettelijk minimumloon voornamelijk leidt tot een inkomensstijging, dan stijgt de consumptie. Huishoudens met een laag inkomen zullen hun extra inkomen waarschijnlijk vooral lokaal uitgeven, wat de lokale werkgelegenheid stimuleert. Maar als een hoger wettelijk minimumloon voornamelijk leidt tot prijsstijgingen van producten die lagere inkomens vaak kopen dan kunnen de effecten regressief zijn.

Potentiële effecten verhoging sociaal minimum

- Het percentage van de bevolking dat onder de relatieve armoedegrens¹⁸ leeft, lijkt geen verband te houden met eerdere minimumloonstijgingen in Caribisch Nederland. Er zijn geen grote waargenomen veranderingen in het armoedepercentage na wijzigingen van het minimumloon (zie figuur 54). Het percentage op Bonaire en Saba neemt trendmatig licht af, terwijl het percentage voor Sint Eustatius nagenoeg stabiel is gebleven. Een belangrijke noot is wel dat het mediane inkomen de afgelopen jaren ook is gestegen. Dit beïnvloedt de relatieve armoedegrens.

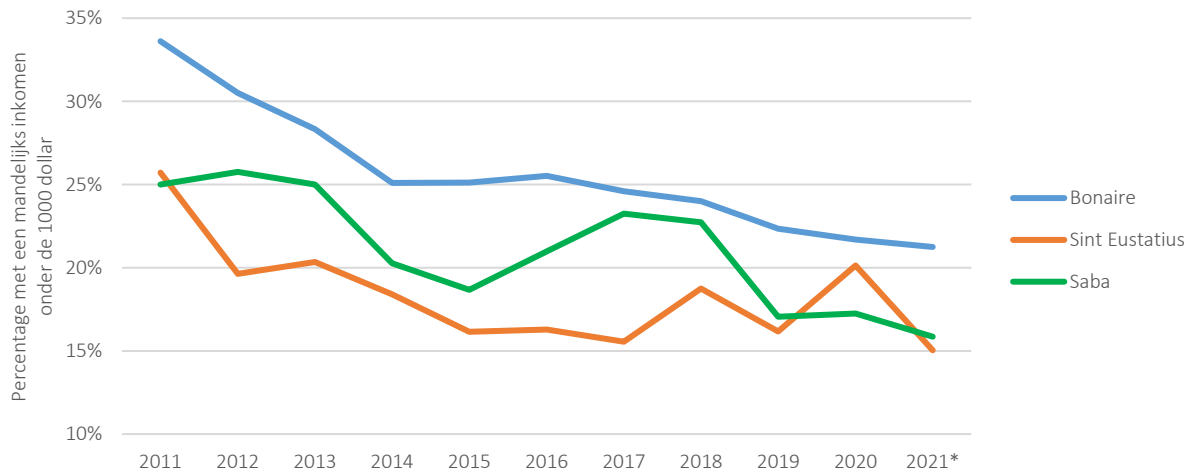
Figuur 54 De afgelopen jaren vond er afname plaats van huishoudens onder de relatieve armoedegrens.

Bron: Economisch Bureau Amsterdam / SEO Economisch Onderzoek o.b.v. CBS (2023).

- Het percentage van de werkzame bevolking met een maandinkomen onder de 1.000 dollar daalde de afgelopen jaren in Caribisch Nederland (zie 55). De groep met een bruto maandinkomen tussen 1.000 en 2.000 dollar neemt in deze periode juist toe¹⁹. Het lijkt er dus op dat er een verschuiving plaats vindt van lagere inkomenscategorieën naar hogere inkomenscategorieën. Hierdoor is de bestaanszekerheid met een hoger minimumloon ogenschijnlijk verbeterd, omdat het negatieve effect van ontslag uit lijkt te blijven en werknemers nu meer verdienen. Over Caribisch Nederland zijn echter geen cijfers bekend over welke en hoeveel huishoudens een wettelijk minimumloon verdienen, waardoor precieze effecten niet zijn vast te stellen.

Figuur 55 Het aandeel werkenden met een inkomen onder de 1.000 dollar per maand nam af.

Bron: Economisch Bureau Amsterdam / SEO Economisch Onderzoek o.b.v. CBS (2023).

Hoger wettelijk minimumloon werkt ook door in de loonverdeling

- Een hoger wettelijk minimumloon heeft in veel gevallen ook invloed op lonen die boven het wettelijk minimumloon liggen, zogenaamde 'spillovereffecten'. Veel onderzoeken vinden noemenswaardige spillovereffecten tot aan het mediane loon (Lee, 1999; Butcher et al., 2012; Autor et al., 2016). Loonstijgingen van lonen boven het wettelijk minimumloon vinden plaats doordat bedrijven loonverschillen

¹⁸ De armoedegrens ligt op 60 procent van het mediane inkomen van de bevolking in het respectievelijke land en jaar.

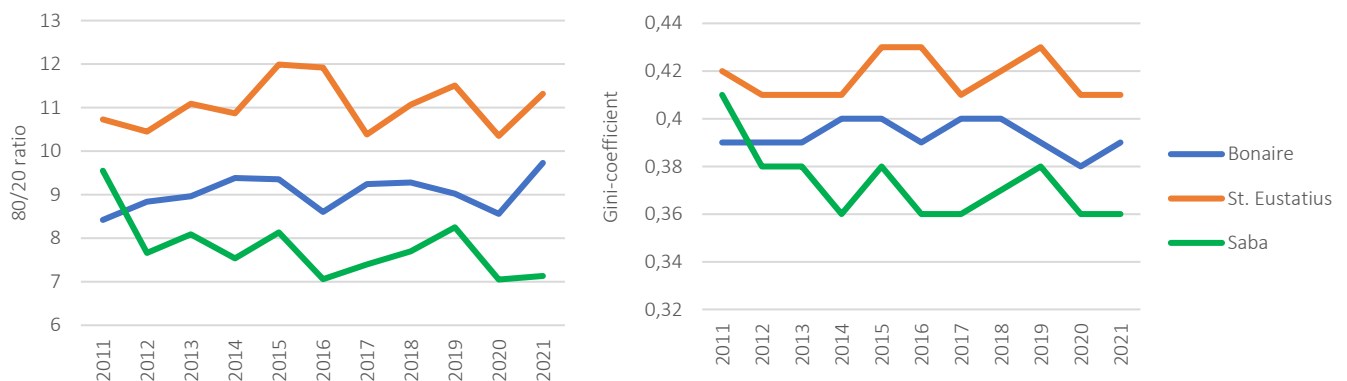
¹⁹ Met een gelijkblijvende of stijgende arbeidsparticipatie en een gelijk blijvende of dalende werkloosheid.

tussen bepaalde functies in stand willen houden om de juiste prikkels in stand te houden. Dit resulteert in meer gemotiveerd personeel en hogere productiviteit (Dube, Giuliano en Leonard, 2019). Volgens het Centraal Planbureau (2020) heeft een stijging van het wettelijk minimumloon van tien procent in Europees Nederland een effect op lonen tot wel 140 procent boven het nieuwe wettelijk minimumloon.

Hoger wettelijk minimumloon is beperkt effectief tegen inkomensongelijkheid

- Doordat een hoger wettelijk minimumloon ook doorwerkt op lonen boven het wettelijk minimumloon neemt inkomensongelijkheid niet per definitie af. Hiernaast kan een hoger loon doorwerken in de prijzen, waardoor de koopkrachtstijging (deels) wordt tenietgedaan.
- Stijgingen van lonen boven het wettelijk minimumloon kunnen ook voorkomen in Caribisch Nederland. Hierbij moet wel de kanttekening worden gemaakt dat in Caribisch Nederland sprake is van een grote informele sector in vergelijking met OECD landen, wat de opwaartse druk kan verminderen. Uit onderzoek blijkt namelijk dat het minimumloon niet altijd wordt nageleefd en dat daardoor de opwaartse loondruk minder sterk kan zijn. Hiernaast is mogelijk ook sprake van loondruk op lonen van informele banen (Kristensen en Cunningham, 2006; Lacarte et al. 2023).
- Na eerdere verhogingen van het wettelijk minimumloon is geen noemenswaardige verandering waarneembaar in twee maatstaven voor inkomensongelijkheid, namelijk de Gini-coëfficiënt en de 80/20 ratio (zie figuur 56). De Gini-coëfficiënt is gelijk aan 1 wanneer het totale inkomen geconcentreerd is bij één huishouden, dus hoe hoger de Gini-coëfficiënt hoe meer ongelijkheid. Om de Gini-coëfficiënt te berekenen, wordt het gemiddelde verschil in inkomen tussen huishoudens gehalveerd en vervolgens gedeeld door het gemiddelde inkomen. De Gini-coëfficiënt schommelt rond de 0,39 op Bonaire, 0,42 op Sint-Eustatius en 0,37 op Saba. De 80/20 ratio is gelijk aan 1 als alle huishoudens hetzelfde inkomen hebben. Dit betekent dat hoe hoger de ratio is, des te groter de ongelijkheid is. De 80/20 ratio wordt berekend door het totale inkomen van de 20 procent hoogste inkomens te delen door het totale inkomen van de 20 procent laagste inkomens. Ook de 80/20 ratio kent geen plotselinge toename of afname rond minimumloon verhogingen. Een algemene doorwerking van een hoger wettelijk minimumloon kan verklaren waarom inkomensongelijkheid niet afneemt.

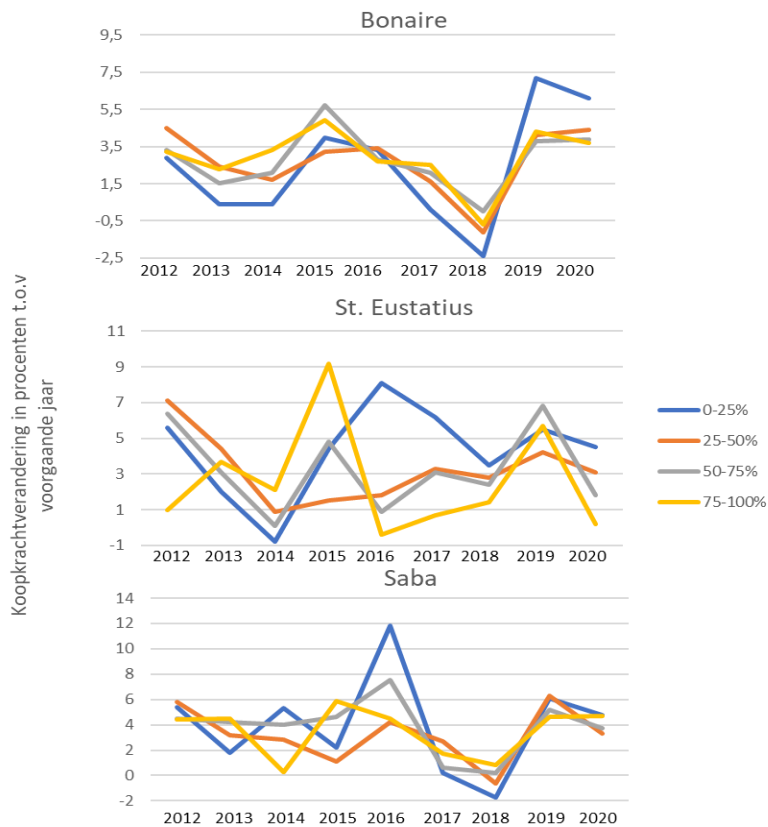
Figuur 56 Geen effecten van verhogingen minimumloon op inkomensongelijkheidmaatstaven.

Bron: Economisch Bureau Amsterdam / SEO Economisch Onderzoek o.b.v. CBS (2023).

- Alle landen in Caribisch Nederland zien wel een koopkrachtverhoging (zie figuur 57), maar deze koopkrachtverhoging is alleen zichtbaar hoger voor het laagste inkomenskwartiel op Bonaire in 2018, op Sint Eustatius in 2016 en 2017 en op Saba in 2017. Op andere momenten zijn koopkrachtstijging voor alle inkomenskwartielen ongeveer gelijk.

Figuur 57 Koopkrachtontwikkeling per inkomenskwartiel per eiland.

Bron: Economisch Bureau Amsterdam / SEO Economisch Onderzoek o.b.v. RCN (2023).

Migratie

- In de Cariben is sprake van veel migratie. Deze hangt grotendeels samen met economische kansen en werkgelegenheid in het land van aankomst. Uit de internationale literatuur blijkt dat de sociale zekerheid als migratiemotief slechts een beperkte verklaring biedt. Een hogere onderstandsuitkering leidt waarschijnlijk niet tot aanzienlijke migratiestromen naar Caribisch Nederland. Een hoger wettelijk minimumloon kan in bepaalde omstandigheden wel leiden tot arbeidsmigratie heeft voornamelijk betrekking op Bonaire. De verwachting is dat migratiestroom naar Saba en Sint Eustatius beperkt zal zijn.

Baankansen zijn de grote driver van migratiestromen

- De belangrijkste migratiestroom loopt van de Cariben naar grotere landen zoals de VS, Jamaica en Europa. Hierbij spelen economische kansen en werkgelegenheid een dominante rol (Duany, 1994; Docquier et al., 2009). Hoger opgeleiden emigreren relatief vaak, wat ten koste gaat van de economische groei (de la Croix et al., 2014). Migratiestromen gerelateerd aan economische kansen en werkgelegenheid zijn bijvoorbeeld zichtbaar (geweest) op het eiland van Sint Maarten. In de jaren '50 zijn veel Sint Maartenaars geëmigreerd naar Curaçao vanwege de aanwezigheid van industrie (Shell) (Redon, 2007). Tegelijkertijd zijn veel inwoners van Saint-Martin (het Franse deel) vertrokken naar andere Franse overzeese gebieden (zoals Guadeloupe of Martinique) of Europees Frankrijk (Redon, 2007). In de jaren '80 zijn vanwege het aantrekken van het toerisme op Sint Maarten en de aankomende Europese interne markt veel Sint Maartenaars en inwoners van Saint-Martin juist weer terugverhuisd.
- Intra-Caribische migratie bestaat voor een groot deel uit immigratie binnen de interne markt van de Caribische Gemeenschap (CARICOM) en de Organisatie voor Oostelijke Caribische Staten (OECS) (Duany, 1994; Docquier et al., 2009). Migratie binnen de Cariben bestaat voornamelijk uit 'stair-step' migratie; ofwel; een inwoner uit een klein, laag-inkomen Caribisch land verhuist naar een groter Caribisch land voor economische kansen (zoals Jamaica, Suriname) en de inwoners van deze landen verhuizen weer naar grotere landen (zoals de VS, UK of Europa) voor economische kansen (Duany, 1994; Docquier et al., 2009). Dezelfde stair-step bestaat vanuit Zuid-Amerika naar de Cariben en

daarna verder naar Noord-Amerika (IOM, 2017). Binnen Caribisch Nederland kan dergelijke stair-step migratie enige relevantie hebben, met name voor Bonaire. Het inkomen is er immers hoog in vergelijking met de regio, er is een zekere economische bedrijvigheid, en het is onderdeel (gemeente) van een groter, Europees land.

- Illegale migratie gebeurt ook vooral voor betere economische kansen in het land van aankomst (IOM, 2017; Chaves-Gonzalez & Eschevarria-Estrada, 2020). Immigranten vanuit Venezuela naar Caribische landen werken grotendeels in de informele sector in de landen van aankomst (Chaves-Gonzalez & Eschevarria-Estrada, 2020). Onregelmatige of illegale migratie is mogelijk groter dan gedocumenteerde migratie (IOM, 2017).

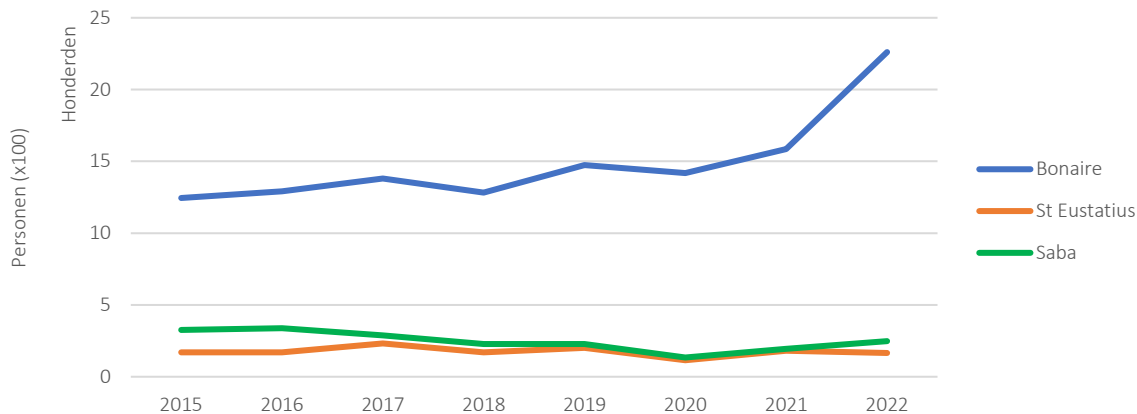
Verhoging van de onderstand leidt waarschijnlijk niet tot veel extra instroom van migranten

- De relatie tussen sociale zekerheid en migratie is al decennia onderdeel van debat. Een royaler sociale zekerheidsstelsel kan in theorie migranten aantrekken die bovengemiddeld profiteren van de sociale zekerheid en zou reeds gevestigde migranten kunnen ontmoedigen om weer te emigreren, indien zij sociale zekerheidsrechten verliezen.
- Voor de 'aanzuigende werking van de verzorgingsstaat', zoals voor het eerst beschreven door de Amerikaanse econoom Borjas (1999), is na twee decennia van onderzoek echter weinig bewijs.²⁰ Dat komt doordat naast financiële overwegingen juist ook psychologische en sociale aspecten een rol spelen in de migratiebeslissing. Voor arbeidsmigranten is bovendien niet zozeer de verzorgingsstaat van belang, maar de aanwezigheid van werk. Migrantenvertrekken vooral naar landen waar economische groei is. Daar zijn de kansen op werk het grootst.
- Een ruimhartige verzorgingsstaat kan echter wel een reden zijn waarom mensen niet terugkeren naar het land van herkomst wanneer er geen werk meer is. Dit was bijvoorbeeld het geval toen gastarbeiders uit Turkije en Marokko in de jaren tachtig in Nederland bleven, ondanks de economische laagconjunctuur. Veel factoren speelden een rol: ze hadden net familie overgebracht, als ze vertrokken mochten ze Nederland niet meer in en een deel van hen kreeg een genereuze, weinig verplichtende WAO-uitkering.²¹ Op die manier kan de verzorgingsstaat dus wel een rol spelen. Het sociaal minimum in de vorm van onderstand kan ook een dergelijke rol spelen, zij het waarschijnlijk minder sterk omdat het niveau ervan niet hoog is.
- Migratie naar Caribisch Nederland met als doel het ontvangen van sociale zekerheid is bovendien relatief ingewikkeld. Om de onderstand te kunnen ontvangen in Caribisch Nederland moet een inwoner minimaal vijf jaar rechtmatig en ononderbroken in Caribisch Nederland hebben gewoond (RCN, 2023). In de vijf jaar voor de ontvangst van onderstand is dus een langdurige verblijfsvergunning en/of een tewerkstellingsvergunning (TWV) nodig. Om recht te hebben op een verblijfsvergunning voor Caribisch Nederland moet een geldige reden worden opgegeven voor de verhuizing (RCN, 2023). Om een TWV te kunnen verstrekken aan een immigrant moeten werkgevers in Caribisch Nederland eerst lokaal personeel proberen te vinden. Pas als dit niet lukt kan een werkgever een TWV aanvragen voor een buitenlands personeelslid. Dit geldt ook voor migranten vanuit Europees Nederland.
- Na eerdere beleidsmatige verhogingen van het wettelijke minimumloon en de onderstand zijn geen aanzienlijke migratiestromen naar Caribisch Nederland zichtbaar (zie figuur 58). Dit zou in principe de prikkel verhogen voor immigratie uit andere landen. Figuur 58 laat dit beeld over het algemeen niet zien. Voor Bonaire is wel een stijging in migratie vanaf 2021. De verwachting is dat dit eerder is gerelateerd aan het eindigen de COVID-crisis. Ook blijkt dat deze migratie veelal bestaat uit de migranten uit Europees Nederland (zie tabel 16). Uitkeringen in Europees Nederland zijn aanzienlijk hoger, waardoor voor deze groep een dergelijke prikkel waarschijnlijk niet bestaat.

²⁰ Zie voor een literatuuroverzicht Kremer (2016) *Vreemden in de verzorgingsstaat. Hoe arbeidsmigratie en sociale zekerheid te combineren*.

²¹ Lucassen & Lucassen (2011). *Winnaars en verliezers. Een nuchtere balans van vijfhonderd jaar immigratie*. Amsterdam: Bert Bakker

Figuur 58 Immigratie naar Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

Bron: CBS Statline

Verhoging van het wettelijk minimumloon leidt mogelijk tot extra arbeidsmigratie leiden

- Het minimumloon is hoog in vergelijking met de regio. Een verdere verhoging kan de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt van Caribisch Nederland vergroten. Aangezien de meeste intra-Caribische migratie vaak plaatsvindt van kleine, lage-inkomenseilanden naar grotere landen met grotere economische kansen (Duany, 1994) lijkt de kans klein dat een verhoging van het minimumloon een groot migratie-effect heeft op Saba en Sint Eustatius. Mogelijk vindt er wel enige migratie plaats vanuit Sint Maarten. Een verhoging van het minimumloon leidt op Bonaire mogelijk tot enige extra migratie.
- Het minimumloon is lager dan het Europees Nederlandse minimumloon. Naar verwachting zal een verhoging van het minimumloon in Caribisch Nederland dus geen prikkel bieden voor Europese Nederlanders om naar de regio te verhuizen.
- Tegelijkertijd wordt het minimumloon in de regio lang niet altijd nageleefd en bestaat er een aanzienlijke informele sector in de meeste Latijns-Amerikaanse en Caribische landen (Kristensen & Cunningham, 2009). Bij deze studie zijn de kleinere Caribische eilanden vanwege datagebrek echter niet meegenomen zijn. Een verhoging van het minimumloon leidt in meerdere studies naar een verschuiving of grotere werkgelegenheid en een hoger loon in de informele sector (Bosch & Manacorda, 2012; Kristensen & Cunningham, 2009; Lacarte et al., 2023). Het is mogelijk dat een verhoging van het minimumloon dus leidt tot een versterkte prikkel om illegaal te immigreren en in de informele sector te gaan werken. Vanwege de grootte van Sint Eustatius en Saba is deze prikkel waarschijnlijk minimaal, mogelijk is deze prikkel wederom meer aanwezig op Bonaire. Er is hier echter geen data toegespitst op de kleinere eilanden voor beschikbaar.
- Een eerdere beleidsmatige verhoging van het minimumloon heeft geen zichtbaar effect gehad op de netto legale migratie naar Caribisch Nederland. In Bonaire heeft tussen 2021 en 2022 inwaartse migratie plaatsgevonden, maar dit valt niet direct toe te schrijven aan de verhoging van het minimumloon. Het overgrote deel van de migranten is immers afkomstig uit Europees Nederland. Op Saba en Sint Eustatius heeft er ondanks een toename in het minimumloon per saldo geen toename van de immigratie plaatsgevonden. Wel was er sprake van migratie van Sint Maartenaren naar de beide eilanden, maar hiertegenover stond een vrijwel even grote emigratiestroom.

Economie

- Een hoger wettelijk minimumloon kan tot aanpassingen leiden in de economie. Zo kan de werkgelegenheid verschuiven tussen bedrijven, de sectorale samenstelling van de economie veranderen, de consumptie verschuiven en de arbeidsproductiviteit worden beïnvloed. De doorwerking van loonverhogingen in de prijzen in met name de sectoren Horeca en Handel kan in Caribisch Nederland relevant zijn, wat de koopkracht van huishoudens uitholt. Gegeven de economische structuur zijn de mogelijkheden om productiviteitsgroei te realiseren in Caribisch Nederland waarschijnlijk beperkt. Een potentieel gunstig effect van een hoger wettelijk minimumloon wordt hiermee niet, of slechts beperkt, gerealiseerd. Bij een sterke plotselinge verhoging van het wettelijk minimumloon kan op korte termijn sprake zijn van frictiewerkloosheid.

Herallocatie kan tot productiviteitswinst leiden, maar dit effect is in Caribisch Nederland waarschijnlijk beperkt

- Een hoger wettelijk minimumloon heeft als mogelijk gevolg dat laagproductieve bedrijven worden vervangen door hoogproductieve bedrijven. Voor bedrijven die minder efficiënt produceren dan hun concurrenten kan een hoger wettelijk minimumloon resulteren in een faillissement, waardoor uiteindelijk alleen de hoogproductieve bedrijven overblijven. Hierdoor is er sprake van herallocatie van arbeid vanuit laagproductieve bedrijven naar hoogproductieve bedrijven, van kleinere naar grotere bedrijven en van minder goed betalende bedrijven naar beter betalende bedrijven (Dustmann et al., 2021). Daarnaast wordt het bij een hoger wettelijk minimumloon voor bedrijven eerder rendabel om te investeren in arbeidsbesparende technologieën. Hierdoor kunnen zij op arbeidskosten besparen. Ook hierdoor stijgt de productiviteit. Op korte termijn ontstaat door beide mechanismen wel frictie op arbeidsmarkt: een aantal werknemers zal op zoek moeten gaan naar nieuw werk. In hoeverre deze mechanismen plaatsvinden in Caribisch Nederland is onduidelijk: Kristen en Cunningham (2006) vinden dat naleving van het wettelijk minimumloon vaak niet gebeurt. In de zeer kleine arbeidsmarkten van Saba en Sint Eustatius is het onwaarschijnlijk dat er veel concurrentie tussen bedrijven is via de arbeidsmarktproductiviteit. Daarnaast zijn kapitaalinvesteringen vermoedelijk moeilijk te realiseren gegeven de sectorale structuur, doordat vooral sectoren als de horeca, zakelijke dienstverlening en de publieke sector voor banen zorgen.

Bedrijven investeren in arbeidsbesparende technologie, maar ook dit effect is in Caribisch Nederland vermoedelijk beperkt

- Loonstijgingen kunnen op langere termijn leiden tot productiviteitsgroei. Uit onderzoek naar het effect van loonsverhogingen op de productiviteit laten van de lonen van één procentpunt de arbeidsproductiviteit groeit met ongeveer 0,3-0,4 procentpunt (Vergeer & Kleinknecht, 2010). Redenen hiervoor zijn onder andere dat bedrijven meer geneigd zijn om productiever personeel aan te nemen. Daarnaast stimuleert het verhogen van lonen ook innovatie gericht op het verhogen van de productiviteit. Zo blijkt dat bij de introductie van een wettelijk minimumloon in Engeland de productiviteit is gegroeid door training van laagopgeleide werknemers (Riley en Bondibene, 2017). Hierbij moet wel rekening worden gehouden dat de economieën in Caribisch Nederland weinig exporteren en dat het arbeidsaanbod in omvang beperkt is. Hierdoor is het niet vanzelfsprekend dat er productievere werknemers beschikbaar zijn. Daarnaast is er sprake van een sectorale structuur waarbij de meeste banen rond het wettelijk minimumloon zich bevinden in het toerisme en de horeca. In deze sectoren is productiviteitsgroei door investering in technologie minder gemakkelijk te realiseren dan in sectoren waar goederen worden geproduceerd.

Loonverhoging kan leiden tot hogere prijzen en tot hogere consumptie-uitgaven

- Een hoger wettelijk minimumloon wordt in beginsel op twee manieren geaccommodeerd: via hogere prijzen en via lagere bedrijfswinsten. Hogere prijzen gaan ten koste van de koopkracht en de consumptie van huishoudens (Harasztosi & Lindner, 2019). Ook kunnen prijsstijgingen leiden tot een slechtere concurrentiepositie ten opzichte van andere landen. In het tweede geval verhogen de bedrijven hun prijzen niet, waardoor de loonstijgingen resulteren in een stijging in de koopkracht voor huishoudens. Dit is positief voor de huishoudens, maar resulteert ook in een daling van de winsten van bedrijven.
- Het is van belang om een eventuele doorwerking van hogere lonen in de prijzen te onderscheiden van het reeds hoge uitgangsniveau van de prijzen. Dit hoge uitgangsniveau is in Caribisch Nederland het gevolg van de beperkte schaal, de hoge importafhankelijkheid van de economieën en van marktmacht van een beperkt aantal bedrijven. Het risico van bovenmatige prijsverhogingen als gevolg van een hoger wettelijk minimumloon wordt echter niet versterkt door schaalnadelen en marktmacht. In geconcentreerde markten absorberen bedrijven een groter deel van de gestegen loonkosten zelf, in vergelijking met concurrerende markten. Bedrijven in competitieve markten hebben namelijk een dusdanig lage winstmarge dat ze genoodzaakt zijn de loonstijgingen door te berekenen in hun prijzen. terwijl bij bedrijven in geconcentreerde markten dit niet het geval is. Bovendien is er sprake van een 'high-end' toeristische sector, waarbij het gemakkelijker is om prijsverhogingen door te voeren dan in andere sectoren. Ook zal de invloed van eventuele prijsstijgingen op de concurrentiepositie beperkt zijn, doordat de exportsector relatief klein is.

Kleinere loonverschillen tussen de private en de publieke sector

- De lonen van de publieke sector liggen in Caribisch Nederland een stuk hoger dan in de private sector. Gegeven dat de eilanden een kleine populatie hebben kan dit verschil resulteren in een tekort aan productieve krachten in de private sector, wat efficiëntie en innovatie in deze sector bemoeilijkt. Het

verhogen van het wettelijk minimumloon kan dit probleem verkleinen doordat het loonverschil tussen de private sector en de publieke sector kleiner wordt.

Publieke uitgaven stijgen

- De publieke uitgaven stijgen als de hoogte van onderstandsuitkering stijgt. Deze stijging wordt versterkt wanneer de armoedeval groter wordt. Afhankelijk van de inrichting van het sociaal minimum kan het zijn dat het voor personen met een onderstandsuitkering minder loont om aan het werk te gaan. Hierdoor neemt de prikkel om aan het werk te gaan af en blijven er meer mensen in de uitkering zitten.
- Verder is het mogelijk dat verhoging van het wettelijk minimumloon ook resulteert in hogere lonen in de publieke sector. Uit eerder getoonde cijfers blijkt echter dat de lonen in Caribisch Nederland hoger zijn in de publieke sector en dat verhoging van het wettelijk minimumloon vooral effect heeft op de banen in de private sector.
- Een deel van de hogere overheidsuitgaven wordt gecompenseerd doordat er meer inkomstenbelasting wordt geheven vanwege de hogere lonen.

Herallocatie van economische activiteit gaat mogelijk schoksgewijs

- Voor zover er sprake is van herallocatie in Caribisch Nederland gaat dit waarschijnlijk meer schoksgewijs vanwege de relatief kleine schaal. Wanneer er maar een beperkt aantal bedrijven is en er gaat een bedrijf failliet heeft dat direct zichtbare gevolgen voor bijvoorbeeld het werkloosheidspercentage. Op Saba en Sint Eustatius is dit vanwege de zeer kleine schaal het meest relevant, omdat de werkgelegenheid is geconcentreerd bij een beperkt aantal werkgevers. Het kan hierom van belang zijn om de verhoging van het wettelijk minimumloon stapsgewijs in te voeren, zodat bedrijven hun organisatie en productie hier op kunnen aanpassen en de werknemers die als gevolg hiervan van baan wisselen dit niet allemaal tegelijkertijd doen.

5. Inkomenseffecten voorstellen commissie

Dit hoofdstuk brengt de effecten in kaart van het sociaal minimum zoals voorgesteld door de commissie. Dit voorstel komt samengevat op het volgende neer:

- Het sociaal minimum voor verschillende huishoudens is gelijk aan de bedragen die volgen uit de voorbeeldbegrotingen van het Nibud vermeerderd met 6 procent.
- De verhouding tussen de onderstand (inclusief toeslagen) voor een alleenstaande en het wettelijk minimumloon is minstens 85 : 100. Dit impliceert dat het wettelijk minimumloon minstens 17,7 procent boven de onderstand voor een alleenstaande ligt.
- Het wettelijk minimumloon wordt verhoogd naar 1.750 dollar per 1 januari 2024.
- Naast inkomststijging (onderstand en wettelijk minimumloon) wordt het sociaal minimum bereikt met verlaging van de kosten van wonen en het uitbreiden van kindregelingen (korte termijn) en de invoering van openbaar vervoer (middellange termijn). Voor de langere termijn kunnen verdere kostenverlagingen worden gerealiseerd door de invoering van markttoezicht en de integratie in de Nederlandse economische infrastructuur.

De eerste paragraaf brengt de effecten in kaart van het voorgestelde sociaal minimum en de daaruit volgende bedragen voor de onderstand en het wettelijk minimumloon. Voorts worden de effecten berekend van verlaging van de woonlasten door middel van de verhuurderssubsidie en van gratis openbaar vervoer voor sociale minima. De effecten van uitbreiding van kindregelingen worden niet berekend omdat deze niet nader zijn gespecificeerd. Op de maatregelen voor de langere termijn (markttoezicht en integratie economische infrastructuur) wordt in hoofdstuk 7 ingegaan.

De tweede paragraaf vat de inkomenseffecten samen van eerdere maatregelen die het kabinet heeft genomen om de koopkracht in Caribisch Nederland te verbeteren.²²

Inkomenseffecten voorstel Commissie

Onderstaande figuren laten de effecten zien van het sociaal minimum zoals de commissie dat voorstelt. Voor de drie eilanden afzonderlijk laten de figuren 58 tot en met 75 de onderstand (inclusief toeslagen en kinderbijslag) en het wettelijk minimumloon zien die corresponderen met het advies van de commissie. Daarbij worden voor een alleenstaande en voor een paar met twee kinderen steeds drie scenario's gepresenteerd²³:

1. De onderstand en het wettelijk minimumloon uitgaande van het door de commissie voorgestelde sociaal minimum uitgaande van een particuliere huurwoning zonder verhuurderssubsidie;
2. De onderstand en het wettelijk minimumloon uitgaande van het door de commissie voorgestelde sociaal minimum uitgaande van een particuliere huurwoning met verhuurderssubsidie²⁴;
3. De onderstand en het wettelijk minimumloon uitgaande van het door de commissie voorgestelde sociaal minimum uitgaande van een particuliere huurwoning met verhuurderssubsidie en met gratis openbaar vervoer voor sociale minima²⁵.

De grafieken laten steeds de verandering ten opzichte van de huidige onderstand en het wettelijk minimumloon zien, en maken een vergelijking met het niveau van de bijstand en het wettelijk minimumloon in Europees Nederland.

²² Deze paragraaf is gebaseerd op het rapport 'Koopkracht van huishoudens in Caribisch Nederland' van Economisch Bureau Amsterdam (2023).

²³ Voor de overzichtelijkheid worden alleen effecten voor deze twee huishoudtypes gepresenteerd.

²⁴ In dit scenario is de huur in de voorbeeldbegroting van het Nibud verlaagd met de verhuurderssubsidie conform de huurinkomenstabel die wordt gehanteerd in de pilot Verhuurderssubsidie Bonaire. Dit impliceert dat huishoudens met een inkomen tot aan het wettelijk minimumloon, een met de verhuurderssubsidie verlaagde huur betalen gelijk aan 10 procent van het inkomen.

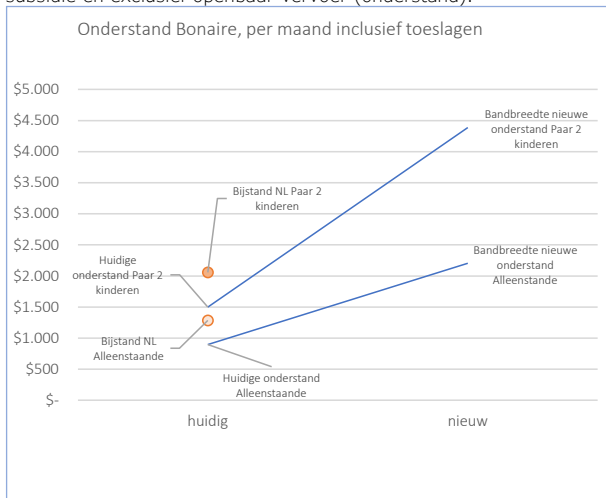
²⁵ In dit scenario zijn de kosten van vervoer in de voorbeeldbegrotingen van het Nibud op nul gezet.

Scenario 1: effecten van sociaal minimum op onderstand en wettelijk minimumloon zonder verhuurderssubsidie en zonder openbaar vervoer

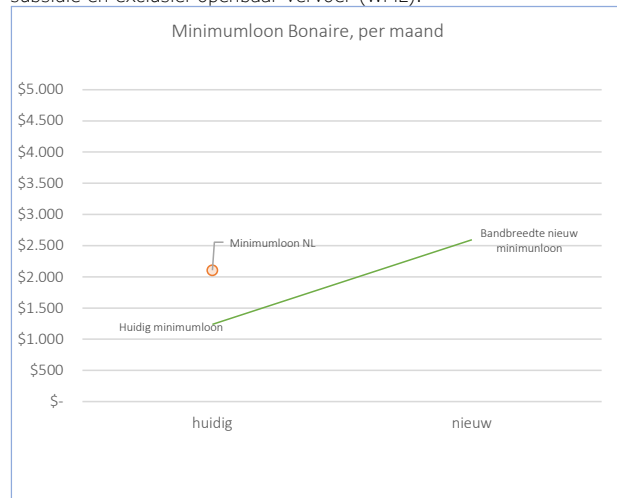
- **Effecten sociaal minimum zonder verlaging kosten van levensonderhoud:** Figuren 59 tot en met 64 tonen de effecten van vertaling van het sociaal minimum naar de onderstand en het wettelijk minimumloon conform het advies van de commissie wanneer geen rekening wordt gehouden met verlaging van kosten van wonen en kosten van vervoer.
- **Majeure stijgingen onderstand en wettelijk minimumloon tot ver boven Europees Nederlands niveau:** De resultaten laten zien dat het sociaal minimum resulteert in majeure stijgingen van de onderstand en van het wettelijk minimumloon wanneer niet tegelijkertijd iets wordt gedaan aan verlaging van de kosten van levensonderhoud. De onderstand en het wettelijk minimumloon stijgen naar niveaus ruim boven het niveau in Europees Nederland²⁶.
- **Grote verandering in verhouding onderstand alleenstaande en gezinnen met kinderen:** De voorbeeldbegrotingen van het Nibud kennen aan gezinnen met kinderen circa twee keer zo hoge kosten van levensonderhoud toe dan aan alleenstaanden. Als gevolg hiervan, en het gelijkstellen van het sociaal minimum aan de bedragen in de voorbeeldbegrotingen inclusief 6 procent, verandert de verhouding van de onderstand voor gezinnen met kinderen en die voor alleenstaanden, sterk ten faveure van gezinnen met kinderen. Het sociaal minimum voor gezinnen met kinderen is van een dusdanig hoog niveau dat het niet mogelijk is dit met generieke inkomensstijgingen (onderstand en wettelijk minimumloon) te bereiken is zonder dat dat gepaard gaat met forse averechtse economische effecten (armoedeval, verhoging kosten werkgevers, doorwerking in prijzen).

²⁶ Doordat de Nibud voorbeeldbegrotingen voor Saba en Statia bandbreedtes kennen voor de huur, en die voor Bonaire niet, worden voor Saba en Statia bandbreedtes gepresenteerd voor de als gevolg van het sociaal minimum verhogingen van de onderstand en het wettelijk minimumloon. Voor Bonaire kan een puntschatting worden gepresenteerd.

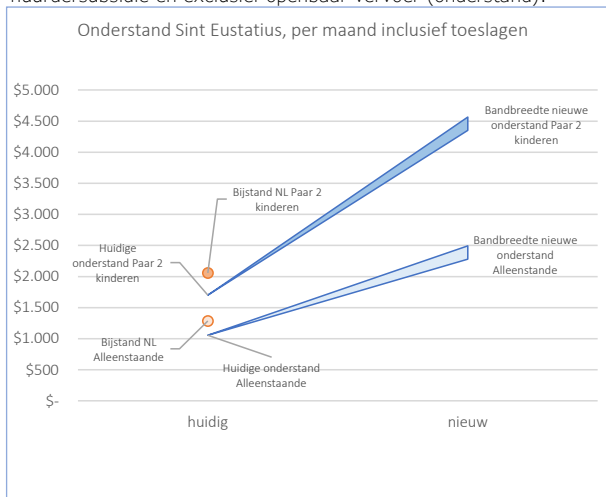
Figuur 59 Effecten sociaal minimum, **Bonaire**, exclusief verhuurdersubsidie en exclusief openbaar vervoer (onderstand).

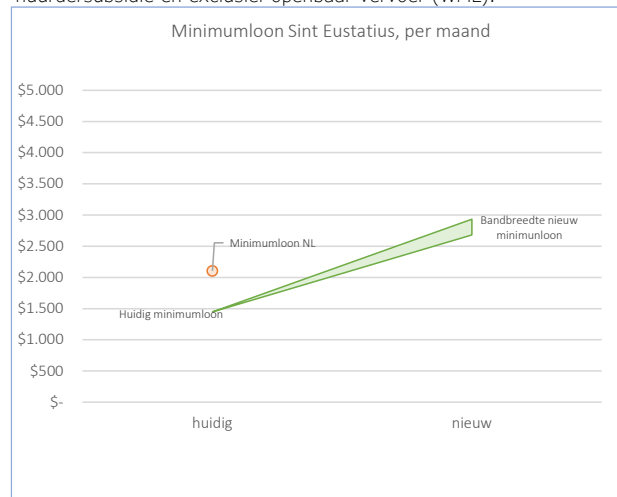
Figuur 60 Effecten sociaal minimum, **Bonaire**, exclusief verhuurdersubsidie en exclusief openbaar vervoer (WML).

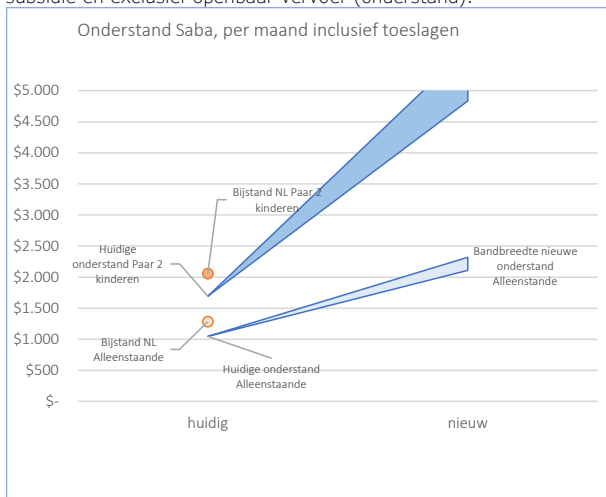
Figuur 61 Effecten sociaal minimum, **Sint Eustatius**, exclusief verhuurdersubsidie en exclusief openbaar vervoer (onderstand).

Figuur 62 Effecten sociaal minimum, **Sint Eustatius**, exclusief verhuurdersubsidie en exclusief openbaar vervoer (WML).

Figuur 63 Effecten sociaal minimum, **Saba**, exclusief verhuurdersubsidie en exclusief openbaar vervoer (onderstand).

Figuur 64 Effecten sociaal minimum, **Saba**, exclusief verhuurdersubsidie en exclusief openbaar vervoer (WML).

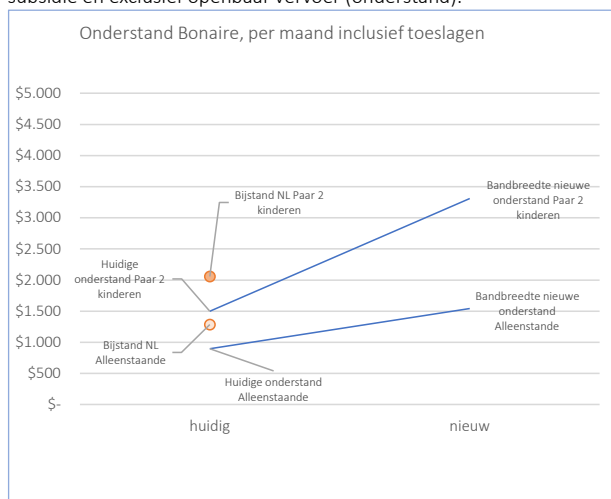

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2023).

Scenario 2: effecten van sociaal minimum op onderstand en wettelijk minimumloon met verhuurderssubsidie en zonder openbaar vervoer

- **Effecten sociaal minimum met verlaging kosten van wonen:** Figuren 65 tot en met 70 tonen de effecten van vertaling van het sociaal minimum naar de onderstand en het wettelijk minimumloon conform het voorstel van de commissie wanneer de particuliere huren op alle drie de eilanden verlaagd worden met een verhuurderssubsidie analoog aan de verhuurderssubsidie waarmee op Bonaire een pilot wordt uitgevoerd. Met de ervaringen die op Bonaire reeds zijn opgedaan met de uitvoering ervan, kan de verhuurderssubsidie op korte termijn (in enkele maanden) worden ingevoerd op Sint Eustatius en Saba mits daarvoor de benodigde (implementatie- en uitvoerings)capaciteit en middelen beschikbaar komen.
- **Verhuurderssubsidie effectief in verlagen van kosten van levensonderhoud:** Met de verhuurderssubsidie wordt de huur voor huishoudens met een inkomen op wettelijk minimumloonniveau, verlaagd tot 10 procent van hun inkomen. Verder verlaagt de verhuurderssubsidie de particuliere huren van huishoudens met een inkomen tot aan drie keer het wettelijk minimumloon; naarmate het inkomen hoger wordt de 'eigen bijdrage' aan de huur groter. Wanneer de verhuurderssubsidie op alle drie de eilanden toegankelijk wordt voor huishoudens die particulier huren, dan is een significant minder sterke stijging van de onderstand en van het wettelijk minimumloon nodig om het sociaal minimum te bereiken. De figuren 65 tot en met 70 laten dit zien.
- **Verhuurderssubsidie maakt realisatie sociaal minimum op korte termijn mogelijk:** Wanneer de kosten van levensonderhoud volgens de voorbeeldbegrotingen van het Nibud op alle drie de eilanden kunnen worden verlaagd met de verhuurderssubsidie zoals ontworpen en getest in de pilot op Bonaire, dan kan met een verhoging van het wettelijk minimumloon naar circa 1.750 dollar en de daaraan gerelateerde verhoging van de onderstand, het sociaal minimum voor alleenstaanden op korte termijn worden bereikt. Voor gezinnen met kinderen is dit niet het geval; de kosten van levensonderhoud voor deze huishoudens zijn volgens de voorbeeldbegrotingen van het Nibud dusdanig hoog dat het sociaal minimum voor deze groep redelijkerwijs alleen kan worden bereikt met gerichte bijdragen zoals het kindgebonden budget of *in-kind benefits*. Ook wordt opgemerkt dat sociale minima met een eigen woning niet worden bereikt met de verhuurderssubsidie en dat een verhoging van het wettelijk minimumloon naar circa 1.750 dollar en de daaraan gserelateerde verhoging van de onderstand voor deze groep onvoldoende kan zijn om het sociaal minimum te bereiken.
- **Via de inzet van de verhuurderssubsidie zijn majeure averechtse economische effecten van verhoging van het sociaal minimum te vermijden:** In voorgaande hoofdstukken van dit rapport is geconcludeerd dat op alle drie de eilanden de economische omstandigheden (structureel en conjunctureel) relatief gunstig zijn voor verhoging van het sociaal minimum. Tegelijkertijd is gewaarschuwd dat van forse verhogingen van het sociaal minimum – en daarmee van de onderstand en het wettelijk minimumloon – naast maatschappelijk en economische baten ook negatieve effecten uitgaan, in het bijzonder voor werkgevers. De inschatting is dat verhoging van de onderstand en het wettelijk minimumloon naar de niveaus van de voorbeeldbegrotingen van het Nibud, en zonder maatregelen gericht op verlaging van de kosten van levensonderhoud, majeure averechtse economische effecten met zich mee zal brengen. Verlaging van de woonlasten met de verhuurderssubsidie impliceert een aanzienlijk minder sterke verhoging van de onderstand en het wettelijk minimumloon om het sociaal minimum te bereiken. Hoewel ook deze verhoging significant is, is de inschatting dat de averechtse economische effecten beheersbaar zijn. Dat wil niet zeggen dat werkgevers niet geraakt zullen worden. Hun kosten zullen stijgen en mogelijk zullen zij hun bedrijfsprocessen moeten aanpassen. Om de effecten op de werkgeverslasten te mitigeren kunnen de werkgeverspremies worden verlaagd.

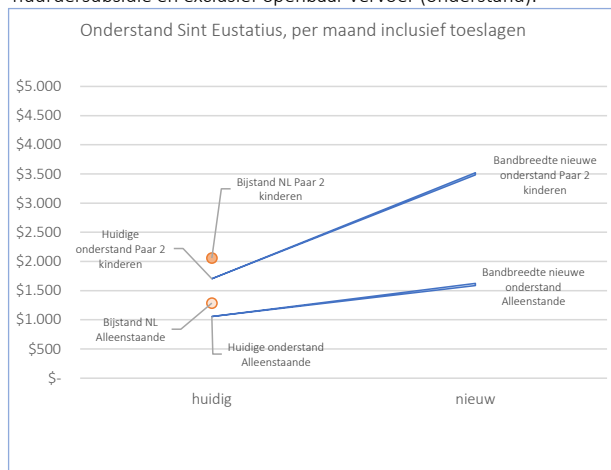
Figuur 65 Effecten sociaal minimum, **Bonaire**, inclusief verhuurderssubsidie en exclusief openbaar vervoer (onderstand).

Figuur 66 Effecten sociaal minimum, **Bonaire**, inclusief verhuurderssubsidie en exclusief openbaar vervoer (WML).

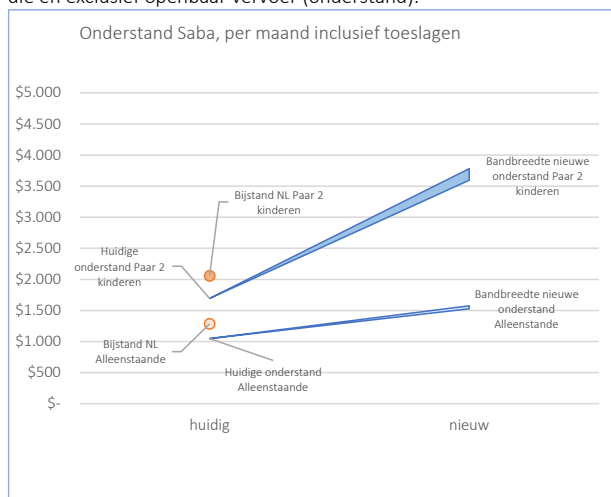
Figuur 67 Effecten sociaal minimum, **Sint Eustatius**, inclusief verhuurderssubsidie en exclusief openbaar vervoer (onderstand).

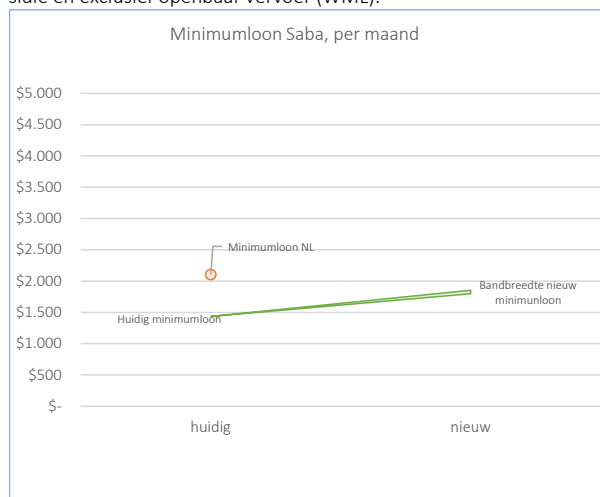
Figuur 68 Effecten sociaal minimum, **Sint Eustatius**, inclusief verhuurderssubsidie en exclusief openbaar vervoer (WML).

Figuur 69 Effecten sociaal minimum, **Saba**, inclusief verhuurderssubsidie en exclusief openbaar vervoer (onderstand).

Figuur 70 Effecten sociaal minimum, **Saba**, inclusief verhuurderssubsidie en exclusief openbaar vervoer (WML).

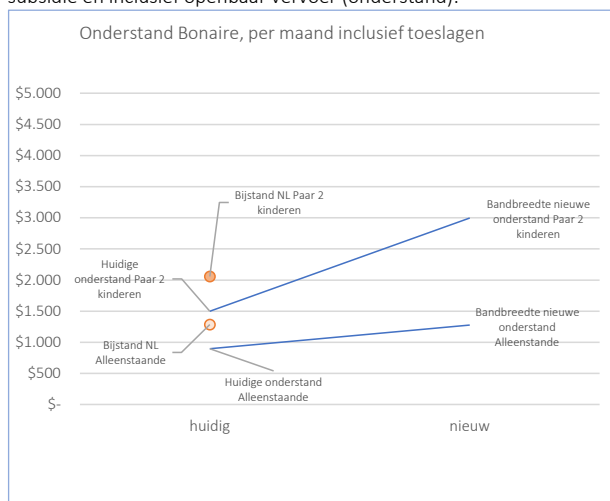
Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2023).

Scenario 3: effecten van sociaal minimum op onderstand en wettelijk minimumloon met verhuurderssubsidie en met openbaar vervoer

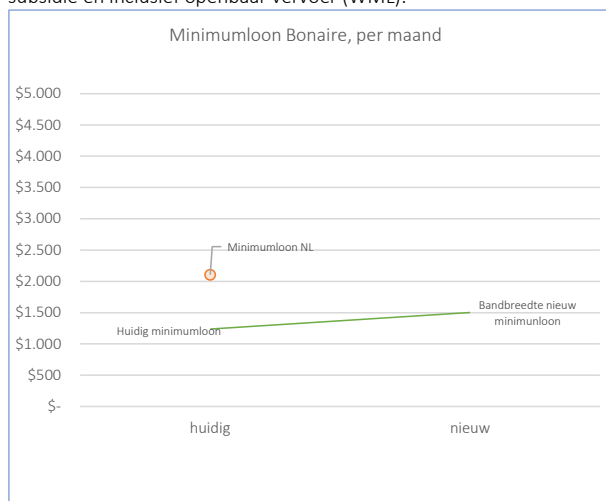
- **Effecten sociaal minimum met verlaging kosten van wonen en met openbaar vervoer:** Figuren 71 tot en met 76 tonen de effecten van vertaling van het sociaal minimum naar de onderstand en het wettelijk minimumloon conform het voorstel van de commissie wanneer de particuliere huren op alle drie de eilanden verlaagd worden met een verhuurderssubsidie en wanneer sociale minima gebruik kunnen maken van gratis openbaar vervoer op de drie eilanden. De verhuurderssubsidie verlaagt de woonlasten in de voorbeeldbegrotingen van het Nibud naar circa 10 procent van het inkomen op wettelijk minimumloonniveau; met gratis openbaar vervoer worden de kosten van vervoer in de voorbeeldbegrotingen van het Nibud verlaagd naar nul.²⁷
- **Openbaar vervoer verlaagt de kosten van levensonderhoud significant, maar het effect is minder groot dan van de verhuurderssubsidie:** Met gratis openbaar vervoer voor sociale minima worden de kosten van levensonderhoud verder verlaagd. Daardoor is een significant kleinere verhoging van de onderstand en het wettelijk minimumloon nodig om het sociaal minimum te bereiken, hoewel het effect minder groot is dan bij de verhuurderssubsidie.
- **Openbaar vervoer kan ervoor zorgen dat minder grote stijgingen in de toekomst nodig zijn:** Openbaar vervoer is – in tegenstelling tot de verhuurderssubsidie – niet op korte termijn georganiseerd. Een verkennend gesprek dat in het kader van dit onderzoek met een Nederlands openbaar vervoersbedrijf is gevoerd heeft geleerd dat een vorm van vraag-gestuurd vervoer het meest passend lijkt voor de kleine schaal van de vervoersmarkten in Caribisch Nederland. Voorts kan deze vorm van openbaar vervoer sneller worden geïmplementeerd en tegen lagere kosten worden gerealiseerd dan de meer traditionele vormen van openbaar vervoer. Met gratis openbaar vervoer voor sociale minima kunnen in de toekomstig dusdanige verlagingen van de kosten van levensonderhoud worden gerealiseerd, dat minder sterke stijgingen van de onderstand en het wettelijk minimumloon nodig zijn om het sociaal minimum te bereiken en te behouden. Daarmee kunnen ook negatieve effecten van toekomstige verhogingen van het wettelijk minimumloon worden vermeden, zoals hogere werkgeverslasten.

²⁷ De kosten van vervoer van en naar de eilanden is in de voorbeeldbegrotingen opgenomen in de post sociale participatie.

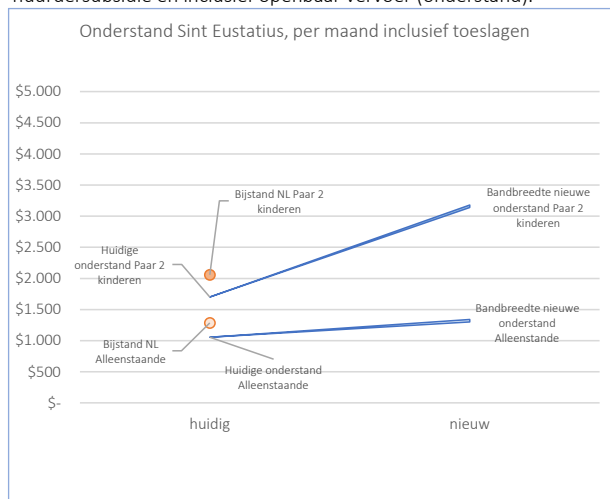
Figuur 71 Effecten sociaal minimum, **Bonaire**, inclusief verhuurderssubsidie en inclusief openbaar vervoer (onderstand).

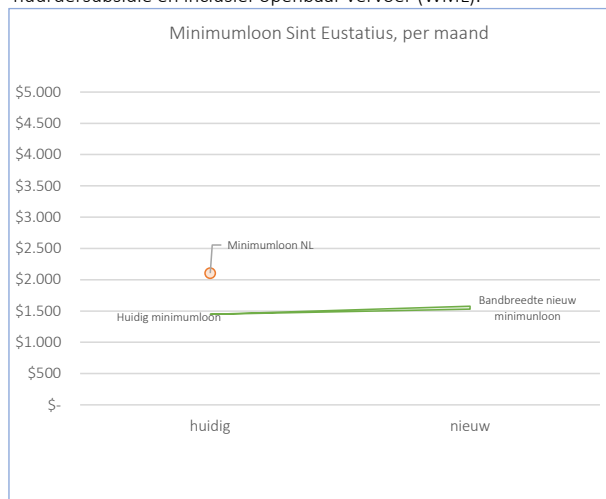
Figuur 72 Effecten sociaal minimum, **Bonaire**, inclusief verhuurderssubsidie en inclusief openbaar vervoer (WML).

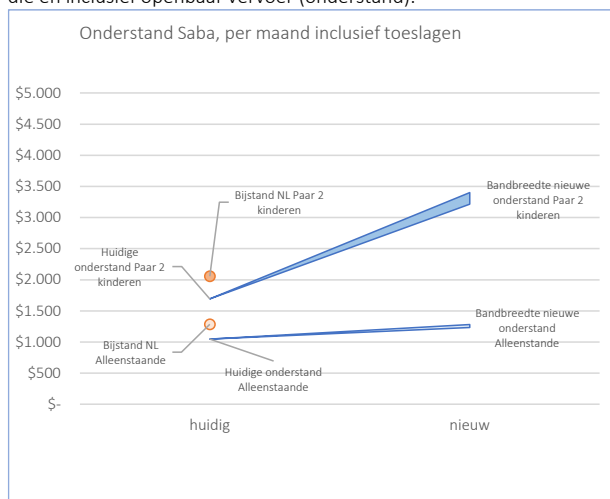
Figuur 73 Effecten sociaal minimum, **Sint Eustatius**, inclusief verhuurderssubsidie en inclusief openbaar vervoer (onderstand).

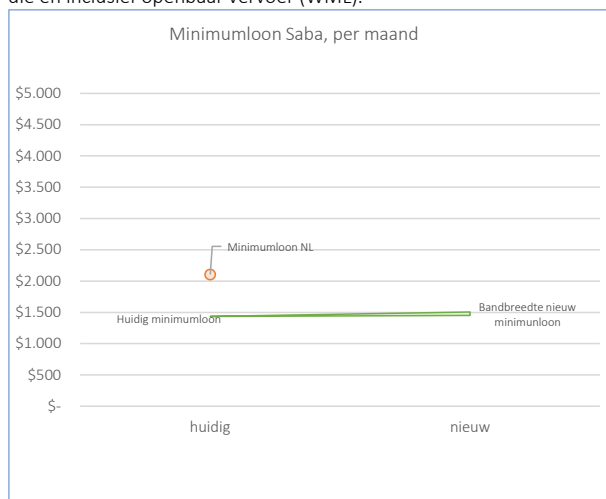
Figuur 74 Effecten sociaal minimum, **Sint Eustatius**, inclusief verhuurderssubsidie en inclusief openbaar vervoer (WML).

Figuur 75 Effecten sociaal minimum, **Saba**, inclusief verhuurderssubsidie en inclusief openbaar vervoer (onderstand).

Figuur 76 Effecten sociaal minimum, **Saba**, inclusief verhuurderssubsidie en inclusief openbaar vervoer (WML).

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2023).

6. Overwegingen bij vormgeving sociaal minimum

Dit hoofdstuk presenteert overwegingen bij een effectieve vormgeving van het sociaal minimum in Caribisch Nederland. Voor de optimale vormgeving van het sociaal minimum in Caribisch Nederland kunnen lessen worden getrokken uit het Nederlandse systeem en systemen in de regio. Daarnaast baseren we ons op de lessen van hoofdstuk 4 en passen deze toe op de situatie van Caribisch Nederland. Na een aantal algemene overwegingen richten we ons vervolgens specifiek op het versterken van de koopkracht van huishoudens en de werkgeverslasten.

Algemene overwegingen

Naast het wettelijk minimumloon en de onderstand is de inzet van aanvullende beleidsinstrumenten noodzakelijk voor effectieve armoedebestrijding

- Verhoging van het wettelijk minimumloon en de onderstand is in de regel niet voldoende om armoede effectief te bestrijden. Deze les is internationaal consistent. Om deze reden kennen de meeste landen naast onderstand en een wettelijk minimumloon ook inkomensafhankelijke toeslagen en bieden zij in natura hulp aan arme huishoudens (zie bijvoorbeeld Van Berkel et al., 2023). Hoofdstukken 3 en 4 laten zien dat ondanks verhoging van het wettelijk minimumloon de armoede in Caribisch Nederland slechts beperkt is afgenomen. Dit komt mogelijk doordat veel mensen een inkomen hebben dat lager is dan het wettelijk minimumloon. Het gaat hier bijvoorbeeld om mensen met een minimumuitkering, maar ook om ‘werkende armen’, waaronder zelfstandigen, deeltijdwerkers en informeel werkenden. Voor hen is een hoger minimumloon beperkt effectief.
- Een al te forse verhoging van de onderstand en het wettelijk minimumloon kan belangrijke nadelige gevolgen hebben voor de economie, de overheidsuitgaven en het bedrijfsleven. Hierom is naast een verhoging van het wettelijk minimumloon en de onderstand de exploratie van alternatieve maatregelen van belang. Berekeningen van het Nibud impliceren een sociaal minimum voor Caribisch Nederland dat ruim boven het huidige niveau van de onderstand en het wettelijk minimumloon ligt. Vooral voor paren met kinderen is het gat tussen het huidige onderstandsniveau en het geïmpliceerde sociaal minimum relatief groot. Vanuit het oogpunt van een gezonde economie, een gezond bedrijfsleven en het beteugelen van overheidsuitgaven is het hierom nodig om naast het wettelijk minimumloon en de onderstand ook andere beleidsinstrumenten te overwegen.

Stapsgewijze verhoging van het wettelijk minimumloon stelt bedrijven en werknemers in staat om zich aan te passen

- Door een stapsgewijze verhoging van het wettelijk minimumloon kunnen bedrijven en werknemers zich aanpassen aan de schokken in de kosten en de eventuele herallocatie van arbeid. Hoofdstuk 4 beschrijft dat voor zover er sprake is van herallocatie in Caribisch Nederland dit waarschijnlijk meer schoksgewijs gaat vanwege de relatief kleine schaal. Wanneer er maar een beperkt aantal bedrijven is en er gaat een bedrijf failliet heeft dat direct zichtbare gevolgen voor bijvoorbeeld het werkloosheidspercentage. Op Saba en Sint Eustatius is dit het meest relevant, omdat de werkgelegenheid is geconcentreerd bij een beperkt aantal werkgevers.

Werken moet lonen

- Het moet voor uitkeringsgerechtigden lonen om te werken, want werk is vaak een belangrijke uitweg uit armoede. Hoofdstuk 4 laat echter zien dat het op dit moment vooral voor gezinnen in Caribisch Nederland vaak weinig lonend is om vanuit de onderstand te gaan werken (de zgn. armoedeval).
- Om werken lonend te laten zijn moet er voldoende verschil zijn tussen het netto bedrag dat iemand in de onderstand ontvangt en de netto beloning die een werknemer met wettelijk minimumloon ontvangt. Dit kan gerealiseerd worden door het wettelijk minimumloon in verhouding te zetten met de onderstandsuitkering. In Nederland is de verhouding tussen de netto bijstand voor een alleenstaande en het netto wettelijk minimumloon ongeveer 70:100. De verhouding tussen netto bijstand voor paren en het netto wettelijk minimumloon is ongeveer 85:100. Hierdoor gaat iemand er in principe op vooruit door vanuit de bijstand voltijds werk tegen wettelijk minimumloon te accepteren.

- De bijverdienregeling in de onderstand kan zo worden ingericht dat het netto inkomen altijd toeneemt bij werken. Momenteel mag elke bijverdiende dollar gehouden worden tot aan het wettelijk minimumloon. Hierdoor is het netto inkomen voor een alleenstaande met 340 dollar bijverdienen al net zo hoog als werken tegen voltijd wettelijk minimumloon. Een alternatieve bijverdienregeling waarbij de bijstand geleidelijk wordt verminderd naarmate er meer wordt verdiend, resulteert in een geleidelijke toename van het netto inkomen wanneer iemand vanuit de bijstand gaat werken. In Duitsland bijvoorbeeld, is er een dergelijke regeling waarbij de uitkering met 80 cent wordt verminderd voor elke verdiende dollar.
- Een arbeidskorting kan werken ook lonender maken. Echter, bij een belastingvrije som tot aan wettelijk minimumloon is een arbeidskorting pas effectief voor inkomens boven het wettelijk minimumloon. Om betaald werk voor onderstandsgerechtigden lonender te maken via de arbeidskorting, zou hierom de belastingvrije som moeten worden verlaagd. Hetzelfde kan echter worden bereikt via een bijverdienregeling (zie voorgaande bullet). Aangezien een arbeidskorting relatief duur is en niet alleen gericht is op de laagste inkomens, is een arbeidskorting niet de meest efficiënte maatregel.

Een eenvoudige uitvoerbaarheid van regelingen is wenselijk

- Zowel vanuit het oogpunt van uitvoerbaarheid door de overheidsorganisatie als vanuit het oogpunt van huishoudens is het wenselijk de uitvoering eenvoudig te houden. Voor alle maatregelen is belangrijk om zoveel mogelijk het doenvermogen van de inwoner in gedachten te houden. Ingewikkelde administratieve procedures worden vaak genoemd als een reden voor hoog niet-gebruik. De uitvoeringskracht van overheidsorganisaties kent bovendien beperkingen (zoals recentelijk bleek bij schandalen rond inkomensafhankelijke toeslagen in Australië en Nederland).

Bij verhoging wettelijk minimumloon wordt handhaving van informeel werk extra relevant

- Omdat een hoger wettelijk minimumloon tot meer informeel werk kan leiden is en blijft het van belang om dit te bestrijden en er op toe te zien dat betaald werk legaal wordt verricht. Uit hoofdstuk 4 blijkt dat bij verhoging van het wettelijk minimumloon er sprake is van tegen elkaar inwerkende effecten. Als werkgevers geen hoger wettelijk minimumloon willen betalen, dan kunnen zij vaker informeel werk aanbieden (vraageffect). Maar voor werknemers wordt formeel werk juist aantrekkelijker als zij hiervoor een hoger loon krijgen (aanbodeffect). Het laatste effect lijkt echter beperkt te zijn.

Het is van belang om jongeren te stimuleren en te verplichten om hun opleiding af te maken

- Omdat een hoger wettelijk minimumloon tot meer schooluitval kan leiden is het van belang om jongeren te stimuleren en te verplichten om hun opleiding af te maken. Het gaat hierbij om handhaving van de leerplicht en het bevorderen van het afronden van een goede opleiding, bijvoorbeeld door lage opleidingskosten, financiële tegemoetkoming voor scholieren en studenten vanaf 18 jaar en afspraken tussen werkgevers, werknemers en de overheid. Hierbij kunnen lerend werken-contracten (BBL-model) worden gestimuleerd voor jongeren zonder startkwalificatie. De maatschappelijke lange termijnkosten van schooluitval zijn enorm. Effectieve bestrijding hiervan vergroot de maatschappelijke welvaart en voorkomt armoede in de toekomst.
-

Koopkracht versterkende maatregelen

Toeslagen en hulp in natura zijn vaak beter gericht, effectiever en efficiënter dan algemene inkomenssteun

- Hulp in natura kan goed worden gericht op specifieke groepen, zoals kinderen, of op bepaalde kostenposten, zoals huur en zorg. In-natura regelingen zijn effectief voor armoedebestrijding, omdat ze voorkomen dat mensen geld aan niet-urgente zaken uitgeven. Bekend is dat mensen die in armoede leven vaak veel stress hebben en hierdoor vaker beslissingen nemen waar zij later spijt van krijgen. Vaak is ook sprake van een cumulatie van problemen in verschillende domeinen (armoede, gezondheid, schulden, onzekerheden) (WRR, 2017). Het bieden van houvast en zekerheid via bijvoorbeeld voeding, gezondheidszorg en onderdak kan dan effectiever zijn dan het verstrekken van een inkomen. Zo bieden Denemarken en het Verenigd Koninkrijk gratis algemene gezondheidszorg aan, terwijl Duitsland en het Verenigd Koninkrijk *in-kind* kinderopvangregelingen hebben. Bovendien worden in Duitsland, Nederland en het Verenigd Koninkrijk schoolmaaltijden aangeboden of vergoed, zodat kinderen niet met een lege maag in de klas zitten. Deze *in-kind* regelingen gelden soms voor de gehele bevolking, maar vaak is het gebruik van bijstand een vereiste om ervoor in aanmerking te komen.
- Ook toeslagen kunnen beter worden gericht op specifieke groepen, zoals kinderen, of op bepaalde kostenposten, zoals huur en zorg. In België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Nederland worden bijstandsuitkeringen aangevuld met toeslagen om armoede effectief te

bestrijden. Deze zes landen hebben toeslagen gericht op de kosten voor huur, zorg en kinderen. De opzet, complexiteit en hoeveelheid regelingen verschillen per land. Nederland kent vier toeslagen: één voor huur, één voor zorg en twee voor kinderen, wat weinig is vergeleken met België, Denemarken, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. In Frankrijk zijn er drie verschillende huurtoeslagen en ongeveer tien kindertoeslagen. Een beperkt aantal toeslagen is wenselijk, in verband met complexiteit in de uitvoering en bij de aanvraag.

- Een voorbeeld van een goed gericht instrument, dat relatief efficiënt is vormgegeven is het kindgebonden budget in Nederland. Deze toeslag is gericht op huishoudens met een laag inkomen en kinderen en wordt semiautomatisch uitgekeerd. Het laatste betekent dat er in beginsel geen aanvraagprocedure is vereist en dat ieder huishouden dat kinderbijslag ontvangt ook in aanmerking komt voor het kindgebonden budget. In Nederland is het Kindgebonden budget (WKB) behoorlijk effectief en efficiënt gebleken (Knol et al., 2023). Een dergelijke toeslag is voor Caribisch Nederland relevant, omdat juist gezinnen met kinderen in relatief sterke armoede leven.
- Als alternatief voor het optuigen van nieuwe inkomensafhankelijke toeslagen zijn er binnen de huidige systematiek mogelijkheden om bestaande maatregelen uit te breiden of te verhogen:
 - Kindertoeslag: Een van de mogelijkheden is het verhogen van de al bestaande kindertoeslag binnen de onderstand waardoor huishoudens met kinderen dichterbij het berekende sociaal minimum komen. In Caribisch Nederland is sprake van een kindertoeslag binnen de onderstand van ongeveer 40 dollar per twee weken voor het eerste kind en 20 dollar per twee weken voor elk volgend kind. Verhoging van deze toeslag is een gerichte manier om het gat tussen de onderstand en het sociaal minimum voor huishoudens met kinderen te dichten. Een beperking van deze maatregel is dat niet alle armen een onderstandsuitkering hebben en dat met name werkende armen er niet mee worden bereikt.
 - Kinderbijslag: De kinderbijslag is een generieke regeling voor huishoudens met kinderen in Caribisch Nederland. Alle ouders, met of zonder een onderstandsuitkering ontvangen 131 dollar per kind per maand. Ook hier geldt dat het verhogen van deze regeling huishoudens met kinderen dichterbij het sociaal minimum brengt. Het nadeel hiervan is dat de kinderbijslag generiek is en daarom ook geldt voor alle huishoudens boven het sociaal minimum. Verhoging hiervan leidt tot een stijging van de overheidsuitgaven.
 - Verhuurderssubsidie: Op dit moment is er een tijdelijke verhuurderssubsidie op Bonaire (zie verhuurderssubsidie, hoofdstuk 2). Deze subsidie leidt tot een aanzienlijke daling in de woonlasten van huishoudens. Het is mogelijk om de verhuurderssubsidie ook op Saba en Sint Eustatius in te voeren. Hiernaast is het belangrijk de huur-inkomenstabel aan te passen op stijgingen van het wettelijk minimumloon en de onderstand.

Het sociaal-minimumsysteem van Saint-Martin en Saint-Barthélemy biedt inspiratie voor Caribisch Nederland:

- Het sociaal-minimumsysteem van Saint-Martin en Saint-Barthélemy is een afgeslankte versie van het Europees-Franse systeem, met specifieke en gerichte ondersteuning die beter aansluit bij de regionale problematiek. Dit systeem is hoogstwaarschijnlijk doeltreffender in het bereiken van een bestaansminimum dan de algemeen geldende Franse wet- en regelgeving die bijvoorbeeld van toepassing is in de overzeese departementen Guadeloupe en Martinique. De regio-specifieke ondersteuning omvat kledingbonnen, in natura vergoedingen voor begrafeniskosten, microkredieten voor het orkaanbestendig maken van huizen, een vergoeding voor medische kosten voor gehandicapten en een overbruggingsuitkering in afwachting van een onderstandsuitkering.
- Saint-Martin en Saint-Barthélemy zijn Franse overzeese gemeenschappen ('Collectivité d'outre Mer', hierna: COM) die bevoegdheid hebben op de terreinen belastingheffing op het eiland, publieke wegen, het afgeven van werkvergunningen voor buitenlanders, toerisme en de creatie en organisatie van openbare instellingen van de gemeenschap, zolang hun beleid niet in conflict is met Europees Franse wetgeving (Légifrance, 2007). Hieronder valt ook het recht om sociale voorzieningen te creëren en te onderhouden. Ook kunnen Saint-Martin en Saint-Barthélemy lokaal geldende Franse wetgeving aanpassen doormiddel van een bevoegdheidsaanvraag. De bijstand, het basispensioen en verscheidene handicapuitkeringen zijn afkomstig van Europees Frans beleid. Saint-Barthélemy heeft ook de activeringstoeslag (de Prime D'Activité) overgenomen van het Europees Franse systeem, waar Saint-Martin ervoor heeft gekozen om deze maatregel niet in te stellen. Zowel het Europees Franse gedeelte van het systeem als de regio-specifieke voorzieningen worden bekostigd vanuit belastinggelden die Saint-Martin en Saint-Barthélemy zelf mogen heffen op basis van een gedelegeerd recht vanuit Europees Frankrijk (Légifrance, 2007). De uitgaven aan sociale voorzieningen worden vastgesteld op basis van een jaarlijkse begroting die wordt vastgesteld door de regionale overheid van de gemeenschap.

Het hoge prijsniveau in relatie tot beperkte concurrentie geeft aanleiding tot aanvullend beleid:

- Effectief mededingingsbeleid is essentieel om prijsstijgingen af te remmen en het prijsniveau van basale levensbehoeften zo laag mogelijk te houden (zie hoofdstuk 7). Door beperkte concurrentie kan er sprake zijn van structureel hoge prijzen. Bovendien is er het risico dat verhoging van het wettelijk minimumloon leidt tot prijsstijgingen, waardoor werkenden rond het minimumloon er niet of nauwelijks op vooruit gaan.
- Mededingingsbeleid is echter naar verwachting niet voldoende. Ten eerste vergt het tijd om effectief mededingingsbeleid te ontwikkelen. Op korte termijn is dus mogelijk ander, tijdelijk, beleid nodig om prijsstijgingen te voorkomen. Ten tweede kan er sprake zijn van structurele schaalnadelen, waardoor bijvoorbeeld de productiekosten van energie en water hoger liggen dan in andere regio's. Hierdoor zijn maatregelen in het vizier die zijn gericht op directe verlaging van kosten van levensonderhoud (prijsbeleid).

Werkgeverslasten verlagende maatregelen

Het verlagen van de werkgeverlasten rond wettelijk minimumloonniveau kan helpen om eventuele negatieve werkgelegenheidseffecten te voorkomen. Door structureel de werkgeverslasten te verlagen kunnen lonen worden verhoogd zonder dat de totale loonsom van werkgevers toeneemt. Er zijn verschillende mogelijkheden om de werkgeverslasten te verlagen.

Verlagen van de werkgeverspremies

- In 2019 zijn de werkgeverspremies in Caribisch Nederland verlaagd van 18,4 procent naar 13,4 procent. Volgens onderzoek resulteerde dit in ruimte om de lonen met 3,4 tot 4,4 procent te verhogen (RCN, 2018). Een mogelijkheid is het verder verlagen van deze premies. Het is nog mogelijk om de premies maximaal met 13,4 procent te verlagen. Wanneer men kiest voor het verlagen van de werkgeverspremies zal dit voornamelijk een verlaging van de premies voor de zorgverzekering betekenen. De huidige werkgeverspremies bestaan hoofdzakelijk uit het premies voor de zorgverzekering. Het verlagen van werkgeverspremies is relatief snel in te voeren en relatief gemakkelijk uit te voeren. Het nadeel is dat er minder inkomsten zijn voor de overheid en dat er sprake is van *deadweight loss*, omdat de maatregel ongericht is. Verlaging van de werkgeverspremies geldt namelijk voor alle werknemers.

Instellen van franchise

- Naast verlaging van de premies is het ook mogelijk een franchise in te stellen. De franchise is het deel van het loon waarover geen premies worden betaald. Dit betekent enkel een lastenverlaging over het eerste deel (bijvoorbeeld 20 procent) van het loon in tegenstelling tot een verlaging van de premies die zijn berekend over alle lonen. In tegenstelling tot het verlagen van alle werkgeverspremies is deze maatregel gericht.

Invoeren loonkostensubsidies/loonkostenvoordelen

- Er zijn verschillende vormen van loonkostensubsidies of loonkostenvoordelen mogelijk, waarbij de werkgever wordt vergoed voor een werknemer die niet het verdienvermogen heeft om het minimumloon te verdienen. De loonkostensubsidie of loonkostenvoordelen vergoeden het verschil tussen wat een werknemer in staat zou zijn om te verdienen en het wettelijk minimumloon, zodat deze groep in staat wordt gesteld om te werken zonder dat dit ten koste gaat van het bedrijfsresultaat van de werkgever. In Nederland is de loonkostensubsidie in het leven geroepen om personen vanuit de Participatiewet (bijstand) naar werk te begeleiden. De werkgever betaalt het wettelijk minimumloon en de gemeente vergoedt tot maximaal zeventig procent van de loonsom. Bij de lage inkomensvoordelen ontvangen werkgevers een vergoeding voor werknemers die tussen 100 en 125 procent van het wettelijke minimumloon verdienen. Een voordeel van deze maatregelen is dat ze een activerende werking hebben op onderstandsontvangers. Deze maatregelen zijn echter relatief complex in de uitvoering en tevens kostbaar. Evaluaties uit Europees Nederland vinden hoge administratieve lasten en beperkte effectiviteit voor deze maatregelen.

Tabel 77 Werkgeverspremies Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

Werkgeverspremies	2018	2019	Mutatie
Zorgverzekering	16,10	11,70	-4,40
Ziekteverzekering	1,60	1,30	-0,30
Ongevallenverzekering	0,50	0,30	-0,20
Cessantia	0,20	0,10	-0,10
Totaal	18,40	13,40	-5,00

7. Kosten private consumptie en publieke voorzieningen

Kosten private consumptie

Caribisch Nederland enige deel binnen het Koninkrijk zonder (voornemen tot invoering van) mededingingsbeleid

- In Nederland is sinds 1998 mededingingswetgeving van kracht. De Autoriteit Consument en Markt (ACM) – voorheen de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) – houdt hierop toezicht. Curaçao kent sinds 2017 mededingingswetgeving – de Landsverordening inzake concurrentie – en een concurrentie waakhond (de Fair Trade Authority Curaçao (FTAC)). Aruba heeft de voorbereidingen voor de invoering van een mededingingswet getroffen en de mededingingsautoriteit (de Autoriteit Markt en Consument Aruba) is in oprichting en naar verwachting eind 2023 operationeel. Sint Maarten heeft een concept mededingingswet klaarliggen en een implementatieplan voor de invoering ervan. Bonaire, Sint Eustatius en Saba zijn voornemens de enige delen van het Koninkrijk waar geen sprake is van (voornemens tot) bescherming van consumenten en bedrijven tegen oneerlijke concurrentie, kartelvorming of economische machtsmisbruik.
- Alhoewel de regulering en het toezicht op de financiële markten en de elektriciteitssector in Caribisch Nederland door Nederland ter hand is genomen, heeft het ministerie van EZK zich tot dusverre terughoudend opgesteld ten aanzien van mededingingstoezicht in Caribisch Nederland.

Waarom mededingingsbeleid wenselijk is in Caribisch Nederland

- Mededingingsbeleid is gericht op het bewaken en bevorderen van effectieve concurrentie. De gedachte hierachter is dat concurrentie bedrijven prikkelt om hun uiterste best te doen om de gunsten van de consument te verwerven. Effectieve concurrentie leidt tot kwalitatief goede producten en diensten tegen marktconforme prijzen en tot efficiëntie. Voorts prikkelt gezonde concurrentie ondernemers tot vernieuwing van producten en van productie- en distributieprocessen.
- Concurrentie op de binnenlandse markten is niet alleen ten gunste van lokale consumenten (lagere prijzen, betere kwaliteit en service); het draagt tevens bij aan de concurrentiepositie en aan economische groei. Dat geldt niet alleen voor grotere markten zoals in Europa, de Verenigde Staten of Latijns Amerika. Het geldt ook, en misschien wel juist, in kleinere economische gemeenschappen zoals in het Caribische gebied en elders in de wereld zoals Jamaica, Barbados, Cyprus, de Faeröer eilanden, Malta, Jersey en Guernsey, etc.
- In het algemeen is het proces van eerlijke concurrentie kwetsbaarder in kleine economieën, zoals die van Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Markten zijn klein waardoor er vaak ruimte is voor slechts één of enkele aanbieders en er snel sprake is van economische machtsposities. Leidinggevenden van bedrijven kennen elkaar doorgaans en kartelafspraken (prijzen, marktverdeling) liggen snel op de loer. Ook is de afstand tussen politiek en bedrijfsleven kort en kunnen wederzijdse gunsten makkelijk ten koste gaan van het publieke belang.
- Het is een taak van de overheid om de concurrentie tegen spelbederf te beschermen. Om 'spelregels' voor concurrentie vast te leggen waaraan ondernemers en bedrijven zich moeten houden, en om die spelregels te handhaven door middel van effectief mededingingstoezicht.

Hoe mededingingsbeleid er doorgaans uitziet

- Mededingingswetgeving kent over het algemeen vier pijlers:
 - Verbod op misbruik van een economische machtspositie. Dit is erop gericht te voorkomen dat ondernemingen die een dominante economische positie hebben, die positie misbruiken door bijvoorbeeld te hoge prijzen in rekening brengen, afnemers te discrimineren of concurrentie buiten de deur te houden.
 - Verbod op kartelvorming. Concurrentiebeperkende afspraken tussen ondernemers (marktverdeling, samenspanning, aanbestedingsfraude) zijn verboden. Samenwerking tussen ondernemingen, bijvoorbeeld op het gebied van bevorderen van het toerisme, hoeft geen probleem te zijn. Ook afspraken tussen ondernemers die weliswaar mededingingsbeperkend zijn, maar per saldo een gunstig effect hebben, bijvoorbeeld gezamenlijke inkoop of verkoop omdat de

Kosten private consumptie en publieke voorzieningen

marktomvang op Bonaire, Sint Eustatius of Saba te beperkt is, kunnen een ontheffing van het kartelverbod krijgen en daarmee worden toegestaan.

- o Fusiecontrole. Dit betreft het preventieve concentratietoezicht dat gericht is op het voorkomen van fusies en overnames die de concurrentie in belangrijke mate uitschakelen. Dit is een onderdeel van het mededingingstoezicht dat met harde en korte deadlines werkt, en dat een goede databeschikbaarheid en een snelle, professionele, goed ingewerkte toezichthouder vereist. Dit is de reden waarom Curaçao, Aruba en Sint Maarten hebben gekozen voor een verplicht administratief meldingssysteem, zonder feitelijke preventieve toetsing.
- o Advocacy. Tot slot heeft een mededingingsautoriteit een zogenaamde *advocacy* rol: het gevraagd en ongevraagd adviseren over de gevolgen voor de concurrentie van bestaand en nieuw beleid en wet- en regelgeving.

Middellange termijn: verklaar de Nederlandse mededingingswet van toepassing op Caribisch Nederland

- Er zijn geen inhoudelijke redenen om Bonaire, Sint Eustatius en Saba uit te zonderen van mededingingsbeleid; de kleine schaal van de eilanden noopt er juist toe. Hoewel de effecten van mededingingsbeleid zich moeilijk laten meten – en zich voor een deel pas op lange termijn manifesteren – kan invoering van mededingingswetgeving en -toezicht een belangrijke bijdrage leveren aan het structureel verlagen van de kosten van levensonderhoud in Caribisch Nederland.
- De Nederlandse mededingingswet kan uitgebreid worden met een paragraaf voor Caribisch Nederland. De vier pijlers kunnen onverkort op Caribisch Nederland van toepassing worden verklaard, maar er zullen specifieke bepalingen moeten gelden, onder meer ten aanzien van (omzet)drempels, markt-aandelen, boetes, etc. Het toezicht kan grotendeels vanuit Nederland worden uitgevoerd, weliswaar met een frontoffice in Caribisch Nederland waar burgers en bedrijven met vragen en klachten terecht kunnen.

Korte termijn: zelfregulering in de vorm van een code of competition conduct

- Een wetswijziging, en het organiseren van het toezicht, kost tijd en is niet op korte termijn geregeld. Op korte termijn kan een vorm van zelfregulering met betrekking tot eerlijke concurrentie worden georganiseerd. Een inventarisatie daartoe enkele jaren geleden op Bonaire heeft laten zien dat daar grond voor is. De publiek-private samenwerking die een aantal jaren geleden is georganiseerd op Bonaire met betrekking tot het beheersen van prijzen van levensmiddelen (Bon Kompra) kan daarbij als inspiratie dienen. De algemene werkgeversverenigingen, het bestuur van de openbare lichamen, en de consumenten- en werknemersvertegenwoordigers kunnen – vooruitlopend op invoering van de mededingingswet – komen tot een *Code of Competition Conduct* (CoCC).
- In de CoCC zouden ‘grondregels ten aanzien van behoorlijk concurrentieel gedrag’ kunnen worden uitgeschreven en gecodificeerd (geen gecoördineerd gedrag dat de mededinging beïnvloed of kan beïnvloeden, geen misbruik maken van een sterke marktpositie).

Lange termijn: mededingingsbeleid op Koninkrijksniveau

- Er is veel te winnen bij het organiseren van mededingingsbeleid op Koninkrijksniveau. Los van hogere effectiviteit en lagere kosten bij gezamenlijke uitvoering, is het vanuit het perspectief van het bedrijfsleven, waarvan een flink deel actief is op meerdere eilanden – te prefereren om in het Caribische deel van het Koninkrijk met één mededingingsregime en één toezichthouder te maken te hebben, in plaats van verschillende regimes en toezichthouders op Curaçao, Aruba, St. Maarten en Caribisch Nederland.

Drie pijlers: mededingingsrecht, consumentenbeschermingsrecht en economische regulering

- Van belang is, niet in de laatste plaats vanwege de kleine schaal en de beperkte ruimte in verscheidene markten voor daadwerkelijke concurrentie, om naast mededingingsbeleid ook consumentenbeschermingsrecht en economische regulering te ontwikkelen en onder te brengen bij de toezichthouder, zoals dat in Europees Nederland en veel andere landen ook het geval is.

Kosten publieke voorzieningen

Kleine schaal geeft sneller aanleiding tot rol voor de overheid in borging van publieke belangen

- De kleine schaal van markten in Caribisch Nederland geeft eerder aanleiding tot een rol voor de overheid om publieke belangen te borgen. Te denken valt aan (lucht)transport, bancaire diensten, telecommunicatie, etc.

Andere terreinen waar samenwerking binnen het Koninkrijk kan bijdragen aan lagere kosten van levensonderhoud (en lagere cost of doing business)

- Voorbeelden van terreinen waar met het oog op lagere kosten van levensonderhoud (en *cost of doing business*) samenwerking binnen het Koninkrijk gewenst kan zijn, zijn douane en immigratie, luchttransport, belastingen (i.h.b. de fiscale behandeling van handelsstromen tussen de eilanden) en financieel toezicht (financiële instellingen hebben momenteel met veel verschillende toezichthouders te maken).
- Hoewel voor de Caribische landen in het Koninkrijk geldt dat zij op (veel van) deze terreinen een eigen verantwoordelijkheid hebben, kan (verregaande) samenwerking gewenst zijn. Samenwerking echter kan niet vrijblijvend zijn, vereist (politiek) commitment en borging van afspraken, en kan soms betekenen dat verantwoordelijkheden over (een deel van de) eigen beleidsterreinen worden gedeeld.

De volgende terreinen worden onderscheiden waar met alternatieve ordeningen en gericht beleid sprake kan zijn van verlaging van kosten en daarmee verlaging van kosten van levensonderhoud.

Vervoer op en tussen de eilanden

- Realiseren van openbaar vervoer op Bonaire, Sint Eustatius en Saba en het gratis toegankelijk maken ervan voor sociale minima (korte, middellange termijn).
- Realiseren van een *public service obligation* voor luchttransport tussen de eilanden (middellange termijn).

Energie en water

- Structurele oplossingen in plaats van subsidies in de vorm van verduurzaming en integratie van (delen van) de energievoorziening in Nederlandse energiebedrijven (lange termijn).

Wonen

- Uitbreiding voorraad sociale huurwoningen (middellange, lange termijn).
- Toepassing bijdrage particuliere verhuur op Sint Eustatius en Saba en verhoging huurgrens (korte termijn).

Bancaire diensten

- Aanbod bancaire diensten in Caribisch Nederland door Nederlandse banken (middellange, lange termijn).

Bijlage A. Bronnen

¹ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. (2022). *Bijlage 1. Vierde voortgangsrapportage ijkpunt sociaal minimum Caribisch Nederland 2022*.

²⁰ Kamerstuk 36 200 IV, nr. 48.

² Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. (2023). *Bijlage 1 - Vijfde voortgangsrapportage Ijkpunt Sociaal Minimum Caribisch Nederland 2023*.

³ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. (2022). *Bijlage 1. Vierde voortgangsrapportage ijkpunt sociaal minimum Caribisch Nederland 2022*.

⁴ Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (2022). Nadere uitwerking tijdelijk prijsplafond energie. Geraadpleegd op 9 maart 2023 via <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-economische-zaken-en-klimaat/documenten/kamerstukken/2022/10/04/nadere-uitwerking-tijdelijk-prijsplafond-energie>

⁵ Rijksoverheid (2022). Miljoenen extra voor verbetering koopkracht Caribisch Nederland.

⁶ Tijdelijke subsidieregeling drinkwater BES en rioolwaterzuiveringsinstallatie Bonaire 2018 tot en met 2024 (Geldend van 10-11-2022 t/m heden). Geraadpleegd op 09-03-2023 via <https://wetten.overheid.nl/BWBR0040698/2022-11-10/0>

⁷ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. (2023). *Bijlage 1 - Vijfde voortgangsrapportage Ijkpunt Sociaal Minimum Caribisch Nederland 2023*.

⁸ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. (2022). *Bijlage 1. Vierde voortgangsrapportage ijkpunt sociaal minimum Caribisch Nederland 2022*.

Alessandrini, D., & Milla, J. (2021). Minimum wage effects on human capital accumulation: Evidence from Canadian Data.

Allegretto, S., Dube, A., Reich, M., & Zipperer, B. (2017). Credible research designs for minimum wage studies: A response to Neumark, Salas, and Wascher. *ILR Review*, 70(3), 559-592.

Autor, D. H., Manning, A., & Smith, C. L. (2016). The contribution of the minimum wage to US wage inequality over three decades: A reassessment. *American Economic Journal: Applied Economics*, 8(1), 58-99.

Backhaus, T., & Müller, K. U. (2023). Can a federal minimum wage alleviate poverty and income inequality? Ex-post and simulation evidence from Germany. *Journal of European Social Policy*, 33(2), 216-232.

Berkel, K. van, J. Knol, A. Klijn, M. Pomp, C. de Haes, K. Caminada en D. van Vuuren (2023) Leer van buurlanden voor een beter sociaal minimum, *Economisch Statistische Berichten*, 108(4825), 420-423.

Bosch, M., & Manacorda, M. (2012). Social policies and labor market outcomes in Latin America and the Caribbean: a review of the existing evidence. CEP Occasional Papers, No. 32

Broecke, S., Forti, A., & Vandeweyer, M. (2017). The effect of minimum wages on employment in emerging economies: a survey and meta-analysis. *Oxford Development Studies*, 45(3), 366-391..

Burkhauser, R. V., & Sabia, J. J. (2007). The effectiveness of minimum-wage increases in reducing poverty: Past, present, and future. *Contemporary Economic Policy*, 25(2), 262-281.

Burkhauser, R. V., McNichols, D., & Sabia, J. J. (2023). *Minimum Wages and Poverty: New Evidence from Dynamic Difference-in-Differences Estimates* (No. w31182). National Bureau of Economic Research.

Butcher, T., Dickens, R., & Manning, A. (2012). Minimum wages and wage inequality: Some theory and an application to the UK. Centre for Economic Performance, Working Paper No. 1177.

- Card, D. (1992). Using regional variation in wages to measure the effects of the federal minimum wage. *Ilr Review*, 46(1), 22-37.
- Card, D., & Krueger, A. B. (1993). Minimum wages and employment: A case study of the fast food industry in New Jersey and Pennsylvania.
- Card, D., & Krueger, A. B. (2016). *Myth and measurement: The new economics of the minimum wage*. Princeton University Press.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2023), CBS Statline.
- Cengiz, D., Dube, A., Lindner, A., & Zipperer, B. (2019). The effect of minimum wages on low-wage jobs. *The Quarterly Journal of Economics*, 134(3), 1405-1454.
- Chaves-Gonzalez, D., Echevarría-Estrada, C. (2020, Augustus 1). Venezuelan Migrants and Refugees in Latin America and the Caribbean. Migration Policy Institute & International Organization for Migration.
- de la Croix, D., Docquier, F., Schiff, M. (2014). Brain Drain and Economic Performance in Small Island Developing States. In: Artal-Tur, A., Peri, G., Requena-Silvente, F. (eds) *The Socio-Economic Impact of Migration Flows*. Population Economics. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-04078-3_6
- Docquier, F. Lowell, B.L., Marfouk, A. (2009). A Gendered Assessment of Highly Skilled Emigration. *Population and Development Review*, Jun., 2009, Vol. 35, No. 2 (Jun., 2009), pp.297-321. Population Council.
- Duany, J. (1994). Beyond the safety valve: recent trends in caribbean migration. *Social And Economic Studies*. Vol. 43, No. 1 (MARCH 1994), pp. 95- 122.
- Dube, A. (2019). Minimum wages and the distribution of family incomes. *American Economic Journal: Applied Economics*, 11(4), 268-304.
- Dube, A., L. Giuliano, en J. Leonard, (2019). Fairness and frictions: The impact of unequal raises on quit behavior. *American Economic Review* 109 (2): 620-663.
- Dube, A., Lester, T. W., & Reich, M. (2010). Minimum wage effects across state borders: Estimates using contiguous counties. *The review of economics and statistics*, 92(4), 945-964.
- Dustman, C., Attila, L., Schönberg, U., Umkehrer, M., Berge, vom, P. (2021) Reallocation Effects of the Minimum Wage. *The Quarterly Journal of Economics*, Volume 137, Issue 1, February 2022, Pages 267–328.
- Economisch Bureau Amsterdam (2023). Koopkracht van huishoudens in Caribisch Nederland: effecten van maatregelen om de koopkracht van huishoudens in Caribisch Nederland te verbeteren.
- Ecorys. 2020. *Loonruimte minimumloon CN*. Rotterdam: Ecorys
- Harasztosi, P., & Lindner, A. (2019). Who pays for the minimum wage? *American Economic Review*, 109(8), 2693-2727.
- Hill, H. D., & Romich, J. (2018). How Will Higher Minimum Wages Affect Family Life and Children's Well-Being? *Child Development Perspectives*, 12(2), 109-114.
- Hyslop, D., & Stillman, S. (2007). Youth minimum wage reform and the labour market in New Zealand. *Labour Economics*, 14(2), 201-230.
- International Organization for Migration. (2017). Migration in the Caribbean: Current trends, opportunities and challenges. International Organization for Migration.
- Jardim, E., Long, M. C., Plotnick, R., Van Inwegen, E., Vigdor, J., & Wething, H. (2017). *Minimum wage increases, wages, and low-wage employment: Evidence from Seattle* (No. w23532). National Bureau of Economic Research.
- Kalenkoski, C. M. (2016). The effects of minimum wages on youth employment and income. *IZA World of Labor* 2016: 243.

Knol, J., L. Kok, W. Luiten en D. van Vuuren (2023). Doelen en effectiviteit van de alleenstaande ouderkop in het kindgebonden budget, SEO Economisch Onderzoek.

Kristensen, N., & Cunningham, W. L. (2006). *Do Minimum Wages in Latin America and the Caribbean Matter?: Evidence from 19 Countries* (Vol. 3870). World Bank Publications.

Lacarte, V., Amaral, J., Chaves-González, D., Saiz, A.M., Harris, J.(2023). Migration, Integration and Diaspora Engagement in the Caribbean. Inter-American Development Bank.

Lee, D. (1999). Wage inequality in the United States during the 1980s: Rising dispersion or falling minimum wage? *Quarterly Journal of Economics*, 114(3), 977-1023.

Légifrance. (2007, Februari 21). Loi organique n° 2007-223 du 21 février 2007 portant dispositions statutaires et institutionnelles relatives à l'outre-mer (1). Droit National en vigueur. Paris, Ile-de-France, Frankrijk: République Française.

Neumark, D., & Wascher, W. (1992). Employment effects of minimum and subminimum wages: panel data on state minimum wage laws. *ILR Review*, 46(1), 55-81.

Neumark, D., & Wascher, W. (1994). Employment effects of minimum and subminimum wages: Reply to Card, Katz, and Krueger. *ILR Review*, 47(3), 497-512.

Neumark, D., & Wascher, W. (1995). Minimum wage effects on employment and school enrollment. *Journal of Business & Economic Statistics*, 13(2), 199-206.

Neumark, D., & Wascher, W. (2000). Minimum wages and employment: A case study of the fast-food industry in New Jersey and Pennsylvania: Comment. *American Economic Review*, 90(5), 1362-1396.

Neumark, D., & Wascher, W. (2002). Do minimum wages fight poverty?. *Economic Inquiry*, 40(3), 315-333.

Neumark, D., Salas, J. I., & Wascher, W. (2014). Revisiting the minimum wage—Employment debate: Throwing out the baby with the bathwater?. *Ilr Review*, 67(3_suppl), 608-648.

OESO. (2022). Minimum wages in times of rising inflation. OECD

Olsthoorn, M., Koot, P., Hoff, S., Ras, M., Hulst, B. V., Wildeboer Schut, J. M., & Verkade, E. (2020). Kansrijk armoedebeleid.

Redon, M. (2007). 'Migrations et frontière : le cas de Saint-Martin'. Migrations, mobilités et constructions Olsth

Rijksdienst Caribisch Nederland (a). (2023, Juni 29). Sociale zaken en Werk. Opgehaald van Rijksdienst Caribisch Nederland.nl: <https://www.rijksdienstcn.com/sociale-zaken-werk>.

Rijksdienst Caribisch Nederland (b). (2023, Juni 29). Verblijfsaanvraag andere nationaliteiten. Opgehaald van RijksdienstCN.nl: <https://www.rijksdienstcn.com/immigratie-naturalisatie/verblijfsaanvraag-andere-nationaliteiten>.

Rijksdienst Caribisch Nederland. (2018). *Werkgeverspremies per 1 januari 2019 omlaag*. Opgehaald van Rijksoverheid.nl: [Werkgeverspremies per 1 januari 2019 omlaag | Nieuwsbericht | Rijksdienst Caribisch Nederland \(rijksdienstcn.com\)](https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/werkgeverspremies-per-1-januari-2019-omlaag/nieuwsbericht/rijksdienst-caribisch-nederland-rijksdienstcn.com).

Riley, R., Bondibene, C.R. (2014). *Raising the standard: Minimum wages and firm productivity*. Labour Economics, vol. 44, issue C, 27-50

Vergeer, R. & Kleinknecht, A. (2010). The impact of labor market deregulation on productivity: a panel data analysis of 19 OECD countries (1960-2004), *Journal of Post Keynesian Economics*, 33:2, 371-408, DOI.

Sabia, J. J., & Burkhauser, R. V. (2010). Minimum wages and poverty: will a \$9.50 Federal minimum wage really help the working poor?. *Southern Economic Journal*, 76(3), 592-623.

SEO Economisch Onderzoek. (2023). Sociaal Minimum: beschrijvende analyse voor vijf Europese landen. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.

Sigurdsson, J. (2023). Transitory Earnings Opportunities and Educational Scarring of Men. IZA Discussion Papers, No. 16050

Sotomayor, O. J. (2021). Can the minimum wage reduce poverty and inequality in the developing world? Evidence from Brazil. *World Development*, 138, 105182.

Taner, B., Hendrix, P., & en Werkgelegenheid, M. V. S. Z. (2007). De armoedeval. *Een Nieuwe Kijk op een Oud problem*, The Hague: Ministry of SZW.

Verlaat, T. L. L., de Kruijk, M., Rosenkranz, S., Groot, L. F. M., & Sanders, M. W. J. L. (2020). Onderzoek Weten wat werkt: samen werken aan een betere bijstand. Eindrapport.

WRR (2017) Weten is nog geen doen, rapport 97, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Bijlage B. Aanvullende tabellen

Bevolking

Tabel 78 Bevolkingssamenstelling en migratie naar herkomst, Bonaire.

Bonaire	2011	2023	Ontwikkeling 2011-2023(aantal)	Ontwikkeling 2011-2023 (%)
Totaal	15.679	24.090	8.411	53,6%
Totaal niet-Nederlands	2.704	5.553	2.849	105,4%
Afrika	28	18	-10	-35,7%
Azië	209	438	229	109,6%
Europa (inclusief Nederlands)	13.156	18.960	5.804	44,1%
Europa (exclusief Nederlands)	181	423	242	133,7%
Amerika	2.284	4.668	2.384	104,4%
Oceanië	2	6	4	200,0%
Noord-Amerika	391	624	233	59,6%
Midden- en Zuid-Amerika	1.893	4.044	2.151	113,6%
Europese Unie (exclusief Nederlands)	162	338	176	108,6%
Europese Unie (inclusief Nederlands)	13.137	18.875	5.738	43,7%
<i>Amerikaans</i>	<i>308</i>	<i>565</i>	<i>257</i>	<i>83,4%</i>
<i>Canadees</i>	<i>83</i>	<i>59</i>	<i>-24</i>	<i>-28,9%</i>
<i>Chinees</i>	<i>111</i>	<i>330</i>	<i>219</i>	<i>197,3%</i>
<i>Colombiaans</i>	<i>500</i>	<i>837</i>	<i>337</i>	<i>67,4%</i>
<i>Dominicaans</i>	<i>374</i>	<i>1.096</i>	<i>722</i>	<i>193,0%</i>
<i>Ecuadoraans</i>	<i>47</i>	<i>105</i>	<i>58</i>	<i>123,4%</i>
<i>Guyaans</i>	<i>23</i>	<i>21</i>	<i>-2</i>	<i>-8,7%</i>
<i>Haïtiaans</i>	<i>39</i>	<i>294</i>	<i>255</i>	<i>653,8%</i>
<i>Jamaicaans</i>	<i>30</i>	<i>57</i>	<i>27</i>	<i>90,0%</i>
Nederlands	12.975	18.537	5.562	42,9%
<i>Peruaans</i>	<i>439</i>	<i>605</i>	<i>166</i>	<i>37,8%</i>
<i>Burger Saint Kitts en Nevis</i>	<i>-</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	
<i>Surinaams</i>	<i>50</i>	<i>106</i>	<i>56</i>	<i>112,0%</i>
<i>Burger van Trinidad en Tobago</i>	<i>15</i>	<i>18</i>	<i>3</i>	<i>20,0%</i>
<i>Venezolaans</i>	<i>331</i>	<i>826</i>	<i>495</i>	<i>149,5%</i>
<i>Overig Azië</i>	<i>98</i>	<i>108</i>	<i>10</i>	<i>10,2%</i>
<i>Overig Europa (exclusief Nederlands)</i>	<i>19</i>	<i>85</i>	<i>66</i>	<i>347,4%</i>
<i>Overig Midden- en Zuid-Amerika</i>	<i>45</i>	<i>78</i>	<i>33</i>	<i>73,3%</i>
<i>Staatloos / onbekend</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 79 Bevolkingssamenstelling en migratie naar herkomst, Sint Eustatius.

Sint Eustatius	2011	2023	Ontwikkeling 2011-2023(aantal)	Ontwikkeling 2011-2023 (%)
Totaal	3.611	3.293	-318	-8,8%
Totaal niet-Nederlands	1.228	712	-516	-42,0%
Afrika	22	4	-18	-81,8%
Azië	72	68	-4	-5,6%
Europa (inclusief Nederlands)	2.459	2.662	203	8,3%
Europa (exclusief Nederlands)	76	81	5	6,6%
Amerika	1.052	558	-494	-47,0%
Oceanië	4	-	-4	-100,0%
Noord-Amerika	427	80	-347	-81,3%
Midden- en Zuid-Amerika	625	478	-147	-23,5%
Europese Unie (exclusief Nederlands)	53	55	2	3,8%
Europese Unie (inclusief Nederlands)	2.436	2.636	200	8,2%
Amerikaans	370	74	-296	-80,0%
<i>Canadees</i>	57	6	-51	-89,5%
<i>Chinees</i>	35	57	22	62,9%
<i>Colombiaans</i>	11	10	-1	-9,1%
<i>Dominicaans</i>	186	196	10	5,4%
<i>Ecuadoraans</i>	-	1	1	
<i>Guyaans</i>	93	65	-28	-30,1%
<i>Haïtiaans</i>	12	8	-4	-33,3%
<i>Jamaicaans</i>	39	34	-5	-12,8%
Nederlands	2.383	2.581	198	8,3%
<i>Peruaans</i>	7	6	-1	-14,3%
<i>Burger Saint Kitts en Nevis</i>	40	21	-19	-47,5%
<i>Surinaams</i>	6	13	7	116,7%
<i>Burger van Trinidad en Tobago</i>	93	23	-70	-75,3%
<i>Venezolaans</i>	15	23	8	53,3%
<i>Overig Azië</i>	37	11	-26	-70,3%
<i>Overig Europa (exclusief Nederlands)</i>	23	26	3	13,0%
<i>Overig Midden- en Zuid-Amerika</i>	123	78	-45	-36,6%
<i>Staatloos / onbekend</i>	2	1	-1	-50,0%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 80 Bevolkingssamenstelling en migratie naar herkomst, Saba.

Saba	2011	2023	Ontwikkeling 2011-2023(aantal)	Ontwikkeling 2011-2023 (%)
Totaal	1.797	2.035	238	13,2%
Totaal niet-Nederlands	736	863	127	17,3%
Afrika	5	17	12	240,0%
Azië	51	90	39	76,5%
Europa (inclusief Nederlands)	1.100	1.233	133	12,1%
Europa (exclusief Nederlands)	39	61	22	56,4%
Amerika	639	686	47	7,4%
Oceanië	1	-	-1	-100,0%
Noord-Amerika	423	332	-91	-21,5%
Midden- en Zuid-Amerika	216	354	138	63,9%
Europese Unie (exclusief Nederlands)	36	32	-4	-11,1%
Europese Unie (inclusief Nederlands)	1.097	1.204	107	9,8%
<i>Amerikaans</i>	193	258	65	33,7%
Canadees	230	74	-156	-67,8%
<i>Chinees</i>	4	4	-	0,0%
Colombiaans	42	83	41	97,6%
Dominicaans	52	102	50	96,2%
<i>Ecuadoraans</i>	-	-	-	
<i>Guyaans</i>	15	8	-7	-46,7%
<i>Haïtiaans</i>	33	30	-3	-9,1%
<i>Jamaicaans</i>	5	33	28	560,0%
Nederlands	1.061	1.172	111	10,5%
<i>Peruaans</i>	1	-	-1	-100,0%
<i>Burger Saint Kitts en Nevis</i>	2	3	1	50,0%
<i>Surinaams</i>	7	9	2	28,6%
<i>Burger van Trinidad en Tobago</i>	8	16	8	100,0%
<i>Venezolaans</i>	2	3	1	50,0%
<i>Overig Azië</i>	47	86	39	83,0%
<i>Overig Europa (exclusief Nederlands)</i>	3	29	26	866,7%
<i>Overig Midden- en Zuid-Amerika</i>	49	67	18	36,7%
<i>Staatloos / onbekend</i>	1	9	8	800,0%

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Inkomens

Tabel 81 Huishoudinkomens, Bonaire, eenpersoons huishoudens.

Bonaire	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	1.850	2.050	2.250	2.350	2.350	2.600	2.800	2.950	3.100	3.150	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	17	17	18	19	18	19	19	18	19	19	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	13	13	14	14	14	15	15	15	15	15	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	17	17	18	19	18	19	19	18	19	19	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	13	13	14	14	14	15	15	15	15	15	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 82 Huishoudinkomens, Bonaire, eenouder gezinnen.

Bonaire	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	650	650	650	700	700	800	850	900	950	1.000	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	22	22	22	23	25	25	27	27	27	29	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	19	19	20	20	21	22	23	23	24	24	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	14	14	14	15	16	16	17	17	17	18	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	12	12	13	13	14	14	14	15	15	15	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 83 Huishoudinkomens, Bonaire, hoofdkostwinner < 40 jaar.

Bonaire	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	1.600	1.700	1.850	2.000	2.000	2.150	2.300	2.450	2.550	2.600	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,6	1,5	1,6	1,5	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	24,2	23,7	25,1	25,6	26,7	27,4	27	27,5	28	27,6	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	18,4	17,9	19	19,6	20,6	22,1	21,8	22	21,8	22,5	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	15,4	15,2	16,3	16,5	17,1	17,6	17,6	18	18,6	18,4	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	12,9	13,1	14,1	14,4	14,9	15,5	15,5	16,1	16,3	16,3	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 84 Huishoudinkomens, Bonaire, hoofdkostwinner 40-60 jaar.

Bonaire	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	2.850	3.000	3.100	3.200	3.250	3.400	3.500	3.600	3.650	3.550	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,7	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	32,3	33,6	33,6	35,5	36,4	37,3	38,5	37,2	37,5	35,9	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	25,5	26,5	27,1	27,9	28,6	29,4	29,9	28,7	29,5	28,1	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	20,4	21,4	21,4	23	23,3	24,2	25,1	24,3	24,5	23,5	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	16,7	17,3	17,7	18,4	18,8	19,2	20	19,2	19,7	19,1	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 85 Huishoudinkomens, Bonaire, hoofdkostwinner > 60 jaar.

Bonaire	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	1.400	1.450	1.600	1.700	1.750	1.900	2.000	2.200	2.350	2.500	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	30	31	30	31	31	32	32	32	32	31	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	22	22	22	22	22	23	23	23	23	22	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	20	21	21	21	21	23	23	22	23	21	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	15	16	16	16	16	18	17	17	18	17	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 86 Huishoudinkomens, Bonaire, inkomen als werknemer/zelfstandige.

Bonaire	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	5.150	5.550	5.850	6.150	6.250	6.650	7.000	7.300	7.550	7.500	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	32	32	33	34	35	36	36	36	36	35	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	25	25	26	27	27	29	28	28	29	28	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	20	21	21	22	23	24	24	24	24	23	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	17	17	17	18	18	19	19	19	20	19	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 87 Huishoudinkomens, Bonaire, inkomenoverdrachten.

Bonaire	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	650	600	700	700	750	800	850	900	1.000	1.100	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,5	1,5	1,5	1,4	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	11,5	11,2	11,6	11,1	10,4	10,2	11,6	11,1	12,1	11,2	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	7,5	7,5	7,7	7,7	7,6	7,6	7,7	7,7	8,5	9,1	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	8,6	8,4	8,8	8,4	7,9	7,8	8,7	8,5	9,3	8,5	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	6,8	7,2	7,4	7,5	7,6	7,6	7,5	7,7	8,4	8,6	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 88 Huishoudinkomens, Sint Eustatius, eenpersoons huishoudens.

Sint Eustatius	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	300	350	350	350	400	500	550	550	550	500	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	21,2	22,8	22,4	22,8	24	23,5	26,2	24,8	25,1	23	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	15,5	17,6	17,2	17,7	18,1	18	20,8	17,5	17,5	16,4	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	21,2	22,8	22,4	22,8	24	23,5	26,2	24,8	25,1	23	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	15,5	17,6	17,2	17,7	18,1	18	20,8	17,5	17,5	16,4	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 89 Huishoudinkomens, Sint Eustatius, eenouder gezinnen.

Sint Eustatius	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	100	100	150	100	150	200	250	250	250	250	100
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,4	1,3	1,4	1,4	1,4	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	24	24,9	26,2	28,6	28,9	25,9	27,7	26,4	28,5	27	24
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	19,3	20,9	18,3	24,4	23,3	21,5	23,7	23,2	23,2	21,8	19,3
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	15,2	15,8	16,2	17,7	18,3	16,7	17,5	16,8	18,4	17,5	15,2
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	12,7	12,7	11,8	15,2	14,5	12,7	15,1	14,2	14,1	13,4	12,7

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 90 Huishoudinkomens, Sint Eustatius, hoofdkostwinner < 40 jaar.

Sint Eustatius	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	250	250	300	300	300	350	350	350	350	350	250
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,5	1,3	1,4	1,5	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,4	1,5
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	27,8	27,8	29,3	32,9	33,2	29,1	31,1	28,2	27,4	28	27,8
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	22,1	22	25	27	28,2	22,2	23,8	20,3	20,2	21,4	22,1
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	17,2	18,4	19,3	21,3	22,3	19,5	21,7	19,5	19	18,6	17,2
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	14,7	15,7	16	17,8	17	15,7	16,7	15	14,6	14,7	14,7

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 91 Huishoudinkomens, Sint Eustatius, hoofdkostwinner 40-60 jaar.

Sint Eustatius	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	500	500	550	550	550	550	600	600	600	550	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,6	1,7	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,6	1,6	1,6	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	37,5	40,9	39,9	39,7	42	39,9	42,1	42,3	42,8	41,7	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	28,8	31,7	31,7	31,3	33,1	30,8	35,3	33,7	35,5	32,6	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	23,4	25,2	25,2	25,1	27,8	27,2	29,1	29	29,6	27,7	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	18,5	21	21,2	20,5	22,6	22,3	25,7	24	25,4	23,1	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 92 Huishoudinkomens, Sint Eustatius, hoofdkostwinner > 60 jaar.

Sint Eustatius	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	250	250	250	250	300	350	350	350	350	350	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	25,3	27,2	27,5	28,9	30,5	29,5	33,1	34	35,2	32,6	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	16,6	18,1	19,2	17,9	18,9	19,3	22	22,2	22,6	21,6	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	17,8	18,9	19,5	20,3	22,1	21,5	24	25,2	26,1	24,1	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	11,2	13,4	13,8	13	14,1	15,3	16,8	16,7	17	16,3	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 93 Huishoudinkomens, Sint Eustatius, inkomen als werknemer/zelfstandige.

Sint Eustatius	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	800	850	950	950	1.000	1.050	1.150	1.100	1.150	1.050	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	36	38	38	39	41	39	41	41	41	41	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	28	30	30	31	33	30	34	32	32	31	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	23	24	24	25	28	27	29	28	29	27	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	18	20	20	21	23	21	24	23	23	22	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 94 Huishoudinkomens, Sint Eustatius, inkomenoverdrachten.

Sint Eustatius	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	100	150	150	150	150	200	200	200	200	200	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	8	8,9	7,8	7,3	7,5	7,5	8,3	9,3	10,5	10,9	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	6,9	7,7	7,9	7	7,5	8	7,9	8,7	9,7	10,5	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	6,3	6,8	6,2	5,8	6,1	6,2	6,9	7,5	8,5	8,9	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	5,8	6,7	6,1	5,6	6	6,4	6,6	6,9	8,1	8	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 95 Huishoudinkomens, Saba, eenpersoons huishoudens.

Saba	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	200	200	250	250	250	300	250	300	350	350	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	17,9	19,9	20,1	19,8	20,5	20,9	23,2	22,6	21,8	24,6	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	12,4	15,7	16,1	16,1	15,9	16,2	17,5	18	17,9	19,3	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	17,9	19,9	20,1	19,8	20,5	20,9	23,2	22,6	21,8	24,6	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	12,4	15,7	16,1	16,1	15,9	16,2	17,5	18	17,9	19,3	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 96 Huishoudinkomens, Saba, eenouder gezinnen (niet beschikbaar)

Saba	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens											
Aantal personen per huishouden met een inkomen											
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)											
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)											
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)											
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)											

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 97 Huishoudinkomens, Saba, hoofdkostwinner < 40 jaar.

Saba	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	150	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	26,3	27,5	27	28,6	26,2	27,3	27,1	27,7	28,8	31,2	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	21,3	23,8	21,6	23	21,2	23,6	21,1	22,8	22,3	27	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	17,1	18,8	18,1	19,1	18	19,1	18,6	18,7	19,7	21,8	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	14,1	16,1	15,4	16,9	15,1	16,4	16,5	16,6	17,7	19,3	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 98 Huishoudinkomens, Saba, hoofdkostwinner 40-60 jaar.

Saba	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	250	250	250	300	300	300	300	300	300	350	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,6	1,5	1,6	1,5	1,6	1,6	1,7	1,7	1,6	1,6	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	30,6	34,1	32,9	34	36	36,4	37,5	39,4	38,7	40,6	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	24,9	28,9	27,1	29,1	29,9	30,2	32,1	33,9	33,3	34,6	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	21	23,2	22,7	23,5	24,7	24,9	25,7	27,1	26,6	27,8	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	16	19	18,2	19,7	20,4	20,5	21,3	23,2	22,2	23,1	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 99 Huishoudinkomens, Saba, hoofdkostwinner > 60 jaar.

Saba	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	150	200	150	200	200	200	200	200	250	200	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,6	1,6	1,6	1,5	1,6	1,7	1,6	1,6	1,5	1,5	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	27,7	28,6	29,2	27,3	29,5	31,2	31,8	31,9	34,1	33,9	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	19,5	21,1	21,7	21,1	22,2	21,9	23,3	23,7	25,1	26,8	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	19,6	20,5	21,4	20,2	21,4	22,4	23,4	23,7	25,6	26	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	14,3	16	17	16,5	17,8	17,8	19	19,3	20,6	20,6	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 100 Huishoudinkomens, Saba, inkomen als werknemer/zelfstandige.

Saba	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	500	500	550	600	600	650	650	650	650	650	
Aantal personen per huishouden met een inkomen	1,6	1,6	1,5	1,5	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,5	
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)	31,7	33,2	32,5	33,4	34,1	34,6	35,4	36,7	37,6	38,8	
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)	26	28	26,5	28,6	28,3	29,3	29,9	30,8	31,1	32,8	
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)	21,5	22,8	22,5	23,2	23,6	24	24,6	25,6	26,3	27,5	
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)	17,2	18,7	18,6	20	19,4	20,2	20,9	21,8	22	23,1	

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 101 Huishoudinkomens, Saba, inkomenoverdrachten (niet beschikbaar).

Saba	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal huishoudens	100	100	50	100	100	100	100	100	100	100	
Aantal personen per huishouden met een inkomen											
Gemiddeld besteedbaar inkomen (1.000 USD)											
Mediane besteedbaar inkomen (1.000 USD)											
Gestandaardiseerd gemiddeld inkomen (1.000 USD)											
Gestandaardiseerd mediaan inkomen (1.000 USD)											

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Koopkracht

Tabel 102 Koopkrachtontwikkeling huishoudens naar inkomensgroep (gestandaardiseerd inkomen).

		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*
Bonaire	1e 25%-groep	2,9	0,4	0,4	4	3,3	0,1	-2,4	7,2	6,6	-0,9
Bonaire	2e 25%-groep	4,5	2,4	1,7	3,2	3,4	1,6	-1,1	4,1	4,5	0,4
Bonaire	3e 25%-groep	3,3	1,5	2,1	5,7	2,8	2,1	0	3,8	3,9	1,7
Bonaire	4e 25%-groep	3,2	2,3	3,3	4,9	2,7	2,5	-0,7	4,3	3,9	2,7
Sint Eustatius	1e 25%-groep	5,6	2	-0,8	4,4	8,1	6,2	3,5	5,5	4,5	0,9
Sint Eustatius	2e 25%-groep	7,1	4,4	0,9	1,5	1,8	3,3	2,8	4,2	3,3	0,7
Sint Eustatius	3e 25%-groep	6,4	3,1	0,1	4,8	0,9	3,1	2,4	6,8	2,7	0,2
Sint Eustatius	4e 25%-groep	1	3,7	2,1	9,2	-0,4	0,7	1,4	5,7	0	-0,3
Saba	1e 25%-groep	5,4	1,8	5,3	2,2	11,8	0,2	-1,7	6,1	5	-1,1
Saba	2e 25%-groep	5,8	3,2	2,8	1,1	4,2	2,7	-0,6	6,3	3,5	1,5
Saba	3e 25%-groep	4,5	4,2	4	4,6	7,5	0,6	0,2	5,2	4,3	3,7
Saba	4e 25%-groep	4,4	4,5	0,3	5,9	4,5	1,7	0,8	4,6	4,3	-0,7

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Tabel 103 Aantal personen met een koopkrachtdaling.999

		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*
Bonaire	1e 25%-groep	43	46	44	35	45	46	55	38	40	57
Bonaire	2e 25%-groep	42	44	46	39	43	44	53	40	38	49
Bonaire	3e 25%-groep	42	45	43	35	41	43	50	38	39	44
Bonaire	4e 25%-groep	42	43	41	34	40	40	53	37	36	40
Sint Eustatius	1e 25%-groep	40	45	51	38	30	33	36	29	31	32
Sint Eustatius	2e 25%-groep	38	39	48	44	45	44	45	40	39	39
Sint Eustatius	3e 25%-groep	39	39	50	37	45	42	44	33	44	49
Sint Eustatius	4e 25%-groep	47	41	43	28	52	48	45	36	50	51
Saba	1e 25%-groep	30	38	38	35	30	48	54	32	35	61
Saba	2e 25%-groep	39	38	33	41	36	34	51	24	35	46
Saba	3e 25%-groep	35	38	34	35	29	48	48	38	34	38
Saba	4e 25%-groep	39	36	48	23	30	39	47	29	31	54

Bron: Economisch Bureau Amsterdam o.b.v. CBS (2023).

Bijlage C. Effecten van maatregelen die in 2023 zijn genomen

In het kader van armoedebestrijding heeft het kabinet Rutte IV in 2023 verschillende maatregelen genomen om de koopkracht van huishoudens op Bonaire, Sint Eustatius en Saba te verbeteren. Het betreft de volgende maatregelen:

- Verhoging wettelijk minimumloon met 18,2 procent op Bonaire, 14,3 procent op Sint Eustatius en 15,0 procent op Saba.
- Verhoging AOV-uitkering met 39 procent op Bonaire, 16 procent op Sint Eustatius en 21 procent op Saba.
- Verhoging belastingvrije som van USD 12.198 naar USD 17.352.
- Verhoging kinderbijslag met circa USD 40 per maand.
- Verlaging van de ouderbijdrage voor kinderopvang met USD 10-25 per kind per maand.
- Verhoging van de onderstand voor zelfstandig wonende huishoudens met 52 procent tot 66 procent.
- Dekking 50 procent van variabele elektriciteitstarief (energieplafond).
- Verlaging van de woonlasten voor particuliere huurders door middel van een pilot (deze maatregel was in 2022 al van kracht).

Inkomenseffecten zijn inzichtelijk gemaakt voor 24 representatieve voorbeeldhuishoudens

- In Europees Nederland berekent het Centraal Planbureau (CPB) de koopkracht aan de hand van gegevens van circa 100.000 huishoudens, waarmee de koopkrachtontwikkeling voor (subgroepen van) huishoudens kan worden berekend. Voor Caribisch Nederland zijn deze gegevens niet (volledig) beschikbaar. Een alternatief is de methode die het Nibud hanteert, waarbij de koopkracht inzichtelijk wordt gemaakt voor een aantal fictieve voorbeeldhuishoudens die een weerspiegeling zijn van veelvoorkomende huishoudsituaties.
- In 2023 heeft Economisch Bureau Amsterdam (2023) in opdracht van het Ministerie van BZK onderzoek gedaan naar de inkomenseffecten van de maatregelen die het kabinet in 2023 heeft genomen. In dit onderzoek zijn in totaal 24 voorbeeldhuishoudens vastgesteld, onderscheiden naar inkomensniveau, inkomensbron (werkend, AOV, onderstand) en huishoudsamenstelling (alleenstaand, paar, met/zonder kinderen).
- Ramingen voor de loon- en prijsontwikkelingen zijn niet beschikbaar voor Caribisch Nederland. Het is hierdoor niet mogelijk om de koopkrachtontwikkeling van huishoudens tussen 2022 en 2023 in beeld te brengen. Wel is het mogelijk om naar de zuivere effecten van de voornoemde maatregelen te kijken, door de koopkracht van huishoudens in 2023 mét maatregelen te vergelijken met de koopkracht van de huishoudens in 2023 wanneer de maatregelen niet zouden zijn doorgevoerd. Dit worden inkomenseffecten genoemd.²⁸ De verhoging van het wettelijk minimumloon, de AOV, de kinderbijslag en de onderstand bestaat deels uit een beleidsmatige verhoging en deels uit inflatiecorrectie. In de analyse is alleen het beleidsmatige deel van de verhoging beschouwd als een beleidsmaatregel. De inflatiecorrectie is niet meegenomen in de koopkrachtberekeningen.

De gecombineerde inkomenseffecten bedragen 5 tot 25 procent, afhankelijk van huishoudtype en eiland

- Onderstaande figuur toont de resultaten van de koopkrachtberekening. De gecombineerde inkomenseffecten van alle maatregelen samen bedragen, afhankelijk van het huishoudtype, tussen de 5 en 25 procent. Dit betekent dat de koopkracht van de voorbeeldhuishoudens 5 tot 25 procent hoger is in vergelijking met een situatie waarin de koopkrachtmaatregelen niet waren doorgevoerd. Benadrukt wordt dat de te verwachten prijs- en loonontwikkelingen in 2023 niet zijn meegenomen in deze berekening.
- Voor huishoudens met een jaarinkomen van 10.000 dollar, een AOV-uitkering (met name Bonaire) of een onderstandsuitkering zijn de inkomenseffecten in relatieve zin het grootst. Daarnaast geldt bij alle typen huishoudsamenstellingen dat het inkomenseffect groter is voor huishoudens met een

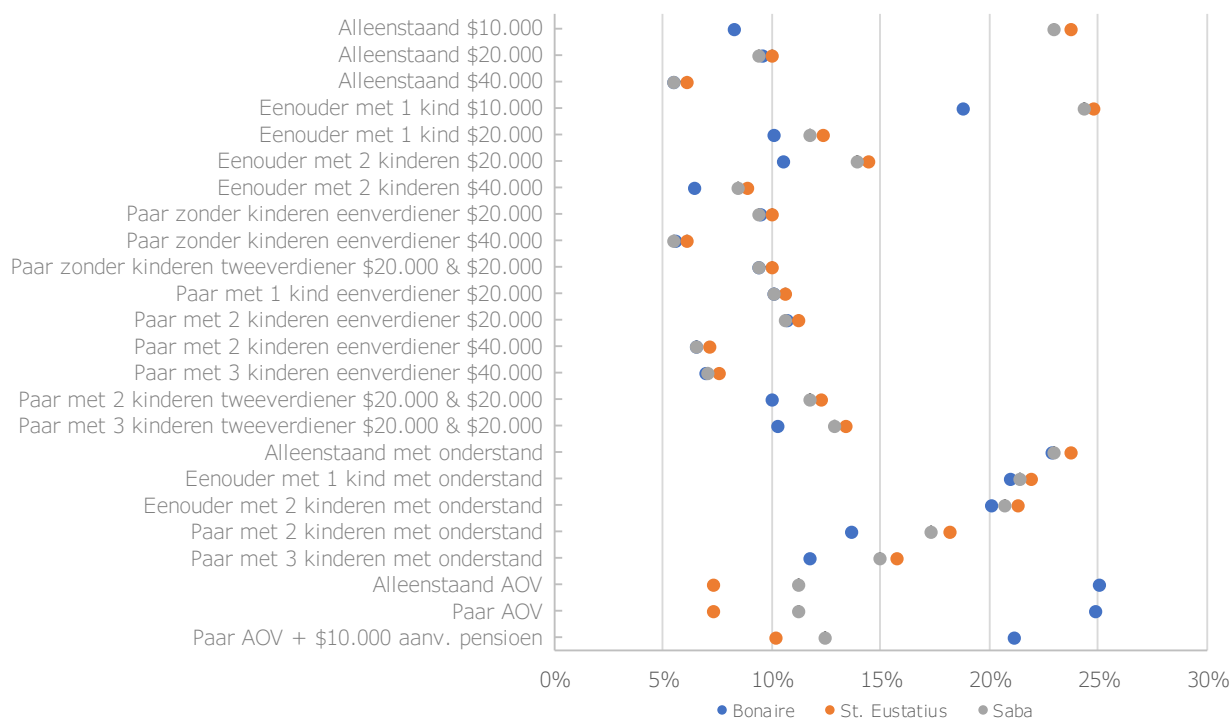
²⁸ Bij de bepaling van deze inkomenseffecten wordt geen rekening gehouden met de economische doorwerking, bijvoorbeeld de wederzijdse beïnvloeding van lonen en prijzen. Dergelijke economische doorwerking wordt wel meegenomen in de CPB-koopkrachtberekening.

Bijlage C. Effecten van maatregelen die in 2023 zijn genomen

inkomen van 20.000 dollar dan voor huishoudens met een inkomen van 40.000 dollar. Ook zijn de effecten voor tweeverdieners groter dan voor eenverdieners.

- Verschillen tussen de eilanden zijn voor de meeste type huishoudens minimaal. Uitzondering hierop zijn de twee voorbeeldhuishoudens met een inkomen van 10.000 dollar. Het inkomen van deze huishoudens wordt verhoogd tot onderstandsniveau, dat op Saba en Sint Eustatius hoger ligt dan op Bonaire. De verschillen voor de huishoudens met AOV zijn te verklaren door de sterkere toename van de AOV op Bonaire dan op Saba en Sint Eustatius.

Figuur 104 De gecombineerde inkomenseffecten van de maatregelen die het kabinet in 2023 heeft genomen bedraagt, afhankelijk van huishoudtype en eiland, 5 tot 25 procent.

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2023).

De verhogingen van de AOV, onderstand en belastingvrije som leiden tot de grootste inkomenseffecten

- Naast de gecombineerde inkomenseffecten zijn ook de afzonderlijke inkomenseffecten van iedere maatregel in kaart gebracht. In algemene zin zorgen de maatregelen die effect hebben op het inkomen van huishoudens voor substantieel grotere inkomenseffecten dan de maatregelen die van invloed zijn op de uitgaven. De verhoging van de AOV, de verhoging van de onderstand en de verhoging van de belastingvrije som zijn de drie maatregelen die hebben geleid tot de grootste inkomenseffecten bij huishoudens.

Om in de toekomst koopkrachteffecten te kunnen meten zijn aanvullende gegevens nodig

- Om in de toekomst koopkrachtsberekeningen uit te voeren zoals het CPB dat doet in Europees Nederland, zijn aanvullende gegevens nodig. Allereerst vergt dit ramingen voor de prijs- en loonontwikkelingen om naast de inkomenseffecten van maatregelen, ook de koopkrachtontwikkeling van huishoudens in beeld te brengen. Daarnaast zijn (micro)gegevens nodig van een representatieve set huishoudens over onder andere leeftijd, inkomen, arbeidsdeelname, vermogen, woningwaarde, huurlasten, zorgkosten, kinderbijslag, uren kinderopvang en studiefinanciering.
- Bij het CBS is een microdatabestand beschikbaar met gegevens van een groot aantal huishoudens over leeftijd, inkomen en huishoudsamenstelling. Bepaalde gegevens die nodig zijn voor het toekomstige koopkrachtmodel zijn hiermee beschikbaar. Onderzocht zou kunnen worden of andere essentiële gegevens, zoals het uitgavenpatroon van huishoudens, aan dit bestand kunnen worden toegevoegd.